בצרון

שנה א | כסלו, ת"ש | חוברת ג (3)

עַל הַהַרְחָבָה וְהַצְמָצוּם בְּסִפְרוּתֵנוּ

(לכוון מהלכו של ה„בצרון")

מאת חיים טשרנוביץ

שאלת ההרחבה והצמצום בספרותנו נתעוררה בימי „השלח" של אחד-העם, כלומר אם יש מקום בספרות עברית לשאלות כלליות, שאין להן יחס ישר לחיי היהודים והיהדות, או שספרותנו אינה צריכה אלא לצמצם את עצמה בשאלות לאומיות בלבד. הויכוח הזה התלקח ב„השלח" בין אחד-העם ובין מיכה יוסף ברדיצ'בסקי, ובדרך עקיפין נגע בשאלה של „אדם בצאתך ויהודי באהלך". מהלך „השלח", על פי נטיתו של אחד-העם לצמצום, הכריע. לאמיתו של הדבר, לא היה כל הפולמוס הזה אלא להלכה, כי למעשה לא יצאו אף ברדיצ'בסקי וחבריו מד' אמותיה של היהדות.

ברצוני לדון כעת בשאלה זו, מפני שנגע בה אחד הסופרים בעתונות היהודית [1]. הוא חולק על העמדה שתפס לו „בצרון" להכניס לתחומי הירחון גם פרובלימות כלליות, כגון: מיטאפסיכולוגיה, מהות הדימוקרטיה וכדומה: הוא מבדיל בין ירחון „עברי" וירחון „לעברית", כלומר, אם הירחון הוא אנושי כללי שנכתב בעברית, או שהוא מיועד רק לעניני היהדות; לדעתו אין הספרות העברית צריכה לטפל אלא בענינים הנקראים „חכמת ישראל", וכו'.

שאלה זו, שהתלבטו בה חכמי ישראל מעולם, נוגעת בעיקר מהות היהדות, וביחוד התעוררה חריפותה בפולמוס על מחקר הפילוסופיה בימי הרמב"ם וחבריו.

---

1) צביון, בפוורטס, נובמבר 11.

המלחמה שהתלקחה אז בין המפלגות השונות על לימוד „חכמות", היתה ביסודה כרוכה אותה השאלה — אם יש לנו רשות לצאת מד' אמות של התורה או להשאר מקופלים בבית־המדרש; אין ספק שיותר משהיתה בפולמוס זה שאלת הדת, אם מותר מן התורה או אסור לחקור ולהתפלסף על מהות האלהות ועקרי הדת, היתה בזה שאלת החיים של היהדות; כי המתנגדים לפילוסופיה ראו בה בכלל סכנה של שבירת קיר־הברזל בין העולם היהודי והעולם הכללי, אלא שבאותה תקופה התבטאה שאלה זו מנקודת ההשקפה הדתית, ובאמת, ביסודה, אין בינה ובין שאלה זו עצמה שנתעוררה במלואה בימי מנדלסון, בדור ההשכלה, אלא שינוי השם בלבד. גם שם וגם כאן עמד לפניהם עיקר השאלה — והוא שבירת חומות הגיטו. ולכשנרחיק ללכת, נראה, ששאלה זו עצמה מבצבצת ויוצאת מתקופת הנביאים, וזוהי השאלה העולמית של היהדות על האוניברסליסמוס והפרטיקולריס־מוס, שחכמי הנוצרים רגילים לדון בה מנקודת השקפתם הם; השאלה שעמדה לפני הנביאים היתה, מה צריך להיות היחס של עם ישראל אל אומות העולם, מפני שהאומה הישראלית מצאה את עצמה תמיד בודדת ועומדת ברשות היחיד שלה בהשקפותיה על האלהות, האנושיות והעולם, בניגוד להשקפות הללו שהיו שולטות אצל כל האומות הקדומות בשעתן. השאלה שעמדה לפני האומה ומנהיגיה בכל תוקפה היתה: אם ילך לו איש בשם אלוהיו ואנו בשם אלוהינו נדגול, או כי „נדביר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו", ויקוים בנו: „אז אהפך לכל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד".

כבר ביארתי בפרק „שער האומה" מ„תולדות ההלכה" [2], שהחוקרים, הרואים סתירה פנימית ברעיון האוניברסליות והפרטיקולריות, כאילו היו שני רעיונות הפכיים, המתנגדים זה לזה, — טועים בעיקר ההבנה של הנבואה. הנביאים מעולם לא הטיפו לטשטוש הגבולות הלאומיים בכלל ולביטול יחודו הלאומי של עם ישראל בפרט. הם דרשו לא ביטול הבדלי העמים ולא שכל העמים יידבקו בפועל בעם ישראל, כי אם דברו על התחברות הגויים לעם ישראל במובן קידוש השם, קבלת ה מ ו ס ר של עם ישראל; ומצד שני לא שאפו שעם ישראל יהיה לגמרי „עם לבדד ישכן". במאמר ההוא הוכחתי שהאוניברסליות וההתיחדות הדתית אינן שני מובנים שונים של רעיון בחירת ישראל, אלא ששניהם מופיעים בבת אחת. עיקר כוונתו של האוניברסליסמוס הוא הודאה כללית בתורת המוסר של ישראל, לא במובן של טשטוש גבולות עמים ומדינות, וגם לא טשטוש יחודו של עם ישראל. יחודו של עם ישראל אין משמעותו התבדלותו השלמה מכל העולם. אדרבה, הנביאים הופקדו „על ה ג ו י י ם ועל ה מ מ ל כ ו ת לנתוש ולנתוץ, ולהאביד ולהרוס, לבנות ולנטוע" (ירמיהו א, י). כשאליהו היה צריך למסור את הנבואה לאלישע, נאמר לו: „ובאת ומשחת את חזאל למלך על ארם, ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל, ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך" (מלכים א, יט).

2) תולדות ההלכה, חלק א', שער האומה.

הנבואה איפוא העמידה פה בשורה אחת את „משיחת מלך ארם עם משיחת מלך ישראל". כל הנביאים שעמדו לישראל, כישעיה, ירמיה, יחזקאל, ועוד, נשאו משאם על בבל, אשור, מצרים, מואב, גוג ומגוג, וכל העמים שכניהם. הנביא לא היה נביא ישראל בלבד, אלא נביא שהופקד „על הגויים ועל הממלכות" כולם. תכלית הנבואה היתה להתקומם ולמחות נגד העול הכללי, נגד כל עושק רש וגזל משפט שנעשה תחת השמש בכלל, ולהעמיד תחתיו משפט אמת, אהבת חסד, צדק ושלום בעולם, כפי שנתבטא בתפילתנו: „וכל הרשעה כולה כעשן תכלה ותעביר ממשלת זדון מן הארץ". כל הקורא בעין פקוחה את הציורים של הנביאים ישעיה ויחזקאל על חיי ישראל והאומות, שאיפותיהם ומאווייהם, רואה עד כמה הם היו בקיאים בהוית העולם ובכל דרכי חייהם, לא רק של האומה הישראלית, אלא גם של האומות שכניהם, מלבושיהם, מאכליהם ומשתיהם. ציורים כאלה לא היו יכולים להנתן על ידי איש היושב סגור בד' אמות של בית המדרש וחי בעולם ההזיה והדמיון. הנביאים בודאי היו מעורבים בין הבריות, חיו את חייהם והיו לאנשי העם, כי רק באופן כזה יכלו להתבונן לדברים הפעוטים היומיומיים של ההמונים, תעלוליהם, ארחם וריבם, שיחם והגיגם. מאין, למשל, יכול היה ישעיה לדעת את האפנות של בנות ציון „נטויות גרון ומשקרות עינים", את תפארת „העכסים, והשביסים והשהרונים . . . המחלצות, והמעטפות, והמטפחות, והחריטים", וגו', וכל תכשיטי הבתולות העדינות, ומאין היו יכולים עמוס והושע לדעת תהליכי „פרות הבשן אשר בשומרון" ותעלולי „השאננים בציון, השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם... הפורטים על פי הנבל, השותים במזרקי יין וראשית שמנים ימשחו", אלמלא התערבו בחייהם וידעו את מהלכם של בני האריסטוקרטיה העליונה שבאפרים ויהודה?

כל הקורא בפסוקי יחזקאל (טז) המצייר בדיקנות נפלאה את העדיים, המלבושים והתכשיטים של עלמה עדינה, יפה משרכת דרכיה, או את כל תועבותיה של עיר הדמים (כב), או את שאונם והמונם של עליזי בבל ואשור, „פחות וסגנים קרבים לבושי מכלול, פרשים רוכבי סוסים, בחורי חמד כולם... אנשי מחוקה על הקיר צלמי כשדיים חקוקים בששר, חגורי אזור במתניהם, סרוחי טבולים בראשיהם" (יחזקאל כג, יב־טז) וכדומה — יוכח שהנביא ידע את כל ההוי של העמים שכניו ידיעה ממשית כאיש שהתערב בגויים וילמד מעשיהם ואינו דן על פי שמועה רחוקה. כל הנבואה כולה היא אספקלריא מאירה של החיים המדיניים, הכלכליים והצבוריים לא של עם ישראל בלבד, אלא של כל העולם התרבותי כולו, שהיה פרוש לפניהם כשמלה, והם הבינו גם להבדיל בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, וידעו מה בין השקפת עולם היהדות להשקפת עם נכר, מה לקרב ומה לרחק.

אם נחזור מן הנביאים אל חכמי התלמוד נראה שם הרבה יותר בקיאות בהויות העולם, במדעים ופרפראות לחכמה, „בתקופות וגימטריאות, משלות כובסים ומשלות שועלים, שיחת שדים ושיחת דקלים" (בבא בתרא, קל"ד). ההלכה כולה מיוסדת על ההסתכלות וההבנה הרחבה בכל הטענות והתביעות. בדיני „מיגו" ורמאות של תגרי לוד, במשא ומתן של סוחרים, שולחנים, רוכלים המחזירים בעירות,

מחליפי־פרה בחמור, מלוה ולוה, טוען ונטען; אומנים, פועלים, שותפים הרוצים לעשות מחיצה בחצר, מוכרי בית וספינה, מפקיעי שערים ומלוי ברבית, וכדומה. נתפלא לראות שם גם את ההתבוננות העמוקה בחיי המון־העם, אנשי השוק, החצר, הבית והעליה וכמה מינים אורחי־פרחי, גנבים, גזלנים, בעלי תשובה, רועים ומגדלי בהמה דקה וכל פסולי עדות שאינם מן הישוב. ואפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו ודבורי נשים המוזרות בלבנה — כל דבר לא היה נעלם מהם, ועל כולם קבעו הלכות והנהיגו מנהגים המבטלים הלכות; כלום אפשר היה לאנשים הכלואים בד׳ אמות של בית המדרש לדעת ולהבין כל הענינים הזעירים, דקדוקיהם ופרטי פרטיהם? התלמוד וחכמיו הם אספקלריא מאירה של אנשים העוקבים אחרי מאורעות החיים של בני ישראל וגם של הגויים, מדינאים שהיו להם משא ומתן עם טפסרים, הגמונים ומטרוניתות, התיצבו לפני מלכים ושרים, ועסקו במסחר וקנין, בעבודת האדמה, בנטיעות, בבנין ובכל צרכי הבריות, ידעו היטב את דרכי העמים, אידיהם, חגיהם ויחוסם אל היהודים, ולהיפך. בלעדי הידיעה הברורה בכל הנעשה מסביב להם לא היו חכמי התלמוד יכולים בשום אופן ליצור את ההלכה והאגדה ולא היו למה שהיו.

כמובן מי שרואה את עולם התלמוד מרחוק ודן עליהם מעולם הרבנים של זמננו, נדמה לו כאילו חכמי התלמוד היו שקועים ראשם ורובם רק בפרובלימות היהודיות; אבל כל המתעמק לרדת לתוך יסוד תורתם, יראה, שתורתם היתה תורת ה ח י י ם. רק מי שיש לו השקפה כללית על כל העולם והאנושיות כולה, יכול היה להגיד את המימרה: „זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול בתורה", כיוצא בו: „איזהו חכם? הלומד מכל אדם", או: „האומר דבר חכמה אפילו באומות נקרא חכם".

אם נדלג מהם לתקופת הרבנות, ונציג למופת אישיות כרב האי גאון, כרמב״ם, ר׳ שמואל הנגיד, ר׳ יהודה הלוי, רבי חסדאי קרשקש, אברבנאל, וכדומה, אנשי חכמה ומדע, מדינאים, אנשי שם במובן הרחב, אי אפשר להגיד עליהם שהם היו מצומצים בבית־המדרש והניחו את השאלות הכלליות העולמיות לגויים או לאנשים מן החוץ.

מה שהיה אריסטו „החכם" לכל חוקרי ישראל ידוע. הוא נעשה כמעט „מאן דאמר" שלנו, שכל „מה שאמר עד גלגל השמים — הכל אמת". וכיוצא בו כל חכמי יון „שהיו קרובים לאורחא דהימנותא". כל רב ודרשן היה פותח את דרשתו בדברי אריסטו החכם על ארבעה יסודות, חומר וצורה וכו׳, והיה רגיל לצטט אותו כשם שמצטטים פסוק בתנ״ך או מאמר חז״ל. ורק רבנים קנאים יוצאים מן הכלל התרעמו על חבריהם על שמביאים ראיה מדברי „הערל" (מהרש״ל בתשובתו להרמ״א) או שאמרו על עצמם „בריך רחמנא די שיזבין מינה" (הרא״ש).

למה, איפוא, לא נלך בדרכיהם? זו היא הדרך שהתוו לנו מורינו במשך כל היהדות ההיסטורית. השקפת היהדות היא השקפת עולם; כשם שהמושג האלוהי של היהדות הוא מושג כללי עולמי, „מלוא כל הארץ כבודו", כך הוא המושג

של היהדות המוסרית והתורנית: „מלוא כל הארץ מוסרה". אין אנו נכנסים כאן לשאלת מהות היהדות. תהא מהות היהדות מה שתהא, תהא אוניברסלית או פרטיקולרית, תהא תכליתה לאחרית הימים או לשעתה, אבל בלי השקפת עולם כללית ובלי השתתפות בחיי הסביבה ומה שנעשה חוצה לה, היא אינה יכולה להתקיים. כי חיי עולם הם רוח החיה באופניה. בין למאמינים בהשפעת ההיסטוריה של היהדות, ובין לשאינם מאמינים בה, היהדות — או שתהא כללית או שלא תהא כלל.

מלבד זה, יש ליהדות גישה מיוחדת משלה לכל שאלות העולם הכלליות. אני מאמין בפסיכולוגיה של האומות, וביחוד בזו של היהדות, ואומר, שיש ליהודים השקפה היסטורית ידועה על כל השאלות הכלליות. צריכים אנו לבקש את הנקודה היהודית גם בתורת היחסות של איינשטיין, ובתורת המשפטים של השופט קרדוזו וברנדייס, ייבדל לחיים, בפסיכולוגיה ובפילוסופיה של ברגסון, וכדומה, אף על פי שהם לא נגעו באופן ישר בהשקפה היהודית, אפשר שהיא גם היתה מוזרה להם, אבל היא נכנסה לתוך חדרי לבם ביודעין או בלא יודעין. המוסר היהודי בוקע ועולה לפעמים אפילו נגד הרצון של היהודים הגדולים, ושלא מדעתם, מי יודע, אם לא תורת היחסות של איינשטיין, והשאיפה לאחד את כל כחות הטבע לכח אחד, אם אין זו ירושה מן ה„אחד" של „שמע ישראל", שעברה אליו דרך צנורות טמירים וסמויים מן העין מדורי דורות?

לפיכך אני חושב שבירחון עברי צריכים בעלי המחשבה שלנו לבטא את מחשבותיהם על כל שאלות החיים, כי השאלות היותר כלליות מוצאות להן בטוי באופן לאומי מיוחד. כי כשם שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, כך אין שני חכמים, יהודי ונכרי, מבטאים אותם הרעיונות בסגנון אחד. בפרט שכל השאלות הכלליות נוגעות באופן ישר או בדרך עקיפין לחיינו אנו; כי יש לנו תגובה מיוחדת לכך, ויש לנו תשובה לאומית על כל שאלה. למשל, השאלה הדימוקראטית באמריקה, היא נוגעת בנו בבשרנו ונפשנו. היא שאלת זמן חשובה לברר לעצמנו עם איזה כוחות עלינו להתחבר. והוא הדין בנוגע למדע וספרות. מי שאומר, כי במדע וספרות אדם צריך לצאת ידי חובתו בספרים לועזיים, הוא כופר בצורך שלנו לחיות חיי עם שלמים. אם הדורות הראשונים של ההשכלה צמצמו את הספרות העברית רק בעניני בית־המדרש ובחכמת ישראל, הרי זה, ראשית, מפני שהשפה העברית עדיין לא היתה מפותחת, ולא היה סיפוק בידם לבטא את כל צרכיהם, ביחוד צרכי המדע, בשפה זו; ושנית, משום שעדיין לא היו לנו אנשי מדע שהיו יכולים והיו רוצים לבטא את רעיונותיהם בעברית. ובאמת הדור הראשון של ההשכלה לא היה על פי רוב אלא המשך טבעי מספרות הרבנית, אלא שרצו לאחד את התורה עם ההשכלה. כי סוף סוף הצטמצמה ספרות ההשכלה באותם חובשי בית־המדרש עצמם, אלא שהללו כתבו שאלות ותשובות על מגדל הפורח באויר, והללו כתבו על „כוכבא דשביט". הללו על שבילי דנהרדעא, והללו על שבילי דרקיע; אבל הצד השוה שבהם ששניהם היו רחוקים משבילי דארעא. אולם,

בזמננו, כשיש לנו, ברוך השם, אנשי מדע, שגדלו על תורת השפה העברית, ויכולים להבין את „יפיפותו של יפת באהלי שם", במובן הרחב, מדוע לא נברך את פרי ידם, ולא נגיד להם „ברוך הבא"? אין הללו הדורשים צמצום אלא גלגול מאלה, האומרים וחושבים שכל היהדות אינה אלא „מעבור יבוק". אלא, שהללו מצטמצמים במזמורי תהלים ובסידור, והללו רוצים לצמצם את עצמם במה שקוראים „חכמת ישראל". חכמת ישראל האמיתית היא לא מה שישראל אמר ל פ נ י ם אלא גם מה שישראל אומר ה י ו ם. וכי בשביל שר' שלמה בן גבירול ורבי יהודה הלוי חיו ויצרו לפני מאות שנים, דבריהם הם חכמת־ישראל, ודברי חכמינו אנו אינם חכמת־ישראל?

סוף דבר: אם רצוננו שהספרות העברית תהיה חיה ותוססת, היא צריכה להיות כוללת ומקפת את כל שאלות החיים, בין הללו שיש להן נגיעה ישרה בהוי הישראלי בתור קבוץ לאומי, ובין מה שיש להן נגיעה לחיינו בתור אנשים מן הישוב.

לְגוֹרָלָם שֶׁל יְהוּדֵי פּוֹלַנְיָה

מאת ד"ר א. מרטקובר

1.

בל נלך שולל אחר הרצון למצא נחמה פורתא בהמעיטנו את דמות הרעה ובל נתקומם נגד בשורות הזועה המגיעות מפולניה. אכן אין אסון כאסונם של יהודי פולניה ואין שבר כשברם. ואין זה אסונם ושברם בלבד; על העם כולו נטויה היד האכזריה של הגורל. הן בנפל יהדות גרמניה יכלנו עוד — ויהא גם מתוך רגש יאוש המפרפר בלב — להתנחם במספרה המצומצם ובעמדתה הדלה של יהדות זו במסגרת חיי העם להופעותיהם. ידענו: אין זה המקור העיקרי להתפתחות העם, לא נושענו ממנו כי אם מעט בקיומו ולא נהרס בחורבנו. וגם סופם המר של יהודי אוסטריה וצ'כיה לא חדש הרבה בפרשת יגון זו; אכן חולל כבוד האומה וגדל פי כמה מספר הגולים, ברם עד לעצם קיומה של האומה לא הגיעה יד הכורת. מה שלא כן במקרה דידן בו הצבור היהודי הגדול בעולם, לאחר צבורם של יהודי אמריקה, הוצג לפתע פתאום בפני שאלת החדלון. לאחר גזרת השמד שנגזרה על יהודי רוסיה, הרי זה הוא האסון הגדול ביותר בדברי ימי האומה; הוא גם עולה פי כמה וכמה על האסון ההוא, בו נפגעה נשמת האומה בלבד, בעוד שכאן הגוף וגם הנשמה עלולים להחרס גם יחד. משלש האשיות לקיום ישראל בתקופה הנוכחית: ארץ־ישראל, אמריקה ופולין נשמט האחד והאנדרלמוסיה שתוצר על ידי כך, מי יגיד את סופה?

ברם לא בקביעת העובדה; נשתדל נא לחדור יותר לעמקם של הדברים. את המתהוה ברגע הנוכחי על כל טרגיותו ופתאומיותו לא נבין כשורה, באם לא יוברר לנו הכוון שבהתפתחות העניינים. רק על יסוד זה תנתן לנו גם אפשרות ידועה, ותהא גם מצומצמת ביותר, לנחש את הבא עלינו ולהתכונן לקראת הבאות.

2.

לא על מטות שן היתה סרוחה יהדות פולניה גם בשנים כתקונן. ידועים הדברים. כאן הרי ההבדל העיקרי בין גורלם של יהודי גרמניה אשר נתגלגלו במשך שנים ספורות ממרומי אושר ועושר גם יחד לתחתית שאול של קיום עבדים נרצעים, ללא כבוד וללא לחם, בעוד שיהודי פולניה חזקה היתה עליהם להלחם קשה על פת לחמם ועל כבודם גם יחד, ואין הגיהנם הנוכחי, כי אם הכפלת המצוקה והשלשתה בהשואה עם הימים הקודמים. שנאת ישראל להופעותיה לא חדשה בפולין רבתי; מטרקליני השלטון ועד לצריפיה של דלת העם נתנה את אותותיה. ברם אף פעם לא קבל צבור יהודי פולניה את יסוריו באהבה; לחם לחם על זכיותיו, התקומם נגד העול והתריע על רצונו לחיות על אדמה בה נשתרש מאות בשנים. שני גורמים אלה הסותרים איש את אחיו: שנאת ישראל קשה ורצון העם לחיות ולהתפתח הם שקבעו את דרכי האומה בפרשת קיומה על אדמת פולין בשנים הקודמות; ממדת כחו של הגורם האחד או משנהו היה תלוי פרצוף החיים היהודיים.

לא בכל השטחים היתה שוה ההתפתחות. קשה ביותר היתה המערכה הפוליטית. ניגשנו לביסוס חיינו הפוליטיים במדינה זו חמושי כלי־זין משובחים למראית עין. גם הגנת הזכיות כאלו ניתנה לנו מטעם חבר הלאומים, גם על שלטון עצמי הרבינו לדבר כיד ההשליה הטובה עלינו בשנים הראשונות לאחר מלחמת העולם וגם להשתתפות ניכרת בחיים הפוליטיים של המדינה קוינו במעוף השעה ההיא. ברם עד מהרה התפוצצו ההשליות מול קיר הברזל של המציאות המרה. על שלטון עצמי הס היה מלהזכיר למן הרגע הראשון, הגנת הזכיות לחטא נחשבה לנו בפולניה, עד כמה שהמדובר היה על הגנה מטעם חבר הלאומים, ומלה מתה נשארה עד כמה שנקבעה על ידי חוקת המדינה, ומעמדותינו הפוליטיות נושלנו אחת אחת עד שהוצגנו ככלי ריק בשנים האחרונות. יד הרשע היתה נטויה עלינו בפנה זו ביחוד לאחר עלות היטלר לגדולה ולאחר הברית שנכרתה בינו ובין פולין. הן גם על נישול רשמי של זכיות יהודי פולניה דובר לא אחת בשנים האחרונות, ואם גם לא נעשה הדבר באופן רשמי, בעקיפין לא רחוקים היינו ממנו לאחר שבמחי יד אחת נשארו מאות ואלפי יהודים מחוץ לגבולות פולניה בלי אזרחות המדינה ולאחר שמעשרות אלפים נשללה האפשרות להשתמש בזכיותיהם כראוי.

סבלם הפוליטי של יהודי פולניה איננו קשור קשר קוניונקטורלי זה או אחר בחיי המדינה; שרשיו טמונים עמוק בפרשת היחסים הפנימיים בארץ זו.

אמנם סבלנו כאמור הרבה מן הידידות הפולנית הגרמנית; אולם עוד לפני עלות היטלר לגדולה בגרמניה ולפני הברית שנכרתה בינו ובין פולין, לא נחשבנו שם כאזרחים בעלי זכיות שוות, וגם לאחר שנתפרדה החבילה, לא הוטב המצב במדה ניכרת. המפלגה השלטת בפולניה שממנה נתגיסו גם חוגי הממשלה, פרצופה האנטי־שמי היה ברור וגלוי לעין כל ולא היה בינה ובין מפלגות הפורעים כי אם הבדל נוסחאות. הן עוד שבועות מעטים לפני פרץ המלחמה בעצם ימי הפריחה של הברית החדשה בין פולין ובין מעצמות המערב, הזהירו אותנו מעל דפי העתונות הרשמית בל נלך שולל אחרי תקוות מדומות ובל נשכח שעלינו, כמקודם כן גם עכשו, לחשב על יציאתנו מפולניה, כי גדול מדי מספרנו בה. ואף לאחר חורבן המדינה שהפוליטיקה המסולפת לגבי המעוטים הלאומיים זרזה אותו בלי ספק פי כמה וכמה, לא נשתנה כי אם מעט בפרשה העגומה הזאת. אף בגלות צרפת לא ידעה הממשלה הפולנית החדשה לתקן את המעוות ולהבטיח — ויהא גם על ידי הכרזה סתם, כי הרי אין ביכלתה יותר מאשר להכריז ברגע הנוכחי — לתושביה היהודים את קיומם כאזרחים שווי זכיות במדינה העתידה לשוב לתחיה לאחר זועת המלחמה הנוכחית. מי יתן ויתוקן עוד הדבר.

3.

קצת יותר טוב היה המצב בשטח החיים הכלכליים. אולי תופיע ההנחה הזאת כמוזרה במבט העין הראשון, לאחר זעקות השבר שהורגלנו להן על העוני ההמוני בין יהודי פולניה ועל מפלצת הרעב המשתלטת עליהם. ואכן כל הגזמה לא היתה בשמועות ההן; על פת לחם יבש ועל זנב דג מלוח התפרנסו עשרות ומאות אלפים במדינת עוני זו, בהיותם נדחקים מעמדותיהם הקודמות ללא רחמים וללא אפשרות לחזר אחרי לחמם בדרך אחרת. ואף על פי כן — דוקא בשטח זה נתגלו כוחות רבים וכן נאמנים בקרב הצבור. הסוחר והחנוני והאמן לא נרתעו, כי אם צעדו צעד אחר צעד בפני התקפת הזדון ועל נפשם ידעו לעמוד. שבע נפלנו ונקום במלחמה זו. הקואופרטיבים וקופות גמילות חסדים וארגונים מקצועיים וכל מיני ועדי עזרה הם שעמדו לנו במערכה. ולא עוד אלא גם להתקפה ניגשנו באי־אלו חלקי החזית. לחגור אמרנו ממעגל הקסם של ספסרות ושל מסחר קטן, בו נחנקנו מדורות ולכבוש אמרנו את הדרך לעבודה. רבות פעלנו בשטח זה על אף הקשיים והמכשולים; באלפים ובעשרות אלפים גדל מספר העובדים היהודים במשקי התעשיה ועוד היתה נטויה ידנו. לגבי סיסמת החרם שהוכרזה על הסוחר ועל העובד היהודי גם יחד הצגנו מול הרכוש היהודי את הסיסמה: וחי אחיך עמך! ובשם סיסמה זו דרשנו מנותני העבודה היהודים לזכור את אחיהם הנענים ולסדרם. צעד לאחר צעד התקדמנו בדרכנו זו, וגם בפני כשלונות לא נרתענו. לא רק זעקת הרעב נשמעה על אדמת פולין בשנים האחרונות; גם שירת העבודה עלתה לקראתה, ויתכן, שהיתה משתיקה אותה במהלך הימים, לולא השבר שבא עלינו עם זועת המלחמה הנוכחית.

היתכן שתצמח תרבות לאומית בריאה ובעלת מעוף מתוך תסבוכת פוליטית וכלכלית גם יחד, מתוך מלחמה נגד התקפות זדון בלתי־פוסקות, נגד חרם, נגד רעב ונגד פרעות גם יחד? על יהדות פולניה הוטל לתת תשובה לשאלת גורל זו, ואכן ניתנה התשובה במשך עשרים שנות קיומה של פולניה המחודשת. ברור — לא תמיד היתה התשובה מספיקה לכל הדעות; מארת ההתפוררות הפנימית, אשר השתיקה לפעמים כל חלקה טובה בחיי הצבור היהודי, נתנה את אותותיה גם בשטח זה. וכן נתברכנו בבתי־ספר עברים ויודישאיים ודו־לשוניים מכל המינים; ספריות וקלובים ועתונות ודברי מדע יצרנו בשתי השפות ולפעמים גם תוך כדי מלחמה בין תרבות אחת לרעותה; לא תמיד ידענו לשמור על הגובה הנאות על מה שנאמר ונכתב ונדפס על ידינו, לפעמים קרובות גם לא ידענו להציל מכליה מהירה את המוסדות שנוצרו על ידינו. ואף על פי כן, על כל פגמיה וסדקיה המרובים, הטרם נוצרה שם על אדמת פולין תרבות ישראל חיה ומפרפרת ובעלת מעוף, האם לא מצאה שם ההכרה הלאומית והשאיפה הלאומית בטוי חזק ולפעמים גם נשגב, האם לא היה קשור צבור זה של שלושה מיליונים וחצי על כל זרמיו ומפלגותיו קשר בלתי־ניתק עם עם ישראל בעולם, ולא שמש סעד מוסרי ורעיוני כביר לעם זה? אכן אם המושג של יהדות אירופה הוא כיום יותר מקבוצות קבוצות של אנשים הנמקים במצוקתם, או החרדים ליום מחרת כי יבוא מתוך שואה, אם נשתמר עוד מה שהוא מכבוד ישראל ותרבותו ושאיפת קיומו כעם במשפחת העמים — אזי עלינו להודות עבור כך לצבור יהודי פולניה, שלא פסק מלחשב וליצור ולחלום אף בשבתו על פת לחם יבש ובלחמו נגד מסיתים ופורעים לסוגיהם. לא תשכח זכות זו ליהודי פולניה.

4.

מכל הדברים האלה לא נשאר כלום או כמעט כלום לאחר חורבן הכרוך במלחמה הנוכחית. לגבי חורבן זה העובר כרגע על יהדות פולניה היא כאין וכאפס סופת המלחמה הקודמת. אכן רבות סבלו יהודי פולניה גם בשנים ההן; זכורה לנו עוד פרשת הגירושים והרעב והשמד. ברם מה ערכו של הפגע ההוא מול נחשול השטנה והחרם ומלחמת השמד ההמונית נגד צבור יהודי פולניה נוסף על נוראות המלחמה וחורבנה? הן אין כח בעולם שיעמוד מול מסע צלב זה, העולה פי כמה וכמה בזדנותו ובתקפו על נוראות ימי הבינים. אחת אחת מתפרקות חוליות החיים הקודמים. משוללת כל זכיות פוליטיות, ללא משען לחם וללא יכולת לשמור על מוסדותיה הנהרסים בידי בריונים עומדת יהדות פולניה בפני חורבן העלול להפך לאחד האסונות הגדולים ביותר בדברי ימי האומה. אכן לא בנקל יפול צבור זה. צבור קשה הוא, רגיל למלחמת ההגנה, על נפשו יעמד מול משטינין ופורעין עד שיזרח נצחון הצדק ואפשר יהיה לגשת לבנין ההריסות. אולם

במה דברים אמורים: באם לא תמשך מדי תקופת גיהנם זו, ובאם לא ישכח עם ישראל לתפוצותיו את אחיו הנענים במצרים החדשה וידע להגיש להם סעד במצוקת קיומם. הבה נקוה שהפעם ירחמו מן השמים ושני התנאים יקומו לנו להצילנו מכליה.

והיה כי יקומו התנאים האלה, מה יהיה פרצופם של החיים היהודיים בפולין המחודשת? היזכו אחינו על אדמת פולין להקלת מה לגבי מצוקת העבר? הינתן להם כבוד אדם וכבוד אזרח המדינה, היזכו לכבש את לחמם בזעת אפם, היתעוררו הכוחות הטמונים בנפש העם פנימה למעוף חדש ולפרקי יצירה חדשים?

אכן מי כמוני היודע עד כמה קשה לנחש עתידות ברגע הנוכחי. מול ערפל ההיסטוריה המצטבר סביבנו ללא אונים תשאר העין החוקרת. ברם ננסה נא מתוך זהירות כפולה ומכופלת לשרטט אי־אלו מקוי העתיד, אף אם נצטרך להניח כמה וכמה הנחות קודמות שבלעדן לא יתכן כל מפנה לטובה לגבי גיהנם השעה הנוכחית והימים הקשים הצפויים עוד לאנושיות כולה.

ושלש הן לכל הפחות ההנחות האלה:

א) שנזכה לראות כעבור תקופת זמן מה את נצחון הצדק בעולם במלחמתו נגד ממשלת הרצח והזדון, כי הרי בלעדי זה אין תקומה לא לנו ולא לאנושיות כולה.

ב) שתבנה מחדש מדינת פולניה בתנאים המאפשרים לה התפתחות יותר בריאה ויותר שקטה מאשר בעשרות השנים האחרונות!

ג) שלא תקום — אף לזמן מה — מזמת הרשע לגרש את יהודי פולניה ממקומות מגוריהם ולרכזם במחנה הסגר ענקי, יהיה כנויו החיצוני מה שיהיה, כי שבעתים תכבד במקרה זה מלאכת הקמת הנהרסות.

ואף אם תתגשמנה ההנחות ההן, גם אז לא נזכה לרכז מחדש את הצבור הגדול של שלושת מיליונים וחצי אשר שם יהדות פולניה נקרא לו בעשרים השנים האחרונות. שני חלקים יבדלו ממנו — באם לא יחולו דברים בלתי־צפויים מראש — אחד לטובה והשני לרעה. לטובה תבדל יהדות ירושלים דליטא וסביבתה (מאת אלף נפשות בערך), שתבא תחת ממשלת ליטא, ואם תדע ממשלה זו לשמור גם להבא על המסורת של יחסי צדק לגבי כל תושביה, אז תכבש לה יהדות וילנה גם היא עמדה ציבורית חשובה, כיאות למעמדה ההיסטורי וכיד הרצון והיכולת היהודית הטובה עליה. לעומת זה לרעה תבדל יהדות מחוזות הספר המזרחיים של פולניה (מליון ומאתים אלף בערך), הנמצאת כרגע תחת שלטון ממשלת המועצות ותשאר שמה כנראה גם להבא, כי איננה רגילה ממשלה זו להוציא מידיה מה שהספיקה לכבוש, ומה גם שמחוזות אלה אינם וגם לא היו אף פעם פולניים, ואין כל זכות מוסרית לצרפם לפולין, אף אם תקום מחדש לתחיה. ואכן שאלת גורלם של בני אומתנו במחוזות ההם קשה היא ואכזרית מאד; את זכויותיהם האזרחיות בודאי לא ינשלו מהם, לכל הפחות לא מדלת העם המהוה את רוב מנינו ורוב בנינו של צבור זה, גם את לחמם יספיקו אולי לכבוש להם

כעבור תקופת זמן ידועה. אולם לעומת זאת ניצבת בפניהם בכל כחה האכזרי שאלת גורלם הלאומי והתרבותי במלחמתם נגד התקפת ההתבוללות המטומטמת והבורות, שתחתה כרעה או עומדת לכרוע יהדות רוסיה, לאחר שהספיקה להגן על נפשה במשך מספר שנים. אכן גדול הוא כוחה הפנימי של יהדות גליציה המזרחית, וולין ופרוסיה הלבנה; ניצוצות ברודי וטרנופול וקרמיניץ ומיר וולוזין ועוד ועוד נשתמרו עד היום הזה, ולא קל יהיה להחניקם. הן יהדות זו על מאות מוסדותיה התרבותיים (כמעט כל הרשת של בתי־הספר של „תרבות" היתה מרוכזת במחוזות ההם!) ועל ערותה התרבותית והצבורית המיוחדת שמשה סעד רב ליהודי פולניה במלחמת קיומם. הבה נקוה שגם הפעם ידעו אחינו אלה לעמוד על נשמתם ושלא ינותקו הקשרים בינם ובין העם; ברם קשה מאד היא חזות עתידם.

5.

והנה אם כן, הרי כשני מליונים יהודים ישארו בגבולות פולין החדשה לאחר שתצטמצם לאותם השטחים בלבד אשר בהם העם הפולני מהוה את הרוב המכריע (בעיקר הפלכים ורשה, לודז, לובלין, קילצה, קרקוב, ובודאי גם מחוזות הספר המערביים שבהם אמנם מספר היהודים היה תמיד מזער מאד). גם זה יהיה צבור גדול, השני בגדלו באירופה לאחר יהודי רוסיה והראשון בכוחו התרבותי ובערכו הלאומי. הצפויים לצבור זה ימים יותר טובים?

בפני דבר אחד עלינו להזהר זהירות מיוחדת: בפני הבטחת זכיותינו מן החוץ, בלבד כעוגן ההצלה וכאמצעי עזר להבא. אכן למודי נסיון אנו בפנה זו, ומי כמונו היודע מה דל ערכם של כל מיני חוזרים כתובים וחתומים, באם אין מאחורי החוזים האלה רצון טוב של הצד המתחיב, ובאם אינם קיימים התנאים הדרושים להגשמת הסעיפים. בהמון סעיפים ממין זה נתברכנו בחוזי ורסיל, ואף על פי כן יצאנו וידינו על ראשינו בשנים האחרונות. לא להואיל היא החסות החיצונית, אף אם כנה תהיה ובעלת רצון טוב (ולגבי דידן בודאי יש מקום לספקות גם בעתיד), אלא אם יד ביד אתה שלובה הדאגה לגורל המדינה וליכולת קיומה הפוליטי והכלכלי. לא היה לפולניה הכשרון ואולי גם לא ניתנה לה היכולת לסדר כהוגן את שאלת מיעוטיה הלאומיים. התפתחות פנימית לקויה ללא כל בקורת כנה מן החוץ וחוסר התנאים הדרושים לחיי כלכלה נורמליים שניהם היו בעוכריה ואף בעוכרי המיעוטים. לא יתכן כל שנוי לטובה בשנים הבאות מבלעדי תקון המעוות ההוא. נצחון סיסמאות הדימוקרטיה והצדק בעולם ימצא בודאי הד חזק בחיי פולניה המחודשת; בל ירשה איפוא העולם שרסן העניינים ישאר בידי כנופיות קטנות העושות במדינה כטוב בעיניהן, בל ניתן גם להשתלט לכת הפורעים שתופיע אולי מחדש לאחר ימי המלחמה. שני כוחות יש בפולניה שעליהם, ורק עליהם, יש לבסס את קיומה של המדינה להבא: האכר הפולני והפועל הפולני. שניהם מאורגנים כהוגן, שניהם — אף כי סבלו יותר משאר חלקי הצבור —

לא נפגעו כי אם במדה מעטה על ידי תעמולת השטנה נגד היהודים, ושניהם עתידים לקבל בידיהם את רסן העניינים להבא. רק במקרה זה יש תקוה לשלטון הצדק במדינה.

ולפיכך לא יתכן כל וכוח על גורלם הפוליטי של יהודי פולניה מבלי שים לב למשטר הצפוי למדינה זו. בפולין החפשית והדימוקרטית גם זכיות שוות תהיינה מנת חלקנו, וגם שלטון עצמי — לכל הפחות בגבולות החיים התרבותיים — יחדל מלהיות סיסמה מצלצלת בלבד, אף אם לא תעמוד מאחוריו ערובה בין־לאומית; בפולין של כנופיות אנשי צבא ושל מפלגות שטנה לסוגיהן תחזר פרשת העבר של השנים האחרונות על כל ניוולה החומרי והרוחני גם יחד, אף אם נזדין בכל מיני חוזים ונקרא בשם חבר הלאומים במהדורתו החדשה. רק אז ישפיע גם לטובה הלקח המר של החורבן הנוכחי; תדע נא פולין המחודשת שאין תקומה למדינה החיה מתוך עושק מיעוטיה.

ברם אף אם יוטב מצבם הפוליטי של יהודי פולין להבא, לא תפתר על ידי כך שאלת לחמם ופרנסתם. לא רק פרשת העושק היא שצריכה לשקע בתהום הנשיה; גם למסורת העוני בצורתו הבזויה לא נשוב. ואכן לא ינתן לחם בכבוד לחלק הצבור באין פרנסה להמונים. מדינת עוני היתה פולין של אתמול על אף עשרה הטבעי. לא רק קברניטיה היו אשמים בכך, אף כי רבות חטאו למן הרגע הראשון לקיום המדינה; גם המצב הכלכלי בעולם וגם מסורת העבר (ביחוד אשר לסדרי הקרקע) נתנו בה את אותותיהם הקשים. יתכן שעם תקון המעוות ההוא תבוא גם הקלה ניכרת בכלכלת המדינה; אין ספק כמו כן שעם הפסקת תעמולת השטנה והחרם נגד הצבור היהודי יתבסס יותר מצבו הכלכלי ותמוש מפלצת הירידה הבלתי־פוסקת אשר פרשה את כנפיה השחורות על צבור זה בעצם ימי קיומה של פולניה שלאחר מלחמת העולם. אולם לא די בזה בלבד. הן היו גם גורמים אוביקטיביים למהלך התרוששותם של יהודי פולניה. צבור של מתווכים ותגרנים והולכי בטל לסוגיהם לא היה לו מקום בחיי המדינה, גם אילמלי היו התנאים החיצוניים יותר נוחים מאשר היו בימים ההם. מתוך הכרה זו הן נתגברה בפולין תנועת המעבר לחיי עבודה; צעד אחד צעד נכבשו העמדות החדשות מול תעמולת החרם הפנויה נגד האדם העובד לא פחות, ולפעמים גם יותר, מאשר נגד הסוחר והמתווך. פרשה זו של כבוש העבודה תתחדש בפולין של מחרת ותתפתח בלי ספק — לאחר שיפסק החרם — מתוך מהירות וגם מתוך אמת מדה יותר רחבה. רק זה הוא הפתרון לשאלה הכלכלית של יהודי פולין, גם אם חלק ידוע ימשיך גם להבא לנוד למרחקים וחלק — הבה נקוה שחלק גדול — ימצא לו מקלט במולדת העם הנבנית. ואם תמוש מכת הגבולות הסגורים בין מדינה למדינה וזרם הסחורות ימצא לו מחדש מהלכים בעולם, אז תבנה גם תעשית פולניה ועשרות, אולי גם מאות אלפים מבין תושבי המדינה, ללא הבדל בין תושב לתושב, ימצאו את לחמם בכבוד.

ואז יושר גם מחדש שיר היצירה העברית על אדמת פולניה. אם בהיותם נמקים מרעב ומרדיפות הספיקו יהודי פולין ליצור מאות ואלפי מוסדות תרבות משלהם ולהשקיע בהם ממיטב כוחותיהם ומרצם, בפולין החפשית והצודקת של יום מחרת לא כל שכן. אף פעם לא יפסקו הקשרים בין יהודי פולניה ובין עמם לשפתו, לשאיפותיו ולמלחמת קיומו. אזרחים טובים יהיו במדינה, אולם לא יטמעו בין תושביה, כשם שלא נטמעו בעבר בזמנים הטובים והרעים גם יחד. רבות ניזונה תרבות ישראל מיצירתם של בניה הפולנים, ועוד תוסיף כהנה וכהנה. את שיר הרעב שרנו על אדמה זו עד כה ואת שיר הצדק והשמחה עוד נשיר בה; שניהם בשפתנו וברוחנו ומתוך קשרי עולם עם מולדת העם ועם המוני ישראל לפזוריו. חזקה עליה על יהדות פולין שתמלא באמונה ובהצלחה את המוטל עליה בפנה זו.

* * *

אכן כהזית שוא יראו אולי הדברים הקודמים במחנק השעה הנוכחית ובעלבונה; יודע אני, עד כמה קשה לדבר על חופש ועל חיי עבודה ועל פרקי יצירה לאומית חדשה בעוד אלפים ועשרות אלפים מתבוססים בדמם וזועת ההרס אוכלת בכל פה את אשר נוצר בעמל שנים ועשרות וגם מאות השנים הקודמות. ולא כן הדבר. חבלי המשיח הם הימים האלה והגאולה בוא תבוא, אם בכלל יש טעם לקיומו של אדם על אדמות. ועם הגאולה הכללית תבוא גם גאולתם של יהודי פולין.

עוֹטָה עוֹר־הַנָּמֵר*)

קטע מן האפוס הגורג'י של

שׁוֹטָה רוּסְטָאֲבֶלִי א)

מאת שאול טשרניחובסקי

פִּתְיָחָה

צָר כָּל־הָעוֹלָם, בָּרָאתָ בְּכֹחֲךָ וּבְרֹב־אוֹנְךָ!
בַּחַיִּים נָפַחְתָּ רוּחַ מַרְקִיעַ, מִמְּעוֹנְךָ,
אֶרֶץ לָאָדָם קָבַעְתָּ בַּעֲדִי־גוֹן, כִּרְצוֹנְךָ;
וְנִסִּיכִים יָצַרְתָּ בְּצֶלֶם וּמְלָכִים תַּבְנִית־גְּאוֹנְךָ.

אַל יָחִיד! אַתָּה יָצַרְתָּ כָּל־צוּרוֹת הַחַי – כֻּלָּן,
לִי מָגֵן הָיָה, חָנֵנִי כֹּחַ וָאָגֵבֶר עַל שָׂטָן,
שְׁמָר לִי (עַד אָרְאֶה הַמָּוֶת) לַהַב־אַהֲבָה אַיְתָן;
מָחֳלַד־סָרְחָז, מְחֵה פֶּשַׁע, סְבָל לִי מַאוּ הוּכַן!

---

*) ברשיון הוצאת שוקן, ירושלים.

א) שמו של המשורר הגורג'י שוטה רוסטאבלי עדיין זר להמון קוראינו, וסובר אני, שכדאי לו לקהל להכיר את משוררה של גרוזיה, פייטנה החביב עליה ביותר, הפופולארי ביותר, שאת שיריו היא שומרת זה שבע מאות וחמשים שנה.

רוסטאָבלי, כלומר איש כפר רוסטאבי שבמדינת מסחטיה, אין אנו יודעים הרבה על אודותיו. לפי המסורה היה יתום, ודודו נזיר אחד גדלהו. תחלה למד בבית הספר שעל יד הכנסיה, אחרי כן שלחוהו לשם השתלמות לאתונה ולירושלים. לאחר שובו לארצו הסתופף בחצרות המלכה תמר, אשה מפורסמת ביפיה, שמשלה בארץ מלבא טרפיזונד ועד הים הכספי, וחבבה את השירה.

רוסטאָבלי היה ממקורוביה ושמש לה גזבר. יש אומרים שאהב אותה בכל נפשו ומאדו ושר לכבודה שירים.

בסוף ימיו נכנס למנזר „מצלבה" שבירושלים (בעמק מתחת מרחביה), ושם מצאו את תמונתו תלויה על אחד העמודים וכתוב עליה „יסלח השם לשוטה אשר ציר זאת וכו' אמן, רוסטאָבלי".

בשנה העברה חגגו בכמה ארצות, וברוסיה בפרט, את זכרו של שוטה רוסטאָבלי, מחברו של הפואימה העממית של עם גרוזיה, ושעד היום משוררינו, הסאזאנדארים — שרים אותה בלוית מגגינה על הטארי.

השיר הניתן בזה משמש פתיחה לפואימה.

טשרני.

ג. ב.

ב„מאזנים" נדפס קטע מן הפואימה הנ"ל: טריאל מספר איך הכה את הארי ואת הנמר. לקרא בהברה הספרדית, המשקל — זה של המקור.

מָלַךְ־כְּפִיר הַשֵּׁשׁ אָל חָרָב, אָל מָגֵן וְאָל חֲנִית,
וּמַלְכָּה לָהּ לַחַיִים – אָדָם, שְׁעָרָה – אַכְטִיס,
אַיִךְ אַרְהִיב נַפְשִׁי וְאָעַר שִׁיר לָהֶם, בּוֹ גִּיל אַכְנִיס?
אַךְ הָאִישׁ בּוֹ הִתְבּוֹנָנוּ דְּבַשׁ וְחָלָב יִטְעָם – יָשִׁישׁ.

עַל תָּמָר שִׁירָה נָעִירָה, הִיא לָעַד בְּעֵין־שׁוּרָה,
וַאֲנִי כְּבָר אִמְרֵי שֶׁפֶר כְּלִיל נָתַתִּי בְּרֹאשׁ טְהוֹרָה.
קוֹלָמְסִי־עַטִי טָבַלְתִּי בָּאֲגַם עֵינָהּ שְׁחוֹרָה,
בּוֹא, שִׁירִי, בְּכָל־לֵב כַּלַּהַב מְמוֹרָט יָפָה, נוֹרָא.

לַמַּלְכָּה אָעִירָה־זֶּמֶר ; לִי גּוֹרָל קָשָׁה חָתָךְ :
לְהַלֵּל לַיִל שְׁמוּרוֹתֶיהָ, עַפְעַפֶּיהָ, שַׂעַר רַךְ,
וּפְנִינֵי־חָלָב שִׁנֶּיהָ, שְׂפָתוֹתֶיהָ – אֹדֶם לַח ;
אָפֵס גַּם פַּטִּישׁ־עוֹפָרֶת סָלַע יְפוֹצֵץ כִּי יָךְ.

לִי נָחוּץ כָּל־אוֹן הָאֹמֶר, לֵב יוֹקֵד, כְּנוֹר־רוֹן רָב,
חָזָיוֹן, – וְתַרְעִים רַעַם אִמְרָתִי, תּוֹגַל כַּצָּו,
אָרוֹמַם אֶת טַרְיאַל**, כִּי אוֹשִׁיבֵנוּ בְּמֶתֵי־עָב.
גְּבוּרֵי שְׁלֹשָׁה, וְדֶרֶךְ רַק אַחַת, אֶחָד הַקּוֹ.

נַעֲשָׂה כְּלָנוּ אַגַּד, נִבְכֶּה לוֹ לְטַרְיאַל;
שָׁיַקַד בִּיקוֹד הָאַהַב, כָּאַב הִסְתִּיר וְלֹא חָלָל ;
וַאֲנִי מְטוֹעַן חֵץ־צַעַר, רוֹסְטָאבֶלִי הַמְשׁוֹרֵר,
אַגָּדוֹת עָלָיו סָפְרוּ חֲרוּזֵי פְּנִינֵי־הַלֵּל.

תָּאֲהַב – הוֹפַע כַּשֶּׁמֶשׁ רַב הַנּוֹגָה, רַב הָאוֹר ;
קוֹם חָזָק, אֱמַץ בְּתִפְאֶרֶת הוֹד כְּסַמָּל דּוֹר וָדוֹר,
לֵב נָדִיב, חָכָם, רַב־סֵכֶל, הָרִאשׁוֹן בַּכֹּל, בַּתּוֹר ;
אָפֵס אִם כָּל זֶה חִסַּרְתָּ, כְּלוּם אַתָּה אַבִּיר־גִּבּוֹר?

**) גבור הפואימה.

אַהֲבָה, – סוֹד־הַסּוֹדוֹת אַתְּ! חֲלוֹמוֹ שֶׁל מְאֹשָׁר!
קִרְבַת־נֶפֶשׁ – הִיא אֵינֶנָּה אַךְ אַוָּה אוֹ לַהַב וָר!
אַהֲבָה יֵשׁ וְתַאֲוָה יֵשׁ; בֵּין הַשְּׁתַּיִם תְּהוֹם נָקֹר.
מָה בֵּין זוֹ לְזוֹ תְּבִינָה, אִם אֹמְרָתִי תִּשְׁמֹר.

רְגֶשֶׁךְ קַיָּם כִּי יְהִי, לֹא תָּתוּר אַחַר אַוָּה,
בְּאִם תְּרַחֵק מִמֶּנָּה תּוֹכַל קוֹם בְּלַהַט לֹא כָּבָה,
וְכָאֵמוּנָה מַתְמֶדֶת לָהּ לְשֵׁאת בְּאַהֲבָה;
כִּי פְּגוּל גַּסוּת־הַיֵּצֶר, מַדּוּחֵי אֵשׁ־תַּאֲוָה!

אַל תֹּאמַר בְּפֶה צְבוּעַ לִרְמִיָּה: זֶה רָגֶשׁ רַךְ!
זוֹ – הַיּוֹם, מָחָר – אַחֶרֶת; אַךְ גַּם זוֹ סוֹפָה – תִּשְׁכָּח.
כַּךְ דַּרְכּוֹ מֵאָז שֶׁל נַעַר, דּוֹר נָלוֹז וַהֲפַכְפָּךְ.
עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאנוּ לַמּוֹאָס מַדּוּחַ – כְּרָךְ.

אִם אָהַבְתְּ, מַכְאוֹבַיִךְ תִּשָּׂאֵמוֹ עֵר בַּלַּיִל,
דְּמוּת אֲהוּבָתְךְ בְּלִבָּךְ בִּקְטַנּוֹת יוֹם יוֹם תָּהֵל,
חָרֵשׁ תִּתְהוֹלֵל, תַּבְךְ חָרֵשׁ, כַּנִּרְדָּךְ בַּשַּׁלְהֶבֶת־אַל.
אַל תִּירְאִי מֵרוֹנֵי־אָרֶץ, – מִפָּנַיִךְ תִּבָּהֵל.

אִם אָהַבְתְּ, אֲנָחוֹתַיִךְ לֹא תָּבִאנָה בַּקָּהָל,
אֶת אַהֲבָתֵךְ תַּסְתִּירָה, וְלֹא יַכִּירוּ בְּרָמָז־קַל,
וּמֵעַל הַצִּילָנָה, סְמָנַיִךְ אַל תְּגַל,
כִּי תִּתְגַּעְגַּע עָלַיִךְ, כְּאֵל מָשׁוֹשׁ אֵל כְּאֵב תִּצְהָל.

הַמְשׁוֹרֵר מְכַפֵּר רוֹסְטָאבִי לַמַּלְכָּה שׁוּב שִׁיר אָבְרָא
לַמְפַקֶּדֶת עַל רַב חַיִל בְּמִצְרֵי־שְׁאוֹל לָהּ אָקְרָא,
כִּי נַפְשִׁי עֲיֵפָה, אֵין נֹהָה שֶׁל קְסָמִים לִי לְעָוְרָה,
תְּנִי תְּרוּפָה לִי וְנִרְפֵּאתִי, אוֹ שְׁנַת־עַד בְּקִרְקַע קָרָה.

אַגָּדוֹת אִירַן, בְּגִרוּזִיָּה יְדָעוּן זָקֵן וָטָף,
וּפָנִינִים מְנֻגָּב בָּאוּ, מַבְרִיקוֹת מִכַּף אֶל כַּף,

Paul Bourget

Yours Sincerely

צְרָרְתִּין, קְבַעְתִּין בְּמִסְגֶּרֶת חֲרוּזִים טְבוּעִים עַל דַּף
כְּדֵי שֶׁהַמַּלְכָּה תַּקֵּל לִי נְטַל צַעֲרֵי הָרַב.

הַן עֵינֶיהָ סְנַוְרוּנִי – תְּחָנִינִי בְּמָבָט,
חוֹלָה אַהֲבָה אַתָּעָה וּבַעֲרָבוֹת אִדַּד,
יָשָׂרַף נוּפִי לְאַפָּר ; וְלוּ רוּחִי בְּגִיל יִסְעַד.
גְּבוּרֵי שְׁלֹשָׁה – בַּסַּפָּר אִישׁ אִישׁ אָל שִׁבְחוֹ יִחַד.

נְגִינָה גְּוָרָה – קַבְּלָנָה בְּלִי תְלוּנָה, כִּי הִיא שׁוֹמָה :
יַחֲרוֹשׁ אִכָּר שָׂדֵהוּ ; רַד, חַיָּל, בְּמִלְחָמָה !
שָׂכַר אוֹהֵב לַהֲבַת־רָגֶשׁ, שְׁלוּמֶיהָ – כָּל קִסְמָהּ.
רָגֶשׁ וָר – יַעֲרִיכֻנוּ ; וְזֶה שָׁלַו קָדוֹשׁ – כִּשְׁמָהּ.

הַשִּׁירָה – מַתְּנַת שָׁמַיִם, וַחֲכָמָה הִיא עֶלְיוֹנָה.
קָסֶם מְסְתּוֹרִין בְּאִמְרֵי־הַמְשׁוֹרֵר, בַּמַּנְגִּינָה.
אֹנֶן־עַר נֶהֱנֵית מִקֶּצֶב וְרֶם רָן סָח בִּנְגִינָה,
רַחַב שְׁעִיפִים בְּמִסְגֶּרֶת – זוֹ שִׁירָה וְזֶה חִנָּהּ.

בַּמֶּרְחָק זֶה יַעַבְרֵנוּ יִבְחַן כֹּחוֹ שֶׁל סוּס.
בַּמִּשְׁחָק הוּא הַמְנַצֵּחַ שֶׁכֵּן כְּדוֹר לְטַוָּס.
וְאַתָּה, נְבוֹן אִמְרֵי־שָׁפָר, בְּלוֹם בָּתִּיךְ כְּסוּס תָּפוּס,
אִם חֵלֶשׁ הַשִּׁיר וְאֵין כֹּחַ לוֹ בְּעוֹל שֶׁל הַחֲרוּז.

צֵא וּרְאֵה פַּיְטָן אִישׁ רוּחַ אִם כֹּחוֹ שָׁלוֹ כָּבָר תָּשׁ,
אָנַד חֲרוּזָיו צוֹלֵעַ, בַּמְּלִיצָה הוּא דַּל וָרָשׁ.
יְחַדֵּל, יַפְסִיק הַשִּׁיר, אוֹ יִתְנַעֵר, וּמְחַדֵּשׁ,
כְּאוֹתוֹ כַּדּוּר פּוֹרֵחַ, אָל הַמַּטָּרָה יִגַּשׁ.

כְּלוֹם פַּיְטָן מִי שֶׁהִצְלִיחַ וּבַמִּקְרָה פִּלַּט חֲרוּז
וּבַחֲלוֹמוֹ כַּפַּיִם לוֹ מְחָאִים, כָּבוֹד וּכְרוּז?
בַּחֲרוּז נִלְעָג יַטִּיחַ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת, חִדְלוֹת עֲוִוז,
מֵרֵעִים : הִנֵּה שִׁיר פֶּלֶא ! פָּרֵד מִמְּקוֹמוֹ יָוִוז?

יֵשׁ עוֹד פַּיְטָנִים, וַאֲלֵה כִּשְׁרוֹנָם אֵינוֹ נוֹצֵץ,
אֹמֶר לָמוֹ וְלֹא יַכְרִיעַ לַב־אָדָם כְּאוֹתוֹ חֵץ,
הוּא צַיָּד וְלֹא צִמַּחְשָׁמוֹ, וּבְתוֹךְ הָעֵץ
יִתְחַבֵּא מַחֲיַת־פֶּרָא, בְּצַיִד־פִּחָדִים לִבּוֹ עָלַץ.

מִין שְׁלִישִׁי – מַנְעִים בְּזֶמֶר: הַקְּדֻשׁוֹת לַבַּחוּרוֹת,
שִׁיר לִידִיד עַל מִשְׁתֵּה יַיִן, חֲדוּדוֹ עוֹקֵץ מָרוֹת,
שִׁיר נָעִים הוּא לָאָזְנַיִם בְּנִיב שָׂקוּף סָח בְּרוּרוֹת;
אַךְ רַק בְּסִפּוּר מֻלַּאהָדָר יִתְגַּלֶּה פַּיְטָן־דּוֹרוֹת.

שָׂבַע מַכְאֹב, אַךְ לְמַד צַעַר רוּחַ לוֹ עֶלְיוֹן וָרָם,
יַעֲבוֹד אֶת הַנִּבְחָרֶת, לְקַטֵּנוֹת לִבּוֹ לֹא שָׂם,
בַּתְּהִלָּה שָׂלָה וְשָׂבַח צָר הוּא יְצִירוֹת־עוֹלָם.
כָּל מֵיתְרֵי נְבָלוֹ יָרִיעוּ, יְרוֹמְמָנָּה עַל כֻּלָּם.

מִי אֲנִי עַכְשָׁו תִּדְעוּ: נָאֶמָן לָהּ לָאַחַת,
וּמִפְּעַל פַּיְטָן בְּיָדִי הוּא, אֵין בּוֹ פְּגַם וְאֵין חֲתַת.
כָּל חַיַּי שָׂלִי בְּיָדֶיהָ, וְהִיא כְּפַנְתֵּר אַכְזָר תִּשְׁלָט,
אָעֱנָדֶנָּה שִׁיר הַשָּׂבַח וּתְהִלָּה לְעוֹלְמֵי עַד.

שִׁיר לָאַהֲבָה שִׁירִי לִי, לַב־טְהוֹרִים לָהּ יֶחֱרַד.
אֵין מִלָּה אוֹתָהּ תַּבִּיעַ, אַךְ הַמַּנְגִּינָה בִּלְבַד.
מַה נִּפְלָא גּוֹרָל פַּיְטָן! הוּא יְרוֹמְמָנּוּ בִּמְתֵי־עַד;
אַךְ נְכוֹנוּ לוֹ גַּם פְּגַע רַע, וּמַעֲלְבּוֹן יִפְתַּד.

אַהֲבָה, מִי מַשִּׂיגֵךְ? הָאוֹהֵב אַךְ הוּא יַשִּׂיג!
הָחָכָם לְשׁוֹנוֹ אִלֶּמֶת, אֹזֶן יַט וְלֹא יָסִיק.
גַּם בְּטֻמְאָתוֹ שָׁקוּעַ, בַּעַל תַּאֲוָה וָתִיק,
עַל אַהֲבָה טְהוֹרָה יִתְגַּעְגַּע כְּעַל חֲלוֹם רָחוֹק, עַתִּיק.

כִּי כָל הָאוֹהֵב מְטוֹרָף הוּא! הוּא „מַגְנוּן" בִּלְשׁוֹן עֲרַב׳
מַעֲרִיץ שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ: הוּא יִטּוֹר יִשְׁטוֹם יֶאֱיַב.
אִם אוֹהֵב אַתָּה, תָּקוּם שׁוּב רוֹחֵף כִּי עַל תִּשְׁאַף,
אָפֵס בָּאַוָּה שָׁקוּעַ יַהֲפֹךְ עָפָר מִתְאָב.

יְסוֹד הַפֵּרוּד שֶׁל הַשּׁוֹמְרוֹנִים *)

מאת רב צעיר

רובם של החוקרים החדשים נוטים לדעה שיסוד הפירוד בין השומרונים והיהודים לא היה בימי שיבת ציון, כמסופר בעזרא ד, אלא היה נמשך והולך מן השנאה הישנה שהיתה בין יהודה ואפרים מאז מעולם, ושהשומרונים הם שרידי עשרת השבטים שנשארו בארץ [1]). אמנם רובם של החוקרים הללו מגדילים בזרוע את הפרץ שהיה בין יהודה ואפרים ומעמיקים את התהום שביניהם יתר על המדה, אולם לבטלו מכל וכל אי אפשר. הנביאים אמנם מדברים באהבה עזה על קורבת אפרים ויהודה ועל אחדות בית ישראל, וגדולה היתה שאיפתם, „שאפרים לא יקנא את יהודה, ויהודה לא יצר את אפרים" (עי׳ לדוגמא ישעיה יא, יב; ירמיה ג, ד; לא, יד, יט; יחזקאל לז, יט, כב; זכריה ט, יג; טז ועוד), אבל דוקא מן הבטויים הללו של הנביאים אתה למד, שהיתה בין יהודה ואפרים קנאה ושנאה וצרה, ודברי הנביאים לא היו אלא שאיפה טובה וחזיון לעתיד לבוא. מכל ספורי דברי הימים אנו רואים שבמציאות היתה מלחמה בין מלכי אפרים ויהודה „כל הימים", זולת בזמנים בודדים. (עי׳ מ״א יד, ל; טו, ו, טז, לב; מ״ב יד, ח, והלאה, טו, לז; דהי״ב יג ועוד). והנגוד המדיני הוליד בדרך הטבע גם נגודים דתיים.

אמנם סופרי דברי הימים עושים את תקוני ירבעם בדת טפל לגבי הפרץ המדיני כמסובב לסיבה (מ״א יב ודהי״ב יא), אבל אפשר שהפירוד הדתי היה לו חיזוק מצד עצמו, אף על פי שקשה לנו לעמוד על אופים של הנגודים הדתיים ההם

---

*) פרק מתולדות ההלכה, חלק ג׳, שנמסר לדפוס.

1) בדעה זו בקיצוניותה הולך ביחוד אד. מאיר בספרו Enstehung d. Judentums ע׳ 124, וכן בספרו Geschichte כרך ג׳, סי׳ 155, 130. גם גסטר, The Samaritans ע׳ 8 ואילך תומך בדעה זו, וכן תומסון, Sam. ע׳ 84, ונוטה לזה במקצת גם מונטגומרי, Sam. עמ׳ 53 ושם כל הפרק. וכן גם טוררי, Ezra Studies. אל ההנחה שהשומרונים הם „עמי הארץ" הנזכרים בעזרא ונחמיה נוטים כמה חוקרים: שירר, תולדות, ב׳, ע׳ 19 (מהדורה ד׳), וולהויזן, Israelit. ע׳ 188, שטאדה, תולדות ב׳, 166 ועוד.

גסטר, שם, ע׳ 17, סובר שהעמים הזרים שהושיב מלך אשור בשומרון לא היו אלא חיילים ופקידים שהובאו לשם לשמור על התושבים העיקריים, שהם בני אפרים. הוא סומך סברתו על זה, שבספורי חזקיה ויאשיהו לא נזכר כלל שהיו עמים זרים יושבים באפרים. אולם כתובת סרגון, המובאה להלן, מדברת בפירוש על עמים זרים שהעתיק לארץ אפרים.

ועל סיבתם ומקורם. ואף אם נקבל את המאורעות כפי שהם מצוירים בכתובים לפי פשוטם, נראה מכל מקום שהיו במציאות פירודים עיקריים בין אפרים ויהודה ביסודי הדת ובעבודת האלהים, תהיה הסיבה מה שהיתה. אם היתה עבודת העגלים עבודה זרה גמורה, או שהיתה מין עבודה סמלית לאלהי ישראל, בכל אופן לא היתה עבודת ה' אלהי ישראל לפי המושגים הדתיים שהיו מקובלים ביהודה, אם גם סבלוה הנביאים וכמה יראי ה' ולא עזבו את אפרים ללכת ליהודה, וגם הצדיקים שבין המלכים לא ביערו את „חטאת ירבעם", עד שקם יאשיהו מלך יהודה וביערה [2]). היו אם כן בודאי מסורות דתיות שונות בין שבטי אפרים ויהודה ומנהגים דתיים שונים שהפרידו ביניהם.

ההנחה המתקבלת ביותר על הלב היא, שהקבלות והתורות שבעל פה הן הן שהפרידו ביניהם ביחוד, כי עיקר התורה והמצוות היה בזמנים ההם נשמר במסורה ובמנהג. הנגודים הדתיים הללו ביחד עם שרידי הקנאה והשנאה העתיקים לא חרבו עם חורבן שומרון, אלא היו בודאי מתקיימים והולכים אף לאחר גלות עשרת השבטים, בין הפליטים שנשארו. בתקוני חזקיהו, כששלח המלך רצים לשארית בני אפרים שיבואו לירושלים לעשות הפסח, נאמר: „ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ אפרים ומנשה ועד זבלון ויהיו משחיקים עליהם ומלעיגים בהם. אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלון נ כ נ ע ו ויבאו לירושלים" (דהי"ב ל, י—יב). ספור זה מסיח לפי תומו על היחס של לעג וביטול שהיה שורר אצל בני אפרים לעבודת הדת של בני יהודה, אף שהיו ביניהם גם אנשים ש נ כ נ ע ו , כלומר, שהחורבן גרם להם הרהור תשובה והתקרבות הלב לאחיהם בני יהודה ולמנהגי הדת שלהם. אמנם בטהרת הארץ בימי חזקיהו ויאשיהו נזכרו גם הבמות אשר בחלק אפרים. „וגם את המזבח אשר בבית אל הבמה אשר עשה ירבעם בן נבט" (מל"ב כג, ודהי"ב לא, א, ולד, ז). אבל נראה מהרצאת הספורים שכל זה נעשה בגזרת מלכות יהודה, ולא מהתעוררות בני אפרים עצמם, שלא ביערו את הבמות, עד שבאו המלכים וביערום. בירמיה (מא, ה) מסופר, שלאחר חורבן ירושלים באו אנשים „משכם, משלו ומשומרון מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה בידם להביא בית ה' ". מזה משמע שהקשר הדתי בין בני אפרים ובית המקדש שביהודה לא היה כ"כ חזק אף לאחר גלות שומרון, ששני חדשים לאחר החורבן, מן החודש החמשי עד החודש השביעי, לא שמעו בשכם ובשילו ובשומרון שחרב הבית. וכבר תמה על זה הרד"ק בפירושו שם. אפשר שגם קודם חורבן שומרון היו יחידים מבני אפרים רגילים לעלות לירושלים להקריב שם קרבנותיהם, כפי שמעיד הכתוב בתחילת הפרק (דהי"ב יא, טז), אבל כלל העם בחלק הצפון לא עלו לירושלים והיו מקריבים בבמותיהם וחשבו עבודתם לעבודה כשרה וטהורה (כפי שדברנו בזה

---

2) עי' רצ"ה חיות, דרכי משה, קורות הכתות, שמבקש התנצלות על העגלים ופסל מיכה, שלא היו, לדעתו, ע"ז גמורה. ומביא חיזוק לדבריו מן הכוזרי והאברבנאל וכמה ראשונים. אבל מכל מקום הוא מודה שהיתה בעבודה זו על כל פנים נטיה מדרכי התורה ובאחריתה הגיעה לידי מרידה גדולה נגד רוב דיני תורה.

על פולחן הבמות, חלק ב', שער הפולחן). גם לא מצינו שהנביאים הגדולים שהיו באפרים היו עולים לירושלים לרגל או להקריב שם קרבנותיהם. כללו של דבר: הפרץ שבין אפרים ויהודה היה פרץ מדיני וגם דתי, שהיה נמשך והולך מן הזמנים הקדומים עד חורבן הבית ולאחריו.

והנה אף על פי שמהרצאת הסיפור במלכים ב, יז, נראה כאלו כל עשרת השבטים גלו אשורה, והעמים הזרים הללו אשר הביא מלך אשור מבבל ומכותה וגו' התישבו בערי שומרון „תחת בני ישראל וירשו את שומרון וישבו בעריה" (שם, כד) אבל אין הצעה זו מתקבלת על הדעת כלל ש כ ל הישוב הצפוני חרב ושכל עשרת השבטים גלו אשורה. הנחה זו סתירתה בצדה מספור המאורעות, שהבאנו למעלה מן הכתובים עצמם, שרבים מבני אפרים ושאר השבטים השתתפו בעשית הפסח בימי חזקיהו ובטהרת הבמות בימי יאשיהו ועוד. הנחה זו מתחזקת גם מרשימת מלך אשור על לכידת שומרון המתפאר שהגלה עשרים ושבעה אלף ותשע מאות איש, ואת הנשאר הניח לשמור את קניניהם והעמיד עליהם שרים להעלות מס מהם. הוא מספר גם כן שהגלה לשם עמים מארצות שונות [3]).

ובכן, מן הרשימה הזאת יוצא ברור שרק חלק מן הישוב גלה לאשור ועמים שונים הובאו לתוכו ונתערבו עמו. בודאי קרה לעשרת השבטים מה שקרה אחר כך לגלות יהודה שרק חלק מן העם, ביחוד מבני העליה, החורים והסגנים הגלו בבלה והמון העם נשאר על מקומו, כפי שהצענו למעלה.

אולם קשה להסכים לדעת החוקרים הנ"ל, ש„צרי יהודה ובנימין" הם בני אפרים לבד, בטהרתם הגזעית שלפני החורבן. הן אנו רואים שחזקיהו ויאשיהו בקשום לבוא ולעלות לירושלים ולהתחבר עם בני יהודה בעבודת המקדש, ומה נשתנה הזמן הזה של עזרא ונחמיה שלא יכלו עוד להתאחד? הדעה המתקבלת על הלב ביותר היא, שהישוב היה שם מ ע ו ר ב משארית בני אפרים ומעמים זרים שנתבוללו עם התושבים העיקריים, התבוללות גזעית וגם דתית, והזרים אם היו הרוב או המיעוט, קבלו עליהם את התורה והמצוות שהחזיקו בהם שבטי בני אפרים. טבע הדבר אם כן מחייב, שלאחר שנתבוללו בגזע ובאמנות, קלטו הזרים לתוכם גם את ירושת השנאה והקנאה הישנה שהיתה קיימת בין בני אפרים ויהודה, ובודאי עוד התחזקה ביותר אצל הזרים ההם. ביחוד נתחדדה השנאה לאחר ששבי הגולה דחום בשתי ידים. הדחיה היתה מתחילה אולי מטעמים דתיים גזעיים, מחמת איסור החיתון, מפני שנתערבו בהם עמי הארצות שישבו בארץ, שעליהם ביחוד גזרה התורה חיתון, לפי שהגירות לא היתה מועלת בהם, לפי פסק דינם, כפי שהסברנו בח"א (שער האומה, ג). אולם הדעת נוטה, שהטעם הדתי־הגזעי לא היה אלא פורמלי, ובאמת היה טעם מדיני משמש בסיס לדחיה זו משני הצדדים: השומרונים, בני התערובות הללו, היו מי שהיו, נעשו בינתים לאדוני הארץ. סנבלט היה פחת שומרון, כפי שרואים מכתבי יהודי ייב שפנו אל „דליה ושלמיה

3) Annals 11-17, Schrader, Keilinschriftliche Bibliothek II.

בני סנבלט פחת שומרון". טבע הדבר מחייב שהישוב הקודם שנעשה „בעל הארץ" תהיה עינם צרה בההגירה החדשה הגדולה שהתנשאה למלוך בארץ. גם מסורת אגדה אומרת שהכותים התחזקו בינתים בארץ: באו לים בוסטי (ב) וישבו אותה והקיפוה עיר חומה ונסמכו לה עירות הרבה מישראל (מג"ת ח); כשעלתה גלות ראשונה הלכו להם למטלית של כותים ולא הניחום. אגדה זו מחזקת את ההנחה שהפרץ המדיני ביניהם היה קיים עוד קודם העליה. מכל טענותיהם ותלונותיהם של סנבלט, כמו שנקראו „צרי יהודה ובנימין", בולט החשד של מרידה במלכות והתקוממות מדינית שחשדו בעולי הגולה; „מה הדבר אשר אתם עושים, העל המלך אתם מורדים" (נחמיה ב, יט); „וגם נביאים העמדת לקרוא עליך בירושלים לאמר מלך ביהודה" (שם ו, ז, ועיין כל הפרק). חשד מרידה התבטא באופן חריף בכתב השטנה של צרי יהודה ובכל הליכותיהם. אפשר שזה לא היה חשד שוא ושבאמת היתה אימת המלכות עליהם מגודל העליה ומשאיפותיהם המדיניות של שבי הגולה והיו יראים לנפשם שמא יביאו על ידי עולי הגולה קצף המלכות גם עליהם. מה שלמראית עין פנו אל שבי הגולה בדרישה דתית: „כי בכם נדרש לאלהיכם", לא היתה אלא אמתלא של מזימה, כדי לחפות על מחשבותיהם הרעות, ובאמת לא רצו אלא להתחקות על מעשיהם של נחמיה וחבריו על ידי התקרבות מדומה ולהפר את מעשי ידיהם. בני הגולה עמדו על מזימתם הרעה ודחום בשתי ידים בצדק. גם בתשובתם החריפה רמזו להם על תקיפות עמדתם המדינית, „כאשר צונו המלך כורש מלך פרס". וכשנתגלתה מזימתם הרעה התחילו בגלוי להניח מכשולים על דרכם לרפות ידי עם יהודה, „וסוכרים עליהם יועצים להפר עצתם". כך היה מהלך הפירוד מתחילתו, כלומר מדיני בעיקרו, בהתאם להנחה שהנחנו שכל שיבת ציון היתה ביסודה מתוך שאיפה מדינית לאומית, כפי שנתבאר בח"א, שער האומה [4]).

אולם, לאחר שבני יהודה נצחו, והשומרונים הלכו ונתדלדלו דלדול מדיני, נתגבר היסוד הדתי של הפירוד, כלומר, אף גרעיני השנאה המדינית שהיתה בין בני אפרים ויהודה נתכנסו לתוך הבקע הדתי, באופן שכל מרכז הכובד של הפירוד נצטמצם על „המקום הנבחר", כלומר, המסובב נהפך לסיבה: מתחילה נחלקו על

---

4) עי' יחזקאל קויפמן (גלה ונכר, ח"א ע' 239 ואילך), שמביא כל הספרות בפולמוס זה. הוא הולך לשיטתו, שהפירוד היה דתי־פולחני ביסודו ומבטל את היסוד המדיני שבפירוד, אבל גם הוא נמשך ביותר אחר הרשימות המאוחרות שבכתבי השומרונים, כפי ציור הפירוד בזמנים המאוחרים שקבל צורה דתית בעיקר, כפי שנתבאר. ועי' מאמר „התבדלות השומרונים" מאת פנחס חורגין, חורב תשרי, תרצ"ה, שמביא דעות כל החוקרים האחרונים מאומ"ה בשאלה זו. אף הוא בא לידי מסקנה שההתנגדות לביהמ"ק שבירושלים מהשקפות דתיות לבד, הולידה את הקרע. מסקנה זו מתעלמת מן העובדה שהאיבה ששלטה בין הכחות היה בה הרבה יותר מהתנגדות דתית סתם; השנאה ביניהם התבלטה בצורה יותר חריפה מזו שהיתה לדוגמא, בין הצדוקים והפרושים, שהתנגדותם התבססה על רקע דתי ואף על פי כן לא היתה התנכרות ביניהם במדה כזו שהיתה בין השומרונים והיהודים. בכל אופן אין הנחה זו מסבירה את השתלשלות הקרע מתחילתו ועד סופו, שבלי ספק היה לו, לפחות בתחילתו, אופי מדיני. ולדעתנו האופי הזה נשתמר בו בצבעים שונים עד סופו.

מקום ה מ ל ו כ ה — שומרון או ירושלים, ומקום „הבחירה" מקודם היה בחירה מ מ ל כ ת י ת והעבודה היתה טפלה למלוכה, ולבסוף נעשה קדושת „המקום" עיקר, והמקום עצמו טפל אצל הקדושה, ועדין בתחילת העליה היה ה ש ל ט ו ן מקטרג ביניהם, אלא משנשתקע הפירוד המדיני לגמרי, לאחר הנצחון הגמור של יהודה, נעשה מקום „הבחירה" לעבודת ה' למרכז השאלה. אולם באמת לא נצטמצם הפירוד הדתי שבין השומרונים ובין יהודה בשאלות מקום הבחירה לבד, אלא גם בכמה עיקרים אחרים, ביחוד באמונות של הקבלה והמסורה וספרי נביאים וכתובים שאף הם בכלל דברי קבלה. בדרך כלל צריכים לבקש ברובן של האמונות והדעות של השומרונים, ביחוד של הקדומות ביותר שביניהן, את גרעיני האמונות שהיו רווחות מאז בין בני אפרים [5]).

עיקר הפירוד בתוקפו וגבורתו היה נמשך והולך מן תקופת עזרא עד התקופה החשמונאית, וכל אותו הזמן היתה תסיסה מדינית חזקה בין עם ישראל והשומרונים, מלחמת ע ם ב ע ם , ממש כמו בבית ראשון מלחמת אפרים ביהודה. גם מלכי יון התחשבו עם מדינת שומרון במדה שוה כעם עם יהודה, כפי שמוכיחות האגדות שבין שני העמים על אלכסנדר הגדול. אנטיוכוס מצוה להעמיד צלם גם על הר גריזים כבירושלים (חשמ"ב ו, ב ושם ה, כג, וקדמ. יב, ה, ה). גם מזה שהורקנוס החשמונאי, לאחר חירות יהודה, מתנפל על שומרון ומחריבה, לאחר מלחמה קשה עמהם ועם מלכי בריתם תלמי ואנטיוכוס מלך ארם שתמכו בהם נגד יהודה, נראה, ששומרון היתה בעיני היהודים והגוים שכניהם צרה ליהודה גם במובן מדיני; במגילת תענית נאמר, שאותו היום של „אחידת שומרון שורא", כלומר, יום הלכד שומרון ו ח ו מ ת ה ה ב צ ו ר ה עשו יום טוב (מ"ת, ח). גם יוסף מספר על לכידת שומרון ביחד עם נצחונותיו המדיניים של הורקנוס (קדמ. יג, ט, א ומלח. א. ב. ז). גם ספורו על „המשיח" השומרוני שקם בימי פילטוס ואסף עם רב (קדמ. יח, ד, א—ב) מוכיח, כנראה מכל המסופר שם, על תנועה של מרד נגד רומי, אף על פי שניתן לה מסוה דתי. כללו של דבר, קנאת אפרים היתה צרה ליהודה זמן רב לאחר החורבן, אלא שהקנאה הזאת נהפכה לקנאה דתית בהמשך הזמן, לאחר שגם שנאתם גם קנאתם המדינית כבר אבדה.

ההנחה הזאת מבארת באופן היותר טוב למה נתקבלו אצל השומרונים רק חמשה חומשי תורה, ולא ספרי נביאים וכתובים, חוץ מספר יהושע. הללו היו כתבי הקודש שהיו בידי עשרת השבטים שהכהנים הביאו להם, כי לאחר חתימת כתבי

---

5) וכן היא גם דעת רצ"ה חיות בסתם, וז"ל:

וכן ראינו ג"כ כי השומרונים אשר הושיבם סנחרב בא"י תחת עשרת השבטים גירה ה' בם את האריות, כי לא ידעו משפט אלהי הארץ, ומיד ששלח להם כהן מן עשרת השבטים להורות להם הדרך לירא מפני ה', ובכ"ז פסיליהם היו עובדים, פסקה המכה מאתם. מזה נראה, כי משפט אלהי הארץ היתה עבודה לשמים עם חלוקת כבוד לאמצעיים גם כן, והם שני עגלי זהב בדן ובאר שבע, והכותים שהתנהגו ג"כ בזה הדרך פסקו מהם האריות. וכבר הזכיר ראיה זו הרב בעל אוצר נחמד בפירושו לכוזרי, מאמר ד', סי' כג כא, מכש"כ בזמן שגלו בודאי כל עשייתם על יסודי תורת משה רק ששינו הרבה ענינים כו' והתנהגות הכותים היא התנהגות עשרת השבטים (דרכי משה, דפוס זאלקאוואדלה).

הקודש על ידי אנשי כנסת הגדולה ולאחריהם, שאז היתה תסיסת הפירוד בין הכתות חזקה, אי אפשר היה להשומרונים לקבל שום כתבי קודש מיהודה. וזה מסביר גם כן את קורבת הדעות שבין השומרונים להצדוקים שעמדו על קו אחד ביחס להמסורות הדתיות, כי הכהנים שלימדו את השומרונים „משפט אלהי הארץ", היו בודאי מן הצדוקים הראשונים [6].

האופי הדתי שקבלה כת השומרונים בזמנים מאוחרים, ביחוד לאחר חורבנם על ידי הורקנוס, שאבד להם ניר וצל של שלטון מדיני, — הוא שגרם לכמה חוקרים לראות את כל הפירוד כאילו היה דתי־פולחני מתחילתו. אבל אי אפשר לדון מן המאוחר על המוקדם. כל הסוקר סקירה פנימית בהשתלשלות המאורעות של פירוד השומרונים מתחילתו ועד סופו, אי אפשר לו לבלי לראות גם את יסוד הפירוד המדיני, שלא נשתקע באמת לעולם, והיה תמיד טמון באמונתם. המשיחי השומרוני, ה„תהב", אף על פי שעיקר התגלותו היא כדי לגלות את האהל וכליו ולחדש את העבודה, כלומר, להעמיד את הדת על תלה, אבל הוא גם מייסד „ממלכה תמידה" ומולך על אחד עשר גויים. והרי גם משיח ישראל יבוא קודם כל „להעמיד הדת על תלה" וליישב כמה הלכות תלויות, „עד שיבוא אליהו", ומכל מקום ביטול „שעבוד מלכיות" עומד בצדו [7].

6) עי' תוה"ל, חלק שני, שער הכתות, ועי' וולהויזן, תולדות, 180, ומונטגומרי שם, ע' 73.
7) ועי' עוד Adelbert Merx, Ein Samaritanisches Fragment ueber den Taeb oder Mesiah, S. 243.

עַל כְּשֶׁלּוֹנֵנוּ בַּבַּיִת

מאת ד"ר ש. רבידוביץ

(סוף *)

ה.

שאלת תפוצתנו בגרמניה מסמלת בבהירות שאין למעלה ממנה, — ברוב הבחינות החמריות, הרוחניות, הפנימיות והחיצוניות — את שאלת התפוצות בכללותן, כלומר את ש א ל ת י ש ר א ל. לפיכך: הפוך והפוך בקרבן־מהפכה זה, שעיר ראשון להשתררותו של היטלר בעולם. כאן אתה מוצא פתח להבהרתן של כמה פרשיות בשאלת ישראל, על ביתה וחוצה כאחד. והיא היא שיש בה בנותן־מנוף מיוחד במינו גם ל„בדק הבית" בו אנו עומדים.

איומה היא מהפכת היטלר זו כשהיא לעצמה, ואין בכח קולמוסי לתאר את בלהות־הזוועה שבה לישראל (ולעולם כולו), — ואיומה ממנה בכמה בחינות היא עובדה זו, שכל אבן מקיר בכל בית בישראל היתה חייבה לזעוק עליה, והיא שישראל לא „לקח מוסר" ממנה, לא רוב־רובם של בני התפוצה הגרמנית־האוסטרית־הצכו־סלובקית גופם ולא עדת ישראל שמחוץ למדינותיו של היטלר.

*) ראה „בצרון", חוב' ב'.

סבלם של היהודים ה„חוסים" בצל שוטו של שלטון־היטלר מדריך את שארית מנוחתנו, — ומבחינה ישראלית־פנימית מחריד ממנו הוא אותו חוסר־תגובה — בתגובה אמתית וראויה לשמה הכתוב מדבר, — לפרשת היטלר בישראל שבעולם (מפעלי סיוע אין בהם לכפר על כך). מרבים להפוך בסבל אחינו בגרמניה, ברבבותיהם האחדות שמצאו להם מפלט בארץ ישראל — וכאלו מעלימים אנו עינינו ממאות האלף מישראל שיצאו מגרמניה לשאר התפוצות. מוכי־היטלר אלה אף הם לא למדו כלום. רוב־רובם מתנכרים למקורם הישראלי כ„תמול שלשום", מזדרזים ומשתדלים בכל כחם להתבולל [5]) במהירות הבזק בחייה של ארץ־מקלטם: באנגליה ובצרפת, בשתי האמריקות. רבבות פליטים אלה הולכים ומצטרפים בכמה בחינות למעמד אחיהם בתפוצות המבוצרות במדת מה, שלא ברצונם — ולהוותם הם — הולכים הללו ונעשים למרביצי בצילוס־האנטישמיות בעולם, — „חי נושא את עצמו" זה הפרה ורבה ומתפשט מאליו, — מחזקים תנועה זו במקום שהיא נחבאת במקצת אל הכלים, מלבים את שלהבתה במקום שהיתה סמויה מן העין, מוציאים אותם „מן הכח אל הפועל". והדברים ידועים.

אם תקלה זו היא כמעט בחינת „גזרה משׁשׁת ימי בראשית" שאין להמלט ממנה, — הרי כמה מדאיב הוא הדבר שתקלת־חוץ זו נוספה עליה גם ת ק ל ת־ב י ת, וכאן הרי ניתן וניתן לעמוד בפרץ, ובכמה פנים!

חיי ישראל בתפוצות לא „הרויחו" עדיין כמעט ולא כלום מטרנספורמציה [6])

---

5) לדוגמא תשמש „אפיזודה" קלת־ערך זו:

בת־ישראל צעירה מיוצאות גרמניה הודתה בפני שטעות היתה בידם ובידי קרוביה כשכפרו במציאותה של שאלת ישראל. היטלר בא והעמידה על טעותה זו. כששאלתיה כיצד היא סבורה „לפתור" שאלת־ישראל זו מצדה היא, אמרה לי: עלי להנשא לאנגלי (כלומר, לשאינו בן ברית); והוסיפה שרבות מחברותיה לסבל, ממתבוללות צעירות ש„נתפכחו" משכרונן, סבורות כמותה. „מעשה שהיה" זה יש בו ללמד הרבה על טיבם של „הרהורי התשובה" בחוגי אלפי הפליטים מישראל שנמלטו מגרמניה לאנגליה ולארצות אחרות. רובם מתוודים על חטא שחטאו ומעטו להטמע בגרמנים . . . כאילו אפשר היה להוסיף במדת־טמיעה זו בה היו הללו שקועים! מהם האומרים — לבשתנו הרבה —: אילו השכילו אבותיהם של אבות אבותינו להמיר את דתם ואנו היינו דור רביעי לנצרות, הרי לא היה שוטו של היטלר פוגע בנו כלל! כלומר, הטמיעה וההמרה יש בהן משום „פתרון" לשאלת ישראל — אלא שאבות אבותינו חטאו שלא הזדרזו ל„הציל" נפשם ונפש ניניהם מסבל יהדות זה . . .

6) על חזיונה של „טרנספורמציה" זו עמדתי במאמרי הנ"ל „קיום בתפוצה", שממנו אני מעתיק כאן פסקה אחת — כמובן לא על מנת להוכיח ש„נבואתי" באה (כמה אני מצטער על שלא הוחזקתי בדאי ב„פרוגנוזה" זו!), אלא לשם הבהרת הבעיה בה אנו מטפלים:

„אף תפוצתנו שבגרמניה תהא כפופה לחוק הטרנספורמציה של התפוצות המרומז למעלה. רבים מבניה ילכו ויפוצו בתפוצות, מתפוצה לתפוצה. אבותיהם, בני דור המלחמה על שווי־הזכויות, סבורים היו שבאו „אל המנוחה ואל הנחלה" לעולמים. ולאחר־כך, אף היהדות הלאומית והציונית ברובה האמינה, שלתפוצה בגרמניה לא יהא לפחות הכרח נדודים . . . כך היה מהלך מחשבתו של רוב מניה של תפוצה זו. נעלמה מהם הלכה יסודית זו שכל ישראל בן־תפוצה נודד ופליט הוא. דורות אינו אלא נודד פליט בכח ודורות הוא נעשה נודד ופליט בפועל. רבים מהם ישאו את מקל־נדודיהם ותרמיל־תפוצתם בחריקת שנים וזעם רב. עד כמה שכח־חייהם ידריכם יהיו נסחפים בזרם־הנדודים, ואם יזכו ימצאו מנוח־מה. הללו יוסיפו להביט כל ימיהם אחורנית, כאשתו של לוט, לעולם לא ישכחו את מפלתם וכשרון

זו שבין תפוצה לתפוצה, מ„נדודים פנימיים" אלה. אם רוב־רובם של חללי־היטלר לא זועזעו עד יסוד נפשם, ואינם מוכנים לשנוי־ערכין ומעשים, לשון וסדרי־חיים (בתחום ישראל) — על אחת כמה וכמה התפוצות המבוצרות במדת־מה, וגם אלו שפחדו של היטלר נפל עליהן בשנה האחרונה. לא החרידה מהפכת היטלר מרבצם — או ממנוחתם — לא את אנשי ההתבוללות העשירים באירופה ואמריקה מכאן ולא את בני הקודש והחול במזרח ובמערב מכאן. (ובמדה שזעזעה זו אי־אלה חוגים בבית ישראל שבתפוצות הללו, אין זעזוע זה „הולם" את עוצם המהפכה וכבדה). מחנה ההתבוללות מסייע מכאן וחושש מכאן — שמא ישמשו הפליטים עכוב במהירות מרוצו של תהליך־הטמיעה. יהדות־המסורת שוקטת על שמריה ואין בכחה לקבל שבים, או להפוך פליטים לשבים. מחנה הפועלים היהודים שבארצות המערב אינם יכולים לפתוח את זרועותיהם לקליטתו של המעמד הבינוני מגרמניה וכו'. וכך אין אתה מוצא בתפוצות־המקלט תנועת־עם ראויה לשמה שהיה בכחה לפרוש את טליתה על פליטי היטלר עלובים אלה, להצילם מהתהום האורבת להם, לצרפם צרוף חי לתפוצות הללו (הזקוקות אף הן לעדוד והחיאה), לעשותם אזרחים פעילים ויוצרים בחברה הישראלית. והרי כמה כחות־מעש גנוזים במאות אלף אלה מפליטי־היטלר בתפוצות. כמה ברכה היו מוכי־מהפכה אלה יכולים להביא לחיי האומה בכללותה — אילו השכלנו לכנסם לתוך אהלינו, שאמנם אינם קונים ב„משיכה" (בכח עצמם) אלא דרך עקירה ופליטה מן החוץ.

מהלומת־היטלר זו — ובבית ישראל שבתפוצות הכל „כדאשתקד". כל המחנות מפטירין כדאתמול. המתבוללים מתבוללים; ה„סינאגוג" המערבי ממשיך בדרכו; ההמונים שקועים בעיפות אין־אונים; „בעל הבית" היהודי נתון באפטיה ו„חוסר־ענין" במתרחש מסביבו; הסוציאליסט היהודי מחזיק ב„קוסמופוליטיזמוס" שלו; המפלגות המדיניות בישראל עומדות ומתנצחות; כל אחת מהן "מתוודה" על חטאים שחטאה . . . זו המפלגה שכנגדה; כל אחת „מוכיחה" שזו שכנגדה „פשטה את רגלה"; אחד למאה (או לאלף — באי־אלו ארצות) מהדור הצעיר נחלץ למחנה פלוני או אלמוני ביהדות, בשעה שרוב רובו הולך בדרכי אבותיו.

איומים הם פני ישראל בתפוצות, מבית ולא רק בחוץ, — בשנה הששית לשלטון היטלר בגרמניה ומחוצה לה! . . .

חייהם, טעם לא ימצאו לא לחייהם ולא ליסוריהם, מרירות אין־אונים תהא לחם חוקם, ורבים לא יעברו את צרך העוני והקלקול עד תומה, ובחצי הדרך יפלו באשר יכשלו . . . וקללה אחרונה על שפתותיהם — על השלטון שהגלם מארצם או בארצם גופה ועל מוצאם היהודי שכאלו לא „יצאו" מימיהם ממנו. ומהם שילכו בדרך אחרת. אי אלה מיוצאי גדמניה יגלו בתפוצות חדשות את הוויתם הישראלית ויעמדו על סודה, ימצאו טעם־מה לחייהם. היסורים ימרקו את לבותיהם, וערלי־לב אלה יגלו „נצח ישראל" שהיה חי רוממות בלבם. הללו יצטרפו לכמה עדות ישראליות זעירות באירופה ומחוצה לה . . . רבים מהם יגבירו את האנטישמיות בכמה ארצות. מועטים יכניסו קצת מתרבות גרמניה וקצת מאותה „מזיגה" שבין חיי יהדות ותרבות גרמניה. יתכן ותהיינה גם אי־אלו תוצאות חיוביות — בבחינה ישראלית — להתפשטותו של חלק־מה מהתפוצה הגרמנית בעולם".

והאמנם חפים אנו מפשע? כלום לא צרפנו את „מפטירנו" אנו לכל ה„מפטירין כדאתמול"?

מה עשינו אנו, בני היהדות הלאומית והציונית, בתפוצות, כדי לעכב בידי מהלך־ענינים זה? וחמורה מזו: מה יש בדעתנו לעשות לעתיד לבוא כדי לקדם את פני הרעה ההולכת ורבה?

ו.

רעה זו ההולכת ורבה, ובקצב־מהירות מודרני מבהיל (שהרי אף זו טבועה בחותמו של אותו „ספיד" בלע"ז, הבונה אב לסדרי־חיינו ותרבותנו בדור זה) — כמה פנים לה: בחומר וברוח, בנפש ובגוף. לא הרי זו שבאירופה המערבית כהרי זו שבאירופה המזרחית. אינה דומה רעה זו שנתפרצה והגיחה עלינו כסופה לזו שבאה דרגות־דרגות, בדרך התפתחות „טבעית" ואטית. יש שהיא משוועת לפתרון במשך „מעת לעת", ועתים היא נותנת „ארכא" לתכן תכניות ולשקוד על תקנתה.

אם מהפכת־היטלר שבמערב גילתה בברק־פחדים את עוצם הסכנה ונקודת־התורפה שבעמדתה של הציונות כלפי שאלת ישראל בתפוצות — הרי מצוקתן הממושכת והמתמדת של תפוצותינו במזרחה של אירופה עומדת וצווחת, מתריעה על כך זה עשרות בשנים, מימי ראשיתה של התנועה הציונית. התפתחותן של תפוצותינו אלו ב ש נ י ם ה א ח ר ו נ ו ת הוסיפה חומר לחומרה של בעיה זו. ואף על פי כן לא זכתה עד כאן מצוקה זו לעורר את מחנותיה השונים של הציונות לשנוי ערכים ומעשים יסודי בתחום זה (פרט ל„עבודת ההווה" בנוסח קרקא־הלסינג־פורס, שעם כל הודאתי בחיוביות שבה הייתי נאלץ תכופות לעמוד ולהעמיד את הקהל על כל הפרוץ שבה, על עקר־העקרים החסר בה להלכה ולמעשה).

לדוגמא — וזו אם אינה „אחת מני אלף", הרי וודאי ובוודאי שאינה יחידה במינה — ישמשו דברי דין־וחשבון אלה שקראתי על אחת מישיבותיה של מועצת „התאחדות" בפרוס הקונגרס הציוני האחרון בציריך, לפניה הרצו צירי התנועה שבפולניה על המצוקה האיומה בה נתונה יהדות מדינתם ותנועתה הציונית כאחד:

האחד קבל על שהתנועה הציונית — או אותו זרם מיוחד שבה — מתעלמת משאלת ההגנה על חיי ההמונים: „הנה עובדה היא כי לא נמצאה בכל רחבי פולין ועד בריסק ועד בכלל קבוצה אחת, ולו בת מתי מעט, אשר תקום ותפרוץ להתגונן, תצא לקדוש השם. בפשמישל נתקיים לא מכבר אחד מהרבה משפטי הקומוניסטים ונערה יהודית נשאה נאום אשר הנחיל לה עשרים שנות מאסר, אך כל יהדות פולין דברה בה בחרדת קודש. ומשורותינו לא נמצא אחד שימרוד ויעמוד בשער, כי לא חנכנו לכך. ועוד תפקיד אחד לנו, ואולי הוא העקרי בשעה זו: הגנת הקיים — להגן על החנווני והרוכל והסוחר והסרסור, שתהא להם אפשרות קיום ונשימה אויר" . . .

השני הוסיף לתאר את סבלם של המוני ישראל בפולניה: „יש לראות כיצד נושאים על כפים ממש קונה פולני שיצא מחנות יהודית, כיצד עומדת חנוונית

יהודית מבוקר עד ערב באפס מעשה ושבה לביתה בידים ריקות. ויש לראות קודם כל את עומק אסונו של הנוער. יושבים כיום בבתי הכלא הפולנים למעלה מעשרת אלפים נערים ונערות מישראל, שנדונו ביחד לחמשים אלף שנות מאסר ומעלה . . . תחת השפעת ה„בונד" עומדים ששים עד שבעים אלף פועלים יהודים — לא אות פעילות היא לנו. יש כחות לרוב, והם רדומים . . . "

והוא שואל — וחבריו שואלים — ביאוש: „מה לעשות? במה נשוב הביתה? מה דרכנו עתה?"

כלום יש לך דברים מזעזעים מהם? ואף על פי כן . . . אמנם, ניכר היה הרצון להמשך השיחה בענין זה — מודיע מחברו של אותו דין וחשבון —, אולם קפצה „השאלה הבוערת", שאלת ארץ ישראל, ובני הכנוס הסיחו — על כרחם — דעתם ולבם מתאורי הסבל והתלאות הללו, מ„חוסר פנאי". (באותו כנוס עמדה שאלת ה„חלוקה" במרכז הדיון, אולם אין לך כנוס ציוני — מימין או משמאל — שאין שאלת רוב־רובה של האומה הישראלית נדחית מחמת „חוסר פנאי" וכיוצא בו).

ואם סיעת העובדים, זו המעורה בחייהם של המוני ישראל כך — על אחת כמה וכמה שאר המחנות בציונות (ובישוב שבארץ), שרובם אין הקשר שביניהם ובין המוני התפוצות אלא רופף ביותר, ועתים אינו קיים כמעט; יש מהם שאינם שומעים את שפת ההמונים, אינם „מאמינים" בפועל היהודי שבתפוצות מתוך „אריסטוקרטיות" מסוימה כביכול, וחיץ של הבדלים ונגודים (בלשון, בתרבות, בחברתיות וב„מעמדיות") עומד בינם לבין ההמונים הללו.

„אין שעתנו מספיקה" בקונגרסים ציוניים להענות כהלכה לשוועת המונינו, או — לפחות — לדיון מקיף בסבלם על מנת לשקוד על תקנתם במדת־מה.

אולם, האמנם רק „קוצר השעה" מעכב כאן? הרי אותו „חוסר פנאי" נובע ממעמקים, ואינו כלל כרוך באותו דבר שבני אדם קוראים לו „זמן" או „שעה", דבר שאין שעתם של אדם או צבור מספיקה לו, הוי יודע: אין הוא מהראשונים במעלה בחייו של אותם אדם וצבור. מקובל עלינו: אין „חוסר פנאי" בעולם זה שהוא כולו „שעה". אף מכאן אתה אומר: אותה טענה של „חוסר פנאי" אינה באה אלא ל ח פ ו ת על גישה שוללת מסוימה, שמחמת אי־אלה טעמים משתמטים מלנסחה בברור הרצוי. ביסודה של טענה זו טבועה כ פ י ר ה גמורה בעצם קיומה של יהדות התפוצות, בין בהווה ובין לעתיד לבוא. היא היא הנותנת טעם (לפגם) באותו „קוצר השעה".

אין לך ווכוח עיוני בספרות הציונית או כנוס מכנוסיה של התנועה — מימין ומשמאל — שלא יחזור וישמע בו קול־כפירה זה: אינני מאמין בגלות! . . . (כאילו לא ניתן להאמין בבנין הארץ אלא מתוך כפירה בתפוצות, ובצורה „קטלנית" זו. כאילו הכתוב מדבר כאן בדבר המסור לתחום אמונתו של היחיד מישראל. כלום המציאות — הכללית והיהודית — שואלת אותנו לאמונתנו? . . . כאילו ניתן להעביר מן העולם מציאות „בלתי־סימפטית", מסבות־חיים וממש בלתי נאות, ושאינן מתוקנות, — בכחה של הכרזת־כפירה זו: אינני מאמין במציאות זו...)

ואילו היתה זו כפירתו של מנהיג או עסקן פלוני ואלמוני בציונות בלבד — החרשתי. אולם רואה אני שזו משמשת „יסוד מוסד" למחשבה הציונית על כל אסכולותיה, לפוליטיקה (או חוסר־הפוליטיקה) של זו הציונית כלפי התפוצות, עליה מקפידים כל המחנות שבתנועה זו, „אחד המרבה ואחד הממעיט".

ועוד: בשעה שהמחנה האחד בציונות יוצא ידי חובתו ב„אינני מאמין" מעין זה — סבורים בני מחנות אחרים שניתן להפטר מבעיה טורדת זו — שאלת ישראל בתפוצות, במדה שאין ארץ ישראל יכולה לפותרה — בדרך אחרת לגמרי: דרך המהפכה הסוציאלית הקרובה לבוא.

כאן נתקלים אנשי „פתרון" זה בשניות מסוכנה ביותר: פתרון לאומי בארץ ישראל מכאן (הגוזר על עבודה ערבית במשקי ישראל וכו') ופתרון מהפכני סוציאליסטי כללי בתפוצות מכאן! מה יהא טיבו של הגשר שיהא נטוי על פני תהום זו שבין יהדות נתונה במזל המהפכה הסוציאלית בתפוצות ובין יהדות החיה במזל הלאומיות הישראלית בארץ?

מה סיוע ימצא בנין ארץ ישראל הלאומית, היהודית, ולא עוד אלא גם: העברית — בהמוני ישראל שבתפוצות ששאלת חייהם וקיומם תפתר בכחה של אותה המהפכה הסוציאלית? ואם זו תבוא בעולם כולו, הרי יחוייב לכאורה שלא תפסח על פתחה של ארץ ישראל, שלא תוכל לשמש „אי־בטחון" או מקלט אחרון לאותו עולם שינצל ממהפכה זו; ואם כך, הרי בהכרח תגרור זו אחריה שנוי־פנים במדיניות הכללית הכרוכה במזרח ובמערב כאחד, זה שאין בו משום ערובה כל שהיא להגשמת מדיניותה של התנועה הציונית בארץ!

אין כאן מעניני הדיון בסכוייה של המהפכה הסוציאלית לעתיד לבוא (ואולי ב ק ר ו ב בעקבות המלחמה ההולכת ומתרגשת עלינו) ובתוצאותיה בארבע אמות של האומה הישראלית בארץ ובתפוצות, עד כמה שניתן לשערן — או לפחות, לרמז על כוונן ומגמתן — בשעה זו. לא יגעתי באותה תפיסה, לצורך ענינו אנו — אלא על שום שזו וכיוצא בה מהלכים רבים לה (ובלבושים שונים) במערכותינו. שמות (ש' פתוחה) הללו עושות בנו, אין בהן לא מהקלת העול ולא מהבהרת הבעיות התובעות את פתרונן — אלא הולכות הללו ומוסיפות „בלבול" ל„בלבול" בשער העיון, חומר לחומר בתחום המעשה.

ז.

אנו אין „שעתנו פנויה" — וכנגדנו, השעה אין „לבה" פנוי — כנראה — לנו ולחזוננו, לנו ולמפעלנו.

עגנו לנפשנו עוגת „שבקיה לרויא שמנפשיה נפל", „ירעה עד שיסתאב", עוגת „נייטראליות" מיוחדה במינה, — כלפי רוב רובה של האומה הישראלית. אולם זו כנראה אינה משגיחה לא בכפירה ולא בעוגה זו. אותה שעה שאנו ישנים — או נראים כישנים — בחינת חוני המעגל, — הולכים ונרקמים בישראל שבתפוצות כחות חברתיים, מדיניים ותרבותיים ש ש ע ת ם פ נ ו י ה לתפוצות

אלו, גם לבם נתון להן, שרשיהם עמוקים בכמה בחינות בחיי ההמונים, והללו מנצלים — לטובתם הם ולרעתה של המחשבה הציונית ותנועתה — את „חוסר הפנאי", העדר האמונה, היסח־הדעת וכו' מצדה של היהדות הציונית. כחם של הללו הולך ורב, שלטונם בישראל שבתפוצות גדל משעה לשעה, אף על פי שעתים הוא נראה עולה ויורד חליפות. הכחות הללו כמה פנים וכמה שמות להם, ואין אני בא כאן לא למנותם ולא לדון בהם.

לענינו — ולמעשה — יספיק כאן רמז זה שיש בו לצאת וללמד על זולתו:

נצחונותיהם של „אגודת ישראל" מכאן ושל ה„בונד" מכאן בקהלות שבפולניה ובעיריותיה בשנים האחרונות — עובדות כגון זו שב„עיר ואם" כביליסטוק, עירו של ר' שמואל מוהליבר, מבצר־מה לחבת־ציון ולעברית, או בעיר כלבוב ירדה השפעת הציונות (על כל מחנותיה — לדוגמא: בקהלת לבוב המונה מאה אלף נפש מישראל וביניהם ט"ז אלף בוחרים לא נמצאו אלא שש מאות בוחרים לסיעת ארץ ישראל העובדת) — לא היה אף הן בכחן להעמיד את ה נ ה ל ת ה של התנועה הציונית על כשלון ה„פוליטיקה" הציונית כלפי יהדות התפוצות (פרט לאי־אלה חוגים ואישים בציונות שהתחילו בשעה האחרונה להכיר בטעותם זו, אלא שאין „ידם משגת" להטות את מהלך הציונות ממסלולה המסורתי, וגם אין בתפיסתם הישראלית והציונית בכללותה כדי להכשיר מפנה מכריע בתחום זה). כמה מנצחונותיהן של התנועות העוינות את היהדות הלאומית ואת הארץ כאחת, שבדין היה שיזעזעו את המחשבה הציונית ותנועתה מיסודן — אף הללו נתפרשו על ידי כמה פרשנים בספרותנו בצורת הרגעה ונחמה: שהרי „אין השד נורא כל כך", אין להפליג בתאורם של נצחונות אלה, המכה שהציונות הוכתה אינה נצחת, זו כרוכה בגורמים אלה ואלה התלויים במקום ובשעה, ואינו כדאי להגיה ל„אורה" (או לאפלתה) אף אות משובשת אחת בספר־תורתה של הציונות. ולא עוד, אלא שיש גם כמה מהאחראים למהלך־העניינים במערכותינו, הממשיכים אף לאחר מפלות אלו וכיוצא בהן בתרועת נצחונם השגורה בפיהם. סוף סוף יהדות פולנית וכו' כולה שלנו היא, ההמונים כולם מצפים לסירטיפיקטים. ואין הללו מרגישים בדבר שהוא הוא המחמיר והמבהיל ביותר: ההמונים „כולם מצפים לסרטיפיקטים" — ואין להם אמון בממונים על הסרטיפיקטים הללו שיש בלבם ובכחם לעמוד על משמר חייהם, חיי שעה ועולם שלהם, להגן על עמדותיהם וכבושיהם, להלחם על הקלת סבלם המפרך גופם ונפשם כאחד! כלום יש לך תבוסה רבה מזו? וגם זו אינה מזיזה את ה„דוגמטיקה" הציונות ממקומה אף תזיזה כל שהיא.

ואשר למנחמים נפשם במהפכה הסוציאלית שתפרוץ בפולניה וכו' (עין למעלה) — אם זו תגרור אחריה הקמתה של ייבסקציה בכמה מארצות אירופה המזרחית, ואם זו תצא בעקבותיה של מקור־מחצבתה שברוסיה — אם כל הרס בישראל, — האמנם נהא רשאים לומר, לנפשנו ולזולתנו, שהפוליטיקה הציונית כלפי התפוצות, ששלילת הגולה וכל הכרוך בה, אינה חייבה בכך? כלום לא

הכשירה זו — שלא במתכוון ובעקיפין, ולרעתה היא — את הקרקע להשתלטות הכחות שסיעו לה לייבסקציה זו שתבוא לעולם (ולואי ולא תבוא לעולם, אולם, מי יודע?). והרי אנו פתחנו לה שער, — אנו שחטאנו ולא ראינו את בעיות התפוצות — וכשהן לעצמן, מבחינת היותן לנפשן — כהלכתן, שלא השכלנו לצור „דפוס"־פולטיקה ציונית, חיה ויוצרת — כלומר שיטת חיים ומחשבה מפרה — ליהדות התפוצות.

אם אין אנו דואגים (דאגה שלמה וטבועת־אחריות, מעין דאגתנו לבנין הארץ) לצרת־השעה ולעתידם של י"ז מיליוני ישראל שבתפוצות; אם אין אנו שוקדים על יהודם והלאמתם, זקיפת קומתם, עצוב דמותם, דמות בני אדם יוצרים וחיים (וידעו נא כל בני „יבנה" ואנשי „תרבות", שאין כל סכוי ל„יבנה" בתפוצות אם זו לא תהא מעורה וכרוכה כריכת יום־יום חיה ומעשית במלחמת־ההגנה המדינית, הכלכלית, האזרחית, שיהדות התפוצות נלחמת; זו בזו תלויה, עם הנלחם על הקמח בתפוצות סופו שיזכה גם בחיי־תורה שלו, וכאן אחת הסבות המכריעות ל כ ש ל ו ן מאמצינו לתרבות עברית בתפוצות); ואם אין בכחנו לראות את תפוצות ישראל כחבר כנסיות ישראליות חיות ויוצרות, — אם אין את נפשנו או בכחנו לילך בדרך זו, עתידים הכחות המטפחים על פני עקריה של היהדות הציונית, העוינים לציון וירושלים, לכבוש כבוש שלם את כנסיות ישראל שבתפוצות, להטביע את חותמם הם על חיי נפשם וגופם, לפרוש את מצודתם על פני התפוצות כולן, בשעה שאי־אלה מחנות של „שבלים בודדות" ישמרו אמונים לחזון הציונות; זו שהשפעתה וכחה בתפוצות תלך ותרד ברבות הימים עד שתקרב לאותה מדרגה שאין בינה ובין האפס אלא „פשע" אחד.

עמדתי בפתיחתי ל„בדק הבית" על אפטיה איומה זו שירדה על ישראל בתפוצות [7], על שתוק־הדבור ודכוי כח־המפעל בו נדון זה בכללו, וביחוד

---

7) . . . „מכאן אותה אלמות (א' חרוקה) שנשתררה בזמן האחרון בספרותנו ובתנועותינו המדיניות והתרבותיות. לכאורה אנו מכנסים כנסיות, מוועדים ועידות, מדברים בשער, כותבים, משמעים (שין פתוחה) את העם, — אולם כל דק־שמיעה יקלוט על נקלה את חוסר־הבטחון בוודאותנו הפסקנית, את החרדה החבויה בהצהרותינו (ואוי להן אם אין בהן מעומקה ואמתותה של זו), את אין האונים הבוקע מתוך קול ענות תרועתנו. עתים נראה לי כאלו אנו מדברים ומטיפים, מצהירים וכו' כדי שאנו גופנו — והעם אשר מסביבנו — לא ירגישו בשתוק־הדבור ובנטילת־הקול שירדו עלינו באכזריות רבה. קצר כחנו מלהרעיש את העולם — עולמנו ועולמם של האומות — על הנעשה בנו ועל המוכן וצפוי לנו. קולנו הולך ומתערטל, ואין הד לו.

דור דור ומהפכותיו, מהפכה מהפכה וראשי מדבריה, דרכיה ותכסיסיה. לפנים היו עורכים מדורות לנשרפים ימים ולילות, שורפים אותם ב ק ה ל, מסייפים או תולים אותם ל ע י נ י ה ה מ ו נ י ם — ועכשיו מתיזים כל ענויי־שאול במרתף, בין התלין לבין הנתלה, בין המחניק לבין הנחנק, ללא מדורות־אש השולחות את להבותיהן השמימה, ללא „באריקאדות" בצבור, ללא „עמוד־תליה" המתנוסס על גבי ת"ק פרסה. הנשרפים והמעונים משלנו אינם קופצים אל המוקד בקריאות „שמע ישראל"; ומשלהם מוציאים את נשמתם באפלוליתם של בורות־העניים לא שירת־מרד ומהפכה, ללא הצהרות אמונה ותקווה. אחד־אחד

ה„פרולטריון החדש" שבו, כלומר המוני המעמד הבינוני שנושלו מעמדותיהם הכלכליות והרי הם נטולים מעמד כל שהוא לכף רגלם (עיין למעלה). אולם, מתחת לקרקע המציאות היהודית כאלו הולכים ומתרקמים כחות־הסתערות ותנופה חדשים, לא לעולם שתוק־דבור והעדר־תגובה. יום יבוא והמוני ישראל יפתחו בתגובה. על כרחם יגיבו, יתנערו משפלותם ויתגברו על חולשתם; מאורעות יבואו ויפתחו את פיותיהם של האלמים — או המשותקים — הללו. שעת כושר ראשונה, שעת שדוד מערכות ותמורת־מזלות, תעורר את המונינו למפעל ולהגנה במדה שלא ישערה כל המסתכל בחייהן של כנסיות אלמות — או משותקות — אלו.

וכאן אני שואל: ציונות זו שאינה משתפת עצמה בפועל, ובהטבעת „חותם מלכות" שלה לא בעולה של המציאות־התפוצית הנראית ולא בזה של המציאות „הסמויה מן העין", — האמנם אינה חוששת לכך שביום התגובה המכריע לא זו בלבד שמקומה יהא נעדר בין הכחות שיעצבו את דמותן של תפוצות ישראל מחדש, אלא שכל הכחות הללו מבית ומחוץ יעשו „אגודה אחת" לבער מן התפוצות אף את שרידי הכבושים שכבשה בהן הציונות?

כלום רשאים אנו להעמיד את כל ישראל, את כל הציונות וכל היהדות, כל חיי שעה ועולם שלנו, את הוונו ועתידנו על אותו ישוב ההולך וקם בארץ (ואנו כולנו תפלה שילך וירחב, יתפשט עד קצה גבול האפשרות) בצורה זו שיש בה משום חפירת תהום ללא גשירה בין הארץ והתפוצות? זו שיש בה גם כדי לנתק כל הקשרים החיים בלבם של יהודי התפוצות בין חזון הארץ ובין הכרח ההנחה והקיום לישראל בתפוצות הללו?

ח.

היו ימים בהם ניתן לדון בשאלה זו: הציונות מה היא — תנועה לבנין הארץ או לתקומת האומה הישראלית בכללותה ובאשר היא שם? מה פירושה של זו: „פלשתיניאות" בלע"ז, או שיבת ישראל קודמת לשיבת ציון?

זמנו של דיון זה חלף. אין ה„רשות" נתונה כאן, אין הציונות יכולה שוב אף ל ע י י ן בשאלה מעין זו. המציאות גזרה, ואין אחרי גזרתה ולא כלום! „פלשתיניאות" או „פלשתינא־צנטריות" זו, עברה שעתה בתכלית.

עוברים רבבות אלה מן העולם — ואף מות קדושים לא ימותו. אין קדושים ואין מרטירולוגיה בעולם. נערף האדם במרתפים ומאחורי הגדרות — ללא רשות קריאה אחרונה אל העולם, ללא מחאה ושועה, ללא „קריאת שמע", ללא הכרזה על שמש חדשה שתעלה ביום מן הימים, על אמונה באשר יקום וינקום את דמם, על תקווה להעברתה של ממשלת הזדון מן הארץ.

רצונך לעמוד על סודו של שתוק הדבור בישראל שבימינו, של חוסר הבטוי השלם שיהא הוגן לאשר קרנו ולצפוי לנו — צא ובקש שרשו באותו סגנון־מהפכה חדש ואכזרי. באין מות־קדושים ואין קפיצה למוקד ב„שמע ישראל", באין הד לרצח ולנרצחים — איכה יהא בטוי לסבלנו בשעה זו?

אף בבחינה זו אנו חללי המהפכה המשתקת, זו המורידה את האדם־המדבר למדרגת דומם, הפחותה בדרגת הנמצאים". („בין מהפכה למהפכה", העולם, תרצ"ט, גליון י"ח).

אם תהא הציונות תנועה „פלשתינאית", מצומצמת אך ורק בבנין הארץ, אם תהא ממשיכה ומשתמטת מקבלת האחריות לחיי ישראל בתפוצות (מסבות „טכניות": חוסר פנאי, כסף, אישים וכו', או מטעמים „פרינציפיוניים": שלילת גולה וכיוצא בה), יש לחשוש ולחשוש שלא תעלה בידה אף „פלשתינאיות" זו, כלומר שלא תוכל אף לבצע את חזון בנינה של ארץ ישראל. זה בזה תלוי.

ואם לא יבוא שנוי ערכין ודעות שלם בציונות — עתיד אותו פתוס נשגב הכרוך ב„פתרון שאלת ישראל" ליהפך בחינת „פזמון", „שבלונה" של תעמולה שטחית שלא יהא בה מן הברכה לא לארץ ישראל ולא לישראל בכללותו.

בשנוי־הערכין זה תלוי עתידה של האומה באשר היא שם, כלומר גורלם של שלשה אלה:

א) של ישראל — עם ארץ ותפוצות — לדורות יבואו.

ב) של בנין הארץ שיהא זקוק בכל הבחינות לא רק לסיועם אלא גם לעצם קיומם של מיליוני הישראלים הללו שבתפוצות, למציאותן של תפוצות פרות ורבות, מפרות ויוצרות בכל רשויות החיים; זה שיהא ת ל ו י בעצוב דמותה של יהדות התפוצות, הפושטת צורה ולובשת צורה „חדשים לבקרים", עם בקריהן של מלכויות ובעריהן, וביחוד בשעת „בין שמשות" זו, עם סיומה של תקופת מהפכה וראשיתה של המהפכה החדשה, יורשתה.

ג) ושל הציונות כמות שהיא, מחשבתה ותנועתה כאחת. אם רוצה היא בחיים, בכבוש, בהשפעה — ועל כרחה היא רוצה בכך — אין לה דרך אלא זו, כאמור.

* * *

מן הנמנעות בתכלית הוא שנהא אף אנו בשעת כבוי־מאורות זו „מפטירין כדאתמול". כמה התראות הותרינו. האמנם נשב ונצפה להתראה אחרונה, זו שאין בינה ובין הגזרה המכריעה אלא מעין הרף־עין אחד? והרי סופתה של גזרה זו הולכת וקרבה. מבשרנו אנו „חוזים" אותה. העיט — עיטה של המהפכה החדשה — התחיל נועץ בנו את צפרניו. העיט בא מן החוץ. החוץ — לא לנו הוא, אין בכחנו לא לצור את צורתו ולא להמתיקו או לשפרו.

והבית — ביתנו. אף בשעת אימה ובלהות זו, בידנו הוא לשמור על חוסן ביתנו ושלמותו. חלילה לי מלומר שנוותר על ה„חוץ". אולם ראיתי עצמי חייב להדגיש אף בשעה זו — שלבותינו מלאים חרדה ליום יבוא — את חובתנו הראשונה: החובה לבדק הבית.

ביתנו המנוסה נסיון בן מאות־דורות, לכשיהיה גם „בדוק" ומחוסן כל צרכו — יעמוד אף בפני סופות בלתי מצויות אלו ההולכות ומסתערות עליו מן החוץ.

לונדון, סיוון תרצ"ט.

מֵת מִצְוָה

(ציור)

מאת יוסף אופאטושו

לפנות ערב התחיל שוק־הפירות של בית־שאן מתרוקן והולך. בני הכפרים של הסביבה — מאבל־מחולה, משטה, מצררה — כבר מכרו את תבואת שדותיהם, מי חטה, מי שיפון ומי פולים וקטניות. בני הכפרים הסתובבו בין החמורים, הגמלים, הסוסים, הוסיפו להם מספוא, והם עצמם התחילו נמשכים ומתלקטים בחנויות הפתוחות, לקנות להם מזמרות, רשתות־דיוג, מארג בית־שאן ומיני מאפה של עיר לצרכי שמחות וחתונות.

נשים יצאניות, בשמלות אדומות, מרווחות, שערן משוח בשמן ועשוי מקלעת כפולת שלשה, ישבו ועמדו לפני קובותיהן. מחנות של יונים נישאו על פני השוק הריק, חפשו שיירי זרעונים. הזונות משכו מתוך קפלי שמלותיהן מלוא חפנים זרעוני חטה, פזרום לפניהן. היונים ירדו ונצבו על זרועותיהן, על כתפיהן, נקרו מתוך ידיהן, הגו, נפנפו בכנפיהן, עד שנתפזרו הזרעונים לכל עברים.

חבורת פוחזים וריקים נתלקטה מסביב לקובות. אליהם נישא ובא בחור עם תור בן־יונה בידו.

— הרי יוסטוס? — השמיע אחד מבני בית שאן שלא יכול לבטא את הה"א כהלכה.

— על תורו שלו הייתי ממרה את כל כספי — לחש ריקא אחד לחברו.

— ועד היכן מגיע שיעור כספך, עשירי רחימאי? — נענה השני, משמש בחגורת־העור הרחבה שעל מתניו וחייך.

— עשר פרוטות שלמות בידי — תקע הראשון לתוך זקנו של חברו.

— גם אותן תפסיד. כי רחל זו היפה, באלגומים האדומים על צוארה, המסיחה עם יוסטוס, יונה ברודה יש לה ולא ראיתי עוד עוף בר־מזל שכמותו . . . ולא זו בלבד, פרידה נאה זו שלה עוף דורס היא ממש, לכאורה אינה מטייסת כלל, מראה להטים, מתהפכת על גבה, ולפתע פתאם — כבר הדביקה ועברה את כולן, כבר זכתה בהמראה.

— הרי מה שאומרים הבריות, שפרידה זו מהר־הבית באה, שהורתה ולידתה בקדושה היו — הפליט אחד הריקים.

— כבעליה כן יונתה — נצטחק שני — רחל זו היפה קדשה היא והרי גם עופה קדוש.

יוסטוס, בכתונת מהודקת, בסנדלים שחורים של הנכרים, משורכים יפה. הרים אותה שעה את שתי ידיו, שבאחת מהן ישב התור ובשנית — היונה הברודה. כך התהלך שעה קלה בין ההמון, התמודד מתוך גמישות על פני ראשי העומדים וקרא ושנה:

— מי ימרה על התור ומי על הברודה?

ההמון נמשך אחריו בעיניו:

— כמה, יוסטוס?

— מה דמי המעוף?

— כמה שאתה רוצה להמרות, עד כדי פרוטה — השיב יוסטוס והחזיק מעשה מומחה בשתי היונים בזנבותיהן הקטומים.

— הריני ממרה דינר על הברודה — צלצל מי שהוא במטבס כסף שבידו.

— ואני שתי מעות על הברודה.

— ואני — מעה.

— אני — איסר של נחושת על הברודה. אנשי הכפרים, בכתונות קצרות, שתהיינה נוחות לעבודתם, עמדו בעינים לטושות ולא האמינו שיהיו בני אדם מפזרים ממונם בקלות־ראש כזו. הם הביטו באנשי העיר מתוך מורא וביטול.

נישא ובא איש בא בימים ומקל בידו גדול משיעור קומתו. אצטלתו השחורה, המרווחה, נשמטה מכתפו, גילתה פסת כתונת מרובבת, האיש נדחק לתוך ההמון והרים מקלו שבידו:

— כלום יהודים אתם? פושעי ישראל אתם! מת מצוה בעיר והללו עוסקים בהמראה, בהפרחת יונים, רוצים לאבד חלקם לעולם הבא!

— ומי זה אתה, צדיק שלי? — הסיט יוסטוס מעליו את האיש שהפריע את המשחק.

— מה משמע מי אני? — נתמלא האיש חימה — משעה ששנית שמך מיוסף ליוסטוס והיית למפריח יונים, שוב אינך מכיר בי? אני אבא בר קפרא, אבא המשרת, שנשלחתי מלפני שבעה טובי העיר. ואתם, מנוולים, לא איכפת לכם כלל אם ילין מת מצוה בעיר?

— מי זה מת, אבא? התחיל ההמון מקיף אותו מכל עברים.

— אדרבא, מי?

— היכן מוטל המת?

— נראה שזר הוא — המשיך אבא בשלו — ומוטל הוא בבית מרזחו של יוחנן בן מתיא.

— באכסניה של יוחנן החבלן?

— הן.

— אפשר והרג יוחנן עצמו את הזר? — שאל מי מבין ההמון.

— על אותו רצחן אפשר להאמין כל דבר.

יוסטוס, מפריח היונים, היה מוכן עתה לקרוע את אבא כדג. ראה את ההמון, שזה עתה התערב, מי על תורו שלו ומי על של רחל, כשהוא מתחיל מתפזר והולך, נצטעק עליו על אבא:

— כלום חסרים יהודים בבית־שאן? רק יהודים א ל ו , העומדים כאן, אתה חסר? כלך אבא, כלך!

— מת מצוה כל בני העיר חייבים לטפל בו — נפנה אבא מעל יוסטוס בתכלית

הביטול — בואו, יהודים, בואו. צריך לקנות קרקע, וכבר החשיך הלילה וכסף אין!

— והרי אנו עשירי העיר? — ניסה יוסטוס לעצור בהמון.

איש לא שמע לו.

רחל היפה משכה מידי יוסטוס את היונה הברודה, תחבתה אי־שם בין קפלי שמלתה, התחילה סוגרת קובתה וסחה לחברותיה:

— בין כך ובין כך לא נזכה היום בפדיון. בואי, נעמי, בואי, חנה, וגם את, ברוריה, רשאית לסגור קובתך. מת מצוה בעיר!

ארבע ה„צדקניות" המסורקות והרעולות נישאו על פני השוק כמגדלים נעים. אחריהם — חבורת הריקים והפוחזים, אחריהם — אנשי הכפרים, משתאים ונפחדים.

על שום שוק־התבואות, כדי למשוך את לב הקונה, היו החנויות מקושטות בעיגולי דבלות, בזרי תמרים, בעלים ירוקים וענפים חיים.

לפני בית־מרזחו של יוחנן כבר נתלקט ועמד המון אדם. אנשים, נשים וטף עמדו מסביב למבוא, שבעומק פתחו מוטל היה המת, כרוך בסדין ועל גבי הסדין מחצלת קלועה. יוחנן, בעל האכסניה, בעל עורף מקופל ואדום, זקן שחור ועינים שחורות ממנו, כעיניו של גזלן, עמד לפני המבוא וטרסקל קלוע בידו. היה מצביע על המת וקורא ב„ניגון" כבוש:

— זכה בזה את המת . . . בני ישראל, בנות ישראל, זכו במצוה, הטילו לתוך הטרסקל כל אחד לפי יכולתו. כסף לתכריכים, לקרקע, למקוננות . . . בני ישראל, בנות ישראל, קנו לכם מצוה!

רחל היפה התעסקה הרבה. תבעה מזקן ונער. איש לא סירב לה. משכו מטבעות מתוך כיסים, מתוך צרורות, הטילום לטרסקל.

נשים נגבו עיניהן:

— פורעניות שכזו! פורעניות שכזו!

— הרחמן יצילנו!

— הוי, בנכר!

— רחוק מאשתו, מילדיו!

— ומקרוביו!

— אין לו אפילו מי שיבכה אותו כהלכה!

— מה, הרוג?

— מי יודע . . .

— והרי פורעניות כזו עלולה, חלילה, לבוא על כל אדם!

— על כל בשר ודם!

— מי יטפל בו? — פרצה אשה זקנה בבכיה.

— מכל עברים נלוו נשים לבכיה והערב השקט והחם נתמלא יללות דקות, חדות. אמהות חבקו והדקו את ילדיהן לגופן וכל עיקר חייהן הדלים היה כתלוי להן מנגד.

אחד גבר, שלא יכול לסבול יללות נשים, נענה:

— יוחנן, אספת דייך. הטרסקל כמעט מלא וגדוש.

— במעות אלה אפשר כבר לקנות קרקע גם בשביל יוחנן גופו.

— יפה אמרת!

יוחנן לא שמע לדבורים. זחוח בדעתו, כשגץ מהבהב בעיניו, כאילו הסתיר סוד מפני מישהו, נפנה מפתח האכסניה והתחיל מונה מעותיו. וכשעמד מלמנות, נענה כלפי ההמון:

— אפשר כבר להתעסק במת!

היתה דממה לרגע.

מקוננת, עטופת שחורים, בסדקי־„קריעה" מאוחים מסביב לצוארה המקומט, מסביב לשדיה הנפולות, זזה ויצאה מתוך ההמון. הרימה שתי ידים כחושות, הפשילה ראשה לצדדין. בפניה המארכים, חסרי מראה, נראו העינים השחורות כגחלים כבויות. על ידה — שני בני־אדם וחלילים בידיהם. פתחה המקוננת והפציעה ניגון־המתים. החלילים החזיקו אחריה, וערבה החם של בית־שאן התחיל נושם אימת מדבר, לחישת נחשים ושרפים, צמא וציה.

שוב לא היו הנשים צריכות כלום. הן, שלא הכירו את המת, התחילו מגדילות קולן בבכיתן, טפחו בידיהן על שוקיהן, הטיחו על לבבן, תופפו על צדעיהן.

המתעסקים הניפו את המת ונשארו על עמדם בפנים מעוותים, חוורים כסדינו של המת, כאילו גחלים לוחשות, ולא את המת, הם מחזיקים בידיהם.

— מה קרה?

— מה?

בתוך ההמון עברה לחישה של תרעומת.

— המת זע — רגליהם של המתעסקים נתכופפו תחתיהם.

— המת מדבר.

— אם כן, מה הם מחזיקים בו?

— הטילוהו שוב לארץ!

המתעסקים התחילו זזים לאחוריהם. אחד מהם סילק את המחצלת, פיתח בידים רועדות את הסדין ונרתע לאחוריו בצעקה. המת גלגל בעיניו, שכמעט יצאו מחוריהן.

— הרי זה שמעון בן הבורסקי! — נזכר אחד מן החבורה.

— בחיי ששמעון הוא ולא אחר?

— שמעון, החי אתה? — טלטלו בחור אחד ושלף בלוויי סחבה מפיו.

שמעון היה חי ולא חי. עיניו, פיו, הכל היה פעור. וכששבה אליו רוחו, נצטעק:

— לא אמחל לו, לרוצח, לא אמחל! אל יהא שמי שמעון בישראל, אם לא יבשלו בגלגלתו של יוחנן דגים לשבת! מה אתם עומדים עלי, חמורים, ומסתכלים בי? כלום אינכם רואים שכפות אני? התירוני!

בעל־האכסניה החזיק אותה שעה בכרסו וצחק. הכל פרכס בו — הכרס, העורף, הידים.

— מה בעיניכם מת זה שלי? — העמיד עצמו בעל־האכסניה על גבו של הבחור הכפות ופנה אל הקהל — שמעו, שמעו בנחת, ראוי הדבר להשמע: היום אחרי הצהרים נכנס אלי זולל וסובא זה, אוכל לו לתיאבון פסיון מדושן, לחמניות של דבש ומפטיר בשני כדי יין מן המובחר, וכשגיעה שעתו לשלם, הרי הוא אומר אלי בזו הלשון: „הילך כרסי, יוחנן בן מתיא, חתוך בה וטול לך חזרה כל המטעמים ש ל ך!" אם כן, אני אומר, אם חכם כזה אתה, כתר זעיר. בקיצור, הריני מטיל את הבחור לארץ, כופת אותו, כורך אותו בסדין, מכסה אותו במחצלת, ושכב, זולל וסובא, בצרות צרורות! מעתה תצווה לבניך אחריך שלא לזלול בלי דמים!

— ואתה, יוחנן לא תחבול בי! — ניסה הבחור להתפרץ ונשאר מונח בחבליו.

— אחבול, שמעון — התיר יוחנן את החבלים מעל הבחור והסיעו בתנופת יד כלפי הפתח — לך ושכב בקבר אביך, לך!

ההמון התחיל להיות נרגז. אי משום שהמת שב לתחיה, אי משום שיוחנן ה„חבלן" עקף מידיהם ממי איסר, ממי פונדיון וממי פרוטה. מכל מקום נטפל ההמון אל בעל־האכסניה בטענות. ההמון תבע:

— החזר מעותינו!

— החזר מיד המעות!

יוחנן ה„חבלן" פרש ידיו והתחיל דוחק בהמון.

— לכו לכם! לכו!

שלשת משרתיו ומקלות בידיהם החזיקו אחריו:

— לכו! לכו!

ההמון התנודד לאחוריו. רק עתה זע ויצא אי־מזה יוסטוס בעיניו שד משחת, באבריו — קדחת שביעית ובהילוכו — רצחנות מסותרת. כבר מזמן נשא בלבו כעס על יוחנן. וכאן — שעת כושר כזו. הוא הפנה עצמו אל ההמון:

— חבריא, כלום תתנו למשרתים לגרשכם?

— אמת, למה ניתן למשרתים לגרשנו?

יוסטוס הטיח בכל כחו את אבא, המשרת, כלפי יוחנן. יוחנן החזיק בקושי מעמדו. פרצה תהלומה. חטפו כל הבא בידם. ידים, רגלים נפתלו ונצנפו. ידים, רגלים נקלעו, נתפזרו, הטיחו אנשים לכל עברים. שוקה של בית־שאן נתמלא קולות.

אנשי הכפרים התחילו נסוגים והולכים. חטפו מי חמורו מי גמלו, מי סוסו, נישאו לבתיהם בסמטאות שבצדדין, נישאו מתוך מורא וביטול לעיר וליושבים בה.

מיטַפְּסיכולוגיָה

מאת ניסן טורוב

(סוף *)

ה.

בנסיונות שערך פרייס עם העלמה לאפלאס—כפי שנמסרו בקצרה בפרק ב׳ — מצינו הרכבה של פסיכומטריה ושל ראיה רוחנית: „פסיכומטריה" — משום שהפסיכיקנית היתה זקוקה למגע עם איזה חפץ, שהושפע תחילה על ידי הסובייקט, אשר על סגולותיו, מצבו וכו׳ תצטרך לנחש או לנבא; ו„ראיה רוחנית" — מפני שבעזרת אותו חפץ־מושפע מסוגלה היא לראות את הסובייקט הנמצא בריחוק־מקום ולחזות בעיני רוחה תמונות שונות מחייו לא לבד בהווה, אלא גם בעבר ובעתיד. זהו איפוא מין צירוף מסובך של תופעות מיטאפסיכיות שונות, אשר באַחדותן המתמיהה הן עושות רושם של מעשי־כשפים ושל רוח־נבואה גם יחד [24]). וכמו אלה יסופר הרבה בכמה וכמה ספרים על נושא מענין זה; אלא שלא תמיד יש הבטחון, כי הדברים מדוייקים כל צרכם וכי אין בהם משום גוזמה — אם מתוך הונאה עצמית, ואם מתוך חפץ לעשות רושם חזק־ככל־האפשר על הקורא [25]).

אכן „הצירוף" האמור איננו הכרחי, ולעתים יתגלה החזיון של ראיה רוחנית — ראיה בלי עיני בשר — בכל פשטותו: אדם „רואה" פתאום את המתרחש במקום רחוק, ואחר כך מתברר, כי ראה נכונה; המראה שהופיע נגד עיניו לא היה פרי דמיונו או פרי הונאת־החושים, אלא תמונה מדויקה (או כמעט מדויקה) של המציאות, כפי שהתגשמה אותה שעה במעמדם של עדים נאמנים. לא כל המסופר בעל־פה והמתואר בספרים על ענין זה נכון הוא כנכון היום. אך כי אמנם היו והיו מקרים ממין זה — בכך אין להטיל ספק. הוודאות בנוגע למקרים בודדים כאלה היתה קיימת בכל הזמנים, והיא התפשטה והתחזקה הרבה בימי מלחמת־העולם. הספרות היומית הכללית ציינה אז כמה וכמה „התאמות" מפליאות כאלה,

---

*) ראה „בצרון", חוברת ב.

24) בין ה„נבואות" של פסיכיקנים מובהקים יש לפעמים כאלה, שאינן בשום פנים מחויבות־ההתגשמות, אלא שהן יוצאות לפועל בכח הסוגיסטיה והאבטו־סוגיסטיה. ולכן יש אשר אדם רגיש ביותר ונוח־לקבל־השפעה, יסע, למשל, נסיעה בלתי־הכרחית, משום שהרעיון על אדותיה נקבע בלבו בעקב הניחוש ה„נביאי". וידועים גם מקרי־מות קודם־זמן, כתוצאה של סוגיסטיה ואבטו־סוגסטיה. ואולם רק חלק קטן של מקרים מסוג זה מתפרש על־נקלה פירוש „טבעי" ופשוט כל־כך.

25) למשל, החצי השני של הספר: Helen C. Lambert: "A General survey of Psychical Phenomena", 1928; המחברת מספרת גדולות ונפלאות על המתווך האניגמן, שהיה משרת בביתה, וזכה לפרסום רב; וכמו כן הספר: Zelma Bramley-Moore — "Strange Diary", 1937

והספרות המקצועית הרבתה לטפל בהן. אף חלק הגון מההתאמות האמורות יתבאר אמנם על דרך המקרה סתם: כדרך הטבע הוא, למשל, שבימי הרג־רב בשדה־המלחמה תחלומנה אמהות שכולות חלומות־זועה על פלח כדור־מות את לב יקיריהן, ולמחר יוודע להן כי ראו חלום־אמת; וכדרך הטבע הוא גם כן, שמתוך נידודי שנה תתיצבנה נגד עיניהן המשולהבות תמונות־זועה משדה הקטל, ותחזינה הלוצינאציות „נכונות", אשר כדומות להן תמצאנה אחר כך מתוארות בעתון, ותכרנה בהן „אות־באות" כביכול את אשר התרשם במוחן הנסער. ואולם לא כן הדבר, אם החלום או המראה כולל פרטים ופרטי־פרטים, אשר אין הם בני־לויה שכיחים או הכרחיים לגבי התוכן הכללי של המאורע המתרחש במרחקים: לא יתואר כלל, למשל, שאותה אם חולמת או הוזה תחזה פתאום העתקה נאמנה של הנוף, אשר בו התארע האסון, והיא לא ראתה אותו־נוף קודם־לכן אף פעם אחת, או של האויב המתקיף את־בר־בטנה ושל הנשק־הממית שבידו — וכל זה אך ורק על פי „התאמה מקרית"; מקריות כזאת היא מן הנמנעות. ואם ידועות בבירור הרבה דוגמאות מסוג זה (וביניהן — גילויי חפצים גנובים, שנטמנו במקומות־סתר רחוקים ותמוהים) — הרי שיש כאן תופעה מיוחדה במינה, שמתגלה בה יסוד נפשי יקר־מציאות, יסוד הראיה הרוחנית.

ונזכר אנכי בקשר עם בעיה זו בשיחה שהיתה לי פעם עם הד"ר דויד אידר המנוח (ממנהיגי הפסיכואנליזה באנגליה), אשר בימי המלחמה העולמית מלא תפקיד חשוב בהנהלה הציונית בארץ־ישראל ובשעות הפנאי היה נפגש אתי לעתים לא רחוקות. על סמך השמועות והתיאורים־בדפוס שהתפשטו אז בעולם בנוגע לפלאי הראיה־ולא־בעינים, שאלתי אותו, אם יש לפי דעתו בסיס ממשי לכל אלה, ואם נוטה הוא להאמין, שהדבר ראוי לתשומת־לב מצד הפסיכולוגיה המדעית. וזאת היתה תשובתו, כפי שנחרתה בזכרוני. „לא אוכל להשיב לשאלתך תשובה ברורה. לא היתה לי הזדמנות לעיין בה כראוי. אך אספר לך בסוד, כי פעם חזיתי את הדבר מבשרי. חייתי אז בדרום אמריקה. תוגת־הבדידות העיקה על נפשי בימים ההם. עם שקיעת השמש עמדתי באחד הערבים על שפת נחל והבטתי למרחק טבול־הארגמן, בלי מחשבה ברורה במוחי, אך בהרגשה של געגועים בלבי אל אנשים יקרים־לי מעבר לים. פתאום נגלתה לפני תמונה, שזעזעה את נפשי עד היסוד: הייתי „עד" למקרה אסון בבית אחד מהאנשים האלה, וראיתי את פרטי המקרה, כאילו התרחש הכל במעמדי ממש. חליפת מכתבים אשרה אחר כך את התארעות המקרה הרע באותה צורה ממש שהופיע לפני, והדבר היה לפלא בעיני. שמרתיו בלבי ולא שכחתיו עד היום, אך לא הרביתי לדבר עליו. הנני מספרו לך כתשובה לשאלתך, ברם לא הייתי רוצה לפרסמו ברבים" . . . [26]).

---

26) אז היתה ה„סודיות" היתירה תמוהה קצת בעיני, אך עתה הנני מבינה כ„סגולה" כנגד יריבי הפסיכו־אנליזה, שהאשימוה השכם והאשם בהעדר בסיס מדעי: התענינות בחזיונות מיטאפסיכיים ואישורם עלול היה לחזק את ידי המתנגדים. ואולם האמת היא, שאם הפסיכו־אנליזה לא טפלה הרבה במקצוע זה במישרין (אצל פרויד, למשל, אנו נפגשים רק בחלק השני

ואם חידה סתומה היא בעינינו הראיה הרוחנית של מצבים ומעשים שבריחוק־מקום, כאשר הם קיימים בהווה, הלא תפליאנו שבעתים ראיה כזו בנוגע למה שיתרחש בעתיד. חזון־עתידות, כפי שאנו נפגשים בו בכתבי־הקודש שלנו וכפי שהוא מצוי בכל מסורת דתית ועממית, יש בו כרגיל מיסוד האמונה השלמה בהויה רוחנית עליונה, הכוללת הכל, שאין כל נסתר ממנה, ויש אשר תשרה על בן־תמותה נבחר — „רואה" או „נביא" — ותגלה לו נצורות לשם איזו תכלית רבת־חשיבות עד־מאד. ואולם כיצד תתבארנה תופעות ממין זה בימינו, כש„אמונה" בלבד אינה יכולה עוד לשמש תירוץ לכל הקושיות, וכשהשכל הישר תובע במפגיע הסבר הגיוני לכל חזיון מחזיונות־החיים? וניחוש נכון של העתיד — משאין יסודו ב„רוח הקודש" — לא לבד שהוא מפתיענו בעל־הנורמליות שבו, אלא שהוא גם מבעיתנו במקצת: על ידו מתחוור לנו, כי אין אנחנו אדונים לעצמנו, כי תלויים אנחנו תדיר בכחות טמירים, וכי אין מנוס מגזרת ה„גורל" העוור; חזון־העתיד יתקיים ויהי־מה...

אך האומנם מצוי באמת חזיון זה בעולמנו הריאליסטי? נדמה, כי במדת־מה „חש" כל אדם, שהדבר כן הוא. שאלמלא כן — לא היו רוב האנשים מרבים כל־כך להשתמש בשיחותיהם בביטויים „לבי נבא לי", „היתה לי הרגשה עמומה", „הייתי בטוח משום־מה", שכך וכך יקרה, ואת אשר יגורתי (או את קויתי) בא ונהיה . . . סימן, כי לפי הרגשתם יש בהם איזו סגולה טמירה של ידיעת־הנולד, אלא שאין הם מבינים את מהותה. ואולם „הוכחה" זו בלבד לא היתה מספיקה: ראיה „אינסטינקטית" של מאורע עתיד אפשר שתהיה נורמלית בהחלט ופשוטה למדי; לאחר ניתוח מפורט של מה שקדם בחייו ובהלך־רוחו של ה„רואה" יתברר על פי רוב, כי „נבואת לבו" התבססה על מהלך ענינים טבעי; ואם המסקנה ההגיונית של המצב לא היתה ברורה לו, ונבלעה לתוך תסבוכת של מצבי־נפש ערפליים — אין להוציא מכאן, כי יש לפנינו מקרה אמתי של ניחוש־העתיד. ועוד: מהפסיכו־אנליזה ידוע לנו, מה רב כחו ושלטונו של האל־ידע בחיי כל אדם. ולכן יתכן, למשל, שתהא נטועה בלבו של מישהו נטיה עמוקה להתאבדות, מבלי שידע דבר ברור על נטיה מסוכנה זו. והנה הוא יוצא לדרך רחוקה ולוחש באזני אדם קרוב־לו, כי יש לו הרגשה עמומה של אסון המרחף על ראשו, ואחר כך מתברר, כי הנוסע המסכן „נפל" מהרכבת שישב בה או מחלון האכסניה שסר אליה. כלום יש במקרה זה משום התקיימות של „נבואת־לבו"? לא ולא: ה„תאונה" יצאה לפועל

של „שיעורי־מבוא לפסיכואנליזה" בהשערה זהירה בזכות האפשרות של טיליפאתיה), הנה בעקיפין סייעה הרבה והרבה לביסוסו המדעי: כפי שראינו, דרך־אגב, מתוך דברים שנזכרו־קודם — מסתעיים כמה מחשובי הדברים של המיטאפסיכולוגיה (ברגסון, בונד, רישה ועוד) באַל־ידע כביסוד־מסביר לתופעות מיטאפסיכיות שונות. ובחלק השני לספר: "Zur Technik der Psychoanalyse und zur Metapsychologie", 1924 נותן פרויד „השקפה מעמיקה" על טיב האַל־ידע, אשר בניגוד לטרום־ידע ולידע אין הוא תלוי בזמן, בהגיון ובדרישות החיים המעשיים, ולכן הוא ממלא תפקידים מיוחדים בחיי הרוח של האדם — ביחוד בחלום, בצורות שונות של ניברוזה וכו' (ראה ביחוד ההשוואה המענינת בין עצבות לבין מילנכוליה). למרות השם שנתן המחבר למחקר זה, אין כאן לפנינו מיטאַפסיכולוגיה ממש, אך יש רמיזות חשובות מאד לבנין תורת־המיטאפסיכולוגיה.

על פי תכנית שבלא־יודעים, ויסודה בנטיה הפתולוגית של האיש. אם לא בפעם זו — היתה התאונה מתרחשת בשעת־הכושר בפעם אחרת.

ואולם לא כל המקרים השייכים לענייננו יסתברו בדרך זו. ומי שיעבור בעיון על מאות הדוגמאות של ניחוש נכון, שנאצרו בספרות המקצועית (הרבה מאד דפים הוקדשו לכך בספרו הגדול של רישה) — ימצא שם חומר מספיק לתשובה חיובית לשאלה שעוררנו למעלה: החזיון של נבואת־העתיד איננו „בדותה". ויש אנשים, המחוננים במיוחד בסגולת רוח מופלאה זו, ומהם יצאו גם חוזי־העתיד הפרופיסיונאליים, אשר יחידים ביניהם הגיעו למדרגה גבוהה מאד של פרסום [27]).

בהבדל מראיה (או שמיעה) ממרחק רב־מאד, שלא כדרך הטבע, ומנבואת־העתיד הנכונה, שלא נמצא להן עד כה הסבר מדעי, ואין הם מהדברים המתרחשים לעתים תכופות — מצוי למדי החזיון של ניחוש־מקרוב; כלומר — של תפיסת רשמים מהסביבה הקרובה בלי סיוע החושים המיוחדים, הממונים על תפיסה זו: קריאת דברי־דפוס בעינים מכוסות־קישורים וחיתולים שחורים, אטומים ומהודקים בתכלית ההידוק, עד כדי השאיר גילוי־מעט רק לנחירים בלבד [28]), מציאת קלף, נתון בין הדפים של ספר עבה, שאיננו מצטיין מבחוץ בשום דבר משאר ספרים על אותו מדף ועל מדפים קרובים־לו, ועוד הרבה כמו אלה. פרייס, אשר הזכרנוהו קודם בקשר עם ראיה־רוחנית, הקדיש לא מעט זמן גם לחקר חזיון זה, בהשתמשו לכך בטובי הקוסמים, מתוך הקפדה יתירה על סידור אמצעי־זהירות יוצאים־מן־הכלל כנגד הונאה ואחיזת־עינים. והתוצאות מפליאות באמת. אף על פי כן משתדל המחבר הספקן להסביר כמעט הכל על סמך חריפות חושים יוצאת מן הכלל, שאמנם אף היא עושה רושם של דבר „שלמעלה מהטבע". למשל: אדם מתבונן רגע אל מערכת קלפים חדשה, מבלי נגוע בה. אחד הקלפים מראים לו מרחוק משני צדדיו, למען יעיף עין גם על גבו, שהוא מקושט ציור מסובך ודק־קוים עד מאד. מערבבים אחר כך את כל הקלפים ומניחים אותם על השולחן, כשגבם פנוי למעלה. והאיש „בוחר" את הקלף הנכון, שראהו קודם ראיה חטופה. כיצד הכיר אותו? — מתוך תפיסת הבדלים קטנטנים, מיקרו־סקופיים, המפלים את הציור הנבחר מכל יתר הציורים; כי אי־אפשר שהמכונה תוציא מתחת מכבשה ציורים שוים זה לזה בהחלט; אלא שרק עין רגישה באופן יחיד במינו ויקר־מציאות עד מאד תבחין בהפרשים הזעירים, הנופלים תמיד בשעת כל הדפסה בין טופס לטופס. זהו „פירושו" של פרייס, ואין אפשרות

---

27) כמו, למשל, החוזה הפריסאית אנה סאבארי (או „הגברת די־תיביס"), שהפליאה את העולם בנבואותיה על המלחמה הגדולה, על מהלכה ותוצאותיה. ממילא מובן, כי חצטיינות כזו נופלת רק בחלקם של המועטים שבמועטים.

28) המומחה הגדול ל„קריאה עוורת" — הקוסם ההודי המפורסם, קודה באקס (המתהלך, אגב, ברגלים יחפות בלי השתמשות באמצעים מלאכותיים כלשהם, כפי שהוכח בודאות גמורה, על גבי גחלים בוערות ואיננו נכוה, מפני שלפי דבריו הוא „מאמין באמונה שלמה" . . .) הסביר למנסיו, כי הוא רואה בנחיריו . . .

להוכיח, כי הצדק איננו אתו, אם כי הוא עצמו אישר את העובדה של ראיה רוחנית במרחק רב [29]).

* * *

למבקשים תשובה ברורה לשאלה המיטאפסיכית היסודית, שהדגיש אותה מק־דוגאל — לשאלה, „אם עוברת הרוח את גבולות החומר" — נשאר עוד לפיכך מקום להתגדר בו: הם הרגישו בחזקה את הצורך לחקור את הדבר לא על פי הדרך ה„תיאורית" הנהוגה במקצוע זה, אלא על דרך הניסוי המדויק ועל פי שיטה מחמירה; ולא עם יחידים בודדים אלא עם קבוצות שלמות; שאם קיים באמת בעולם האנושי הכושר לתפוס את־אשר־מסביב תפיסה אַל־חושית, אז נותנת הסברה שכושר זה יתגלה אצל רבים ורבים, אם גם לא בדרגה שוה. מק־דוגאל עצמו, אשר היחס השלילי של המדע הרשמי אל המיטאפסיכולוגיה נראה לו תמיד מוגזם ובלתי־מוצדק, החליט להנהיג מקצוע־חקירה זה באוניברסיטה דיוק, שנהל את מחלקתה הפסיכולוגית. עצם העבודה התנהלה בהשגחתו במשך שנים מספר על ידי חוקר צעיר נלהב ומסור, ופריה — ספר מלא וגדוש, עשיר שרטוטים וסטאַטיסטיקה, שעורר תשומת־לב רבה ונעשה נושא לפולמוס חריף [30]). הרעיון שהונח ביסוד השיטה הוא פשוט למדי: יש להציע לנבחנים למאמץ של תפיסה אַל־חושית עצמים מעוטי־הרכבה ככל האפשר (הוראה להם גב של קלפים, אשר מעבר־לו נדפסו צורות גיאומטריות פשוטות), ולחשב בדיוק נמרץ את מספר הניחושים החיובים והשליליים, כדי לראות אם עולה המספר הממוצע של הראשונים עליה של ממש על התאמות מקריות, שהן מחויבות־המציאות בגבולות מתימטיים מסוימים. וכמו־כן יתגלו על ידי כך ההבדלים האישיים בין המשתתפים־בניסוי מפאת דרגת כשרונם לתפיסה על־נורמלית. והתוצאות היו לפי הוכחותיו הסטאטיסטיות של המחבר ולפי עדותו של מק־דוגאל — חיוביות בהחלט; הוכח על סמך חשבונות מתימאטיים מדויקים, כי אמנם קיימת תפיסה

---

29) בנוגע לניחוש נכון בעזרת חריפות־חושים יתירה ראויים לתשומת־לב הדברים המעניינים שלהלן: „מדה הגונה של אימון והרגל תוכל להכשיר אדם להכיר כל מיני תנועות מפאת כוונתן. „קריאה" מעל פני השפתים, בין בנגיעה ובין בלי נגיעה, זהו דבר שאפשרותו הוכחה למעשה. וקוראי מחשבות הוכיחו כמה וכמה פעמים, כי יכול יוכלו למצוא חפץ טמון, כשישימו את ידם על ראש האיש, היודע את מקום־החפץ, ויצוו עליו ש„יחשוב בכל כחו" על מקום זה; וכך הם מסתעיים בתנועות דקות מן הדקות של השרירים, המסמנים את המגמה הנכונה. וכמו כן נעשה אפשרי למצוא בדרך זו (דרך הנגיעה) קלף מיוחד במערכת קלפים, מספר או עצם, שחושב עליו האיש בשעת־מעשה, למצוא מלה מיוחדה בספר או לגלות סיכה באחת הפינות של החדר".

M. Kraut: "Understanding Human Gestures" — The August Scientif. Monthly, 1939.

אכן ביאור „טבעי" זה לא יספיק להפיץ אור על ניחושיה המפליאים של המתווכת המפורסמה הגברת פייפיר מקמבריג', אשר אחדים מגדולי המדע (וביניהם ויליאם ג'יימס) אישרו בכל תוקף את כשרונה לתפוס תפיסה אל־חושית דברים, שלא יכלה בשום פנים לדעתם ולהבינם.

30) B. Rhine: "Extra-Sensory Perception", 1934.

אַל־חושית. „הוודאות" — כותב המחבר — „היא למעלה מכל ספק־ספיקא, ולא לבד קיום התפיסה האַל־חושית בצורה כללית הוכח בעליל בנוגע למציאות המוחשית, אלא שהוברר דרך אגב, כי היא חלה גם על מצבי־התודעה של הזולת"... ובכן גדל הפרסום, ורבתה ההתרגשות: הארַאלים גברו על המצוקים, המחייבים נצחו את השוללים. ואולם כנראה היתה השמחה מוגזמת במקצת. לאט לאט התעוררו שוב ספקות ונשמעו דברי־בקורת על המסקנות הסטאטיסטיות וההגיוניות. והמקטרג הנצחי על תביעותיה של המיטאפסיכולוגיה, יוסף יאסטרוב, סכם את הדעות השליליות במאמר חריף והורס עד היסוד [31]).

ביחוד חזקה מחאתו כנגד ההחלטה, כי קיום הטיליפאתיה הוכח בעזרת נסיונות אלה הוכחה מדעית מכרעת; והוא גומר את בקורתו במשפט חרוץ זה: „פסק־דינם של פסיכולוגים בני־סמך הוא, כי בקש בקשו את הוודאות ולא מצאוה. והבנין שהוקם באוניברסיטה־דיוק איננו אלא בית־קלפים".

האם אין גם בפסק־דין החלטי זה מן ההגזמה היתירה, שאין היא „מותרת" מבחינה מדעית טהורה? שכן מכל מה שהורצה במדרש זה עולה, כי אמנם יש ויש סמוכין לא־מעטים מן המציאות, המעידים על קיומן של תופעות מיטא־פסיכיות בפועל ממש; ועובדה זו איננה משתנית, וכל־שכן שאיננה מתבטלת, על ידי כמה וכמה זיופים־שמדעת ועל ידי סילופים שלא־מדעת במקצוע זה, אשר נזהרנו מחפה עליהם או מעבור עליהם בשתיקה. היא נשארת בתוקפה, אפילו אם טעה המחבר של „תפיסה אַל־חושית" כמה וכמה טעויות והרחיק קצת ללכת במסקנותיו החיוביות. כי דעת הרוב המכריע של החוקרים היתה נוטה לצד החיוב גם קודם שהתפרסם החבור הנדון, והשאלה שהטרידה אותם ביותר לא היתה, אם הטיליפאתיה והראיה־הרוחנית קיימות באמת, אלא איך הן יוצאות לפועל, או מה הם הכחות המונחים ביסודן.

* * *

לשם בירור השערות שונות בנוגע לשאלה זו יווספו כאן דברים מעטים על מה שנאמר בפרק ב' בקשר עם השערות על ה„אפשרות" של פסיכומטריה.

שם נזכרו „זעזועים" ו„מטענים פסיכיים", הנאצלים מרוחנו ונמסרים לעצמים שמסביב לנו, ומהם הם חוזרים ומשפיעים על הפסיכיקן או על המתווך ועוזרים לו בדרך זו לגלות נסתרותינו. והנה אם דרך־עקלתון זו להשפעה פסיכית מתקבלת על הדעת בקושי רב — נקל יותר להטות אוזן אל הסברים דומים־לכך בנוגע לטיליפאתיה, הואיל והללו מסתעיים בהשערה של השפעה ישרה: ממוחו של האחד אל זה של השני, ולהפך. גם במקרה הנדון מדובר על „זעזועים", על „גלים", על „קרנים" וכיוצא באלה; אלא שמערכת העצבים עם המוח בראש מתוארת ככלי־משלוח מצד אחד וכלי־קבול מצד שני, על פי הדוגמה של טיליפון, של טלגראף, וביחוד — של רדיו (ולכן שם ספרו של סינקלאר — „רדיו רוחני").

31) Joseph Jastrow: "ESP, House of Cards," — The American Scholar, Vol. 8, No. 1, Winter 1938-39.

„מוחו של האדם" — מביא קאליגאריס את דברי בן־ארצו הגדול מארקוני — „זהו מכשיר רגיש הרבה יותר מכל מכשיר שהמציא האדם, ובלי ספק בגדר האפשרות הוא, שישלח הודעות למרחקים גדולים הרבה יותר משיוכל לשלוח מכשיר טכני כלשהו" [32]. אכן נסיונו של מחבר זה לגלות הקבלה בין הגוף והרוח על סמך תיאורים שרטוטיים מסובכים ומופלאים, אשר העמודים המרובים של ספרו מלאים אותם, איננו מוצלח ביותר; אך הדגשתו, שהעברת מחשבות ממקום למקום אי אפשר שלא תהא משועבדת לחוקיות מסוימה, נכונה היא. והשאלה היא רק, אם יש כבר רשות להחליט בוודאות, כי „ההתקשרות הטיליפאטית יוצאת לפועל על ידי משלוח קרנים, מין קרני־אור מיוחדים, שהם עוברים ממוח אחד למשנהו דרך המרחב שביניהם" . . .

והנה דברי רישה בקשר עם השאלה שלפנינו, כפי שהביע אותם בהקדמה לספרו של ווארקוליה (נזכר בהערה 12).

„הטיליפאתיה איננה אלא חלק ידוע של תופעה כללית הרבה יותר, שהנני קורא לה בשם קריפטאסתיסיה (רגישות לגבי מציאות, שהיא אמנם ממשית, אך אינה נתפסת בעזרת חושינו) . . . אכן בדרך כלל תופסים את המציאות בעזרת החושים; ואולם מלבד החושים הרגילים, יתגלה לפעמים אצל יחידים הכשרון המיוחד לקלוט זעזועים ידועים, שמובעת בהם אמת כלשהי.

הנחה זו מחייבת הסכמה לשלוש ההשערות האלו:

א) כל העצמים מפיקים זעזועים, שאינם נתפסים בעזרת החושים.

ב) זעזועים אלה נקלטים לפעמים על ידי אנשים רגישים ביותר, על ידי סהרוריים, על ידי מתווכים.

ג) המחשבה האנושית היא ישות, אשר יותר מכל ישות אחרת היא עלולה לעורר את החישה הקריפאסתיסית, ובזה מתבאר הריבוי היחסי של חזיונות טיליפאתיים".

המחבר עצמו של הספר הנדון קובל על ההשקפה הרוחנית הקיצונית של ספיריטיסטים ידועים, אשר לפיה עוברים ציורי־נפש בדרך ישרה ממוח אחד אל משנהו, בצורת „העתקה" נאמנה. לדעתו, אין למצוא ביאור מספיק לחזיון זה לא בתורה רוחנית טהורה ולא בתורה חמרנית גרידה.

ועוד (במאמר מאוחר יותר, משנת 1926): „במשך שנים רבות התאמצתי לברר את החוקים של התקשרות טיליפאתית; ברם, אם כי הטיליפאתיה נראית וודאית — נשארים חוקיה ערפליים" . . .

נסיון מענין ליצור קשר בין חוקי־טבע ידועים־לנו ובין החוקים מכוסי־הערפל של הטיליפאתיה נעשה על ידי ד"ר עמנואל ויליקובסקי [33] (מא"י) — נסיון

32) Dott. Prof. Giuseppe Calligaris: "Le Catene lineari del corpo e dello spirito — Telepatia e radio-onde cerebrali", 1934.

33) Dr. Emmanuel Welikovsky: "Ueber die Energetik der Psyche und die Physikalische Existenz der Gedankenwelt" — Zeitschrift fuer die gesamte Neurologie und Psychiatrie, 1931.

אשר הפסיכאטרן המפורסם בלוילר רואה בו סיוע חשוב לכך, שאנשי־מדע יביליגו על חששיהם הפעוטים ויעיזו לטפל במקצוע־חקירה חדש ורב־ענין זה (מקצוע המיטאַפסיכולוגיה).

המחבר יוצא מההנחה, כי ביסוד כל התחושות מונחת אנרגיה כללית אחת — „אנרגיה עצבית". וזו, דרגת־חוזקה שונה אצל כל יחיד, ושונה אפילו אצל אותו־יחיד לגבי כל אחד מכלי־חושיו. הבדל ניכר מורגש בנדון זה בין האדם והחיה. כך יש אשר חיה תתפוס את אשר לא נתפוס אנחנו בחושינו, ואפשר שאין כאן „אינטו־איציה", אלא תחישות יתירה לגבי „גלים" (פיסיקליים), אשר לפי ארכם וחוזקם אינם בני־תפיסה בעזרת האנרגיה המוגבלת של עצבינו. והפעילות הפסיכית אף היא איננה אלא תהליך־מרצי (אנרגיה פסיכית). ומשום שעל האנרגיה חל החוק של אי־חדלון, הרי שגם המרץ העצבי המתגלה בתהליך החשיבה איננו הולך לאיבוד, אלא נהפך למין מרץ אחר, וזה מתגלה בציורי־הנפש. ולפיכך יש קיום אובייקטיבי לא לבד לאור־השמש, למשל, אלא גם למוצג הרוחני של האור הזה. כי מבחינת המרץ אין הפרש בין תחושה ובין מוצג. והנה הוכח באופן נסיוני (כך היא דעתו של המחבר), שהטיליפאַתיה קיימת בפועל; ועובדה זו מחייבת, שהמרץ המתבטא במוצגים יצטיין בסגולה לפעול את פעולתו מרחוק (ממוחו של האחד אל מוחו של השני) — סגולה, אשר במקצת היא מצויה גם בשאר מיני אנר־גיה. ואם תתעורר השאלה, מדוע אין הטיליפאַתיה מתגלית בכל אדם, יש להשיב שבכח היא קיימת אמנם בכלם, אלא שנקודת־הפגישה של גלי המרץ הרוחני היא בעמקי האל־ידע; ועל כן תתגלה בפועל ותורגש כרגיל היטב במצב של היפנוזה עמוקה, אשר אז חלים שינויים גדולים בחוזקם וארכם של גלי המרץ הרוחני; ואילו במצב נורמלי מוכשרים רק המעוטים ולא הרבים לחוש את השפעתם של גלים אלה . . .

ראינו שמחבר זה, כמו מחברים אחרים שנזכרו קודם, מסתייע באַל־ידע להסברת שיטתו החמרנית־הרוחנית (רבים מהמטפלים בחכמת הנסתר, בדברם על הסגולות של קוסמים ומתווכים, מדגישים את ה„אני התתאי", Subliminal ego) ומכיון שתופעות פסיכיות אי־נורמליות ידועות, כמו האלוצינאציות ממינים שונים, התפלגות האני, מצבים היסטריים, אמניסיה ועוד ועוד, מוצאות את ביאורן הנכון בתהליכים הטמירים של האל־ידע — יש לשער, כי בתהליכים אלה צפון גם הסוד של טיליפאַתיה, של ראיה רוחנית, ושל עוד כמה וכמה חזיונות מיטאַפסיכיים, אשר לפי שעה הם „חידה" בעיני הרבים, ונושא לכל מיני השערות מצד חוקרים מועטים — השערות, אשר ההן והלאו משמשים בהן בערבוביה . . .

אכן טבעי הוא, שכך יהיה המצב לגבי מדע צעיר כל כך כמו המיטאפסי־כולוגיה, אשר לא זכה עוד אפילו לקבלת זכות כניסה אל ההיכל של „פסיכולוגיה רשמית". ואולם מצב זה ישתנה במשך הזמן, וסימנים לכך מורגשים כבר כיום.

* * *

מה שמעכב הרבה או מעט את גאולת המיטאפסיכולוגיה משעבודה

ל„חובבות" שטחית הוא, כמדומני, הטפול המרובה בתופעות „פיסיות", מהסוג ה„מסופק", אשר דובר עליו בראשית דברינו. אמנם, במדה שיש להאמין בממשותן, מעניינות ומגרות הן למדי; אך יש להודות, שמדה זו זעומה היא מאד־מאד. כי ההונאה ואחיזת־העינים תופסות בהן מקום רב יותר מדי, והעובדה שחכמים מפורסמים נכשלים לפעמים בקשר עם תופעות אלה בקלות־אמונה — מתמיהה היא ומרגיזה [34]). הנה למשל, המלומד הגרמני הידוע־לתהלה שרינק־נוטצינג, אשר עמל כארבעים שנה על שדה המחקר הפסיכי, ואחרי מותו הופיע קובץ גדול, בן כמה וכמה מאות דפים, של עובדות במקצוע זה [35]). ומה ימצא שם הקורא? תלי־תלים של ספורי־נפלאות, והגנה בלתי־פוסקת על מתווכים שנתבדו. ויותר מחצי הכרך הענקי מוקדש לתיאורי „מעשה־בבנינים", אשר שדים ורוחות איוו אותם למשכן, והתעללו ביושביהם והציקו להם בכל מיני מעשים־„להכעיס" ובאכזריות שטנית, עד אשר הוכרחו בעלי הבתים המסכנים לפנות את המקום ולהפקירו בידי המחבלים הרעים. ויש בתיאורים „ריאליס־טיים" אלה מכל־טוב: החל במעשי־ליצנות סתם וגמור בזוועות א־לאַ אידגאַר אַלאַן פו. החכם החרוץ שלנו לא חס על עמלו: הוא נסע ממקום למקום, חקר ודרש, אסף עדויות ותעודות, השתתף בועדות מיוחדות לבירור העובדות וכו' וכו'. טוב ויפה. ומכיון, ש„שמועות" ממין זה נפוצות מאד, ולעתים לא רחוקות הן עולות מחדש על במת־העתונים ומעוררים את סקרנות־הקהל, הנוטה להאמין בהזיות־שוא — כדאי וכדאי שתתברר האמת על ידי חוקרים נאמנים ומכובדים; ובמקרה שלא יעלה בידם לבוא לידי מסקנה וודאית ישאירו את השאלה בלי פתרון (כאשר עשה פרייס בספרו הנ"ל בנוגע לעובדות תמוהות מועטות). ואולם שרנק־נוטצינג עושה את ההפך: הוא כאילו רוצה להאמין בכל, ונוח לו להגן על המציאות והממשות של שדיו ורוחותיו . . .

ועובדה „טיפוסית" לא פחות: הגברת לאמבירט מספרת (בספרה שנזכר בהערה 25), כי היא היתה עדה לתהליכי הריפוי של חולים, שנכנסה בהם „רוח" (בסיועה של מתווכת רבת־יכולת). ד"ר בול — רופא ספיריטיסטי מפורסם — מדבר, לפי הצורך, רכות או קשות עם ה„גלגול" במאמצו „לגרשו". הלז משיב וטוען את טענותיו בסרסרותה של המתווכת. יש אשר לתוך גופו של אדם אחד יכנסו רוחות אחדים בבת־אחת — רובם לא טובים, אך כל אחד מהם רע על פי דרכו; ואין דבר זה מבלבל את המתווכת. אדרבה: היא מצליחה ליצג את

---

34) קונאן דויל, למשל, מאמין בקיומן של פיות (fairies), כי ראה צילומים „נאמנים" מהן; אף אני ראיתים, ולא יכולתי לגלות בהם יותר מפנים של נערות יפות, המשתקפות בחיוך מלבב מבין עפאים. כל הענין של „צילומים רוחניים" בכלל עושה רושם של רמאות מצד אחד ושל משחק־תינוקות מצד שני. ואין פוסקים מ„התווכח" על נושא זה. אגב: בהשבועון "Life" משלשה עשר בנובמבר 1939 נדפסו העתקות מצילומים רוחניים אחדים, השמורים בידי בנו של קונאן דויל.

35) Gesammelte Aufsaetze zur Parapsychologie von Dr. A. Freiherrn von Schrenck-Notzing, 1929.

כלם בכל ייחודם המוזר, מדברת בקולם, מספרת את הרפתקאותיהם, מתעקשת ומתפייסת. וסוף התהליך המורכב והממושך למדי הוא כרגיל רפואה שלמה . . . והמחברת מוסיפה, כי אמנם יש לרפא חולים כאלה בעזרת הפסיכואַנליזה (היא חשה, כפי הנראה, כי במקום „רוח־רעה" אפשר להשתמש גם במונח „תסביך"), ואולם „היתרון" של הריפוי הספיריטיסטי הוא בזה, שכאן ניתנה ההזדמנות הטובה לתקן קצת גם את הרוחות המסכנות־המסוכנות ולהקל את גורלן בעתיד . . . בקיצור, מעשה ישן נושן — חזרה על הפולקלור, הידוע לנו כל־כך ממקורות אחרים; אלא שחסרה כאן הנאמנות של ימי העבר הרחוק ונעדרה השירה של „עממיות" תמימה [36]). ובמקום יחס מדעי, מין משחק „מדעי" כביכול.

ואולם אלה הן הנמושות של המיטאפסיכולוגיה, ולא על פיהן יוצא משפטה. תפקידה הראשי הוא לחקור תופעות פסיכיות כמו טיליפאתיה, ראיה רוחנית, נבואת־לב וכיוצא בהן ולהפיץ עליהן אור. במה שנעשה עד כה במגמה זו יש לראות התחלה טובה, ועבודה זו צריכה להמשך ביתר מרץ וביתר דיוק מדעי [37]).

יתכן שיום „הנצחון" עדיין רחוק הוא למדי, אך סוף סוף בוא יבוא; ודברים אשר „לא ייאמנו" היום ייהפכו אז לעובדות שכיחות, שאינן מעוררות תשומת־לב יתירה. יש די דוגמאות לכך בתולדות המדע: רק מספר עשרות־שנים עברו מאז הומצאו והשתכללו הטיליפון, האוירון, הצילום הרינטגיני ועוד; ומי היה יכול להאמין בתקופה שקדמה לתגליות אלה, כי הן „בגדר האפשרות"? תורת האַל־ידע וכל המסתעף ממנה נתקלה בהתנגדות נמרצה, בלגלוג, בביטול. וכיום לא יכתוב איש ספר פסיכולוגי, פדגוגי או סוציולוגי מבלי התחשב במדה כלשהי בתורה זו. וכמו כן יש יסוד לתקוה, שבמשך הזמן יקרה כדבר הזה גם בנוגע ל„חוש הששי", והמיטאפסיכולוגיה תיהפך לחלק „כשר" של הפסיכולוגיה הכללית ותקנה זכות־אזרחות בין סעיפיה המקובלים. ה ע ל־נורמאלי ייעשה אז המשך והשלמה לנורמאלי; האויבים כביכול של היום ייהפכו לבני־ברית מחר, ואף אחד מהם לא יראה צורך להבנות מחורבנו של השני . . .

---

36) ראה, למשל את הקונטרס המוזר, הילדותי ממש — Sarah A. Tooley: "Psychic Phenomena in the Old Testament", 1922. זרות והילדותיות מובעות בחוסר ההבחנה בין ספורים עממיים על נסים ונפלאות, המצויים לרוב בספרות כל עם ולשון (על „הפולקלור בתנ"ך" בלבד כתב המומחה הגדול למקצוע זה, פראזיר, כרכים גדולים אחדים), לבין הנסיון לחקור חזיונות פסיכיים מופלאים חקירה מדעית ולהעמיד את הדברים על אמתם: רק לגבי נסיון צעיר־לשנים זה מקובל המונח „מיטאפסיכולוגיה", ורק בו יטפלו החבורים, המבקשים פתרונים לחידות נפשיות ידועות.

37) אחד מחשובי החכמים של ימינו א. קאריל — Alexis Carrel (מבין מנהלי המחקרים המדעיים במכון־רוקפילר המפורסם) כותב בספרו הפופולארי "Man the Unknown" 1935: . . . „החקירה במיטאפסיכיקה אינה שונה מהחקירה בפסיכולוגיה ובפיסיולוגיה . . . אל נא ירתעו החכמים מפני החידוש שבדבר. נערכו כבר, כידוע, כמה וכמה נסיונות להכניס את הטכניקה המדעית אל החזיונות של ראיה רוחנית ושל טיליפאתיה, והתוצאות היו מוצלחות למדי".

הַדּוֹר הַשֵּׁנִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבַעֲיוֹתָיו

מאת ד"ר דב ויינריב

(סוף *)

יש שרואים את הנוער בפרצופו המיוחד הארץ־ישראלי, פרצוף ישימון: לא תואר ולא הדר, קודר וריק ועז, רב־מזימות וחסר־ישע... פרצוף פקח ומעשי ונעדר רוחניות... מחוכם ורע, פרצוף המתחמץ מעודף של אהבה עצמית, המתרברב בלי סגולה... [25]) הם אגואיסטים ויותר מדי מעשיים. אין לנוער הגדל בארץ יחס של הערצה לא לאישים ולא לקנינים. גם בשטח תפיסת החיים התרבותיים אפשר למצוא את היובש. מורגשת אצלם אדישות לגולה ולכל מה שנעשה בה. הוא בכלל יותר מדי פסיבי, אדיש, מחוסר תרבות ואידיאלים; אין הוא מתאמץ לשפר את איכותו, לשפר את עצמו; איננו חפץ ביתר ביסוס, בהתעמקות [26]).

על הנוער במושבים נותן אורי תאור כזה [27]). כבר בחיצוניותו נבדל הנוער הזה מהוריו... „גבוהי קומה, לרוב גבוהים יותר מהוריהם; רחבי גרם... שזופי עור, דרוכי שרירים ודלי בשר, המבט חד ומבריק, ההליכה אטית ומאוששת, העבודה שקטה ומיושבת בלי התרוצצות ופזיזות". העבודה נעשית אצלם בפשטות ובאופן טבעי כאילו „מתוך הרגל והכרח המצב". יש לרבים מהם נטיה לאמנויות שונות אבל חסרה ההתמדה. הגישה לספר ולמתואר בו היא פשוטה, טבעית — אינסטינקטי־בית בלי יכולת לנתח". בדרך כלל אין להם יחס לספרי מדע, אם כי מתעניינים בטבע ואוהבים אותו. אולם גם פה הגישה היא טבעית פשוטה ולא מדעית. לשאלות פוליטיות — בעיקר אקטואליות — יש להם יחס ער, אם כי לא תמיד רציני. אוהבים את הכפר והעבודה, ומתנגדים לעיר וחייה. אולם בגיל מסוים — 16־17 שנה — „מתחיל רוח־הנדידה לפעום בקרבם". אחר כך מתגבש אצלם הרצון ליצירה, לעצמאות.

ביחד עם זה „חסר משהו לנוער שלנו... חסר להם מדע ותרבות יסודיים, חסרה להם הכרה עמוקה בגודל תפקידם שהוטל עליהם, וחסרה להם האחריות הרבה לגורל עמם, שאותו ואת מצבו בגולה כמעט שאינם מכירים" [28]).

נעימות מעט אחרות אנחנו שומעים על הנוער שגדל בנהלל: הם „עזים, נבונים וצנועים, מעורים בעבודה בדמם ובהכרתם". מהם יש בעלי התפתחות עשירה ובעלי תרבות. ובהשקפתם הרחבה, גישתם הבלתי־אמצעית הנועזת, בהגיונם החפשי וההחותך ובמחשבתם המדויקת, הם עולים לפעמים על הוריהם. יש למצוא ביניהם גם נצנים של כשרונות והתעניינות בספרות ובמוסיקה [29]). חלק מהנוער שגדל

---

*) ראה „בצרון", חוב' ב'.

25) י. קופליביץ ב„ספר היובל של הסתדרות המורים", תרס"ג—תרפ"ח, עמ' 14.

26) השוה דבריו של י. פיכמן המובאים ב„מאזנים", 1933, גל' מ"ו, מ"ט־נ'.

27) אורי ב„דרכי הנוער" א'.

28) אורי ב„תלמים" י"א, תרצ"ו, עמ' 10.

29) מ. הלוי „תלמים" ט"ז, אלול תרצ"ו, עמ' 70.

שם קבל את הדרך של אבותיו ונעשה לממשיך, חלק אחר שואף לצאת למקומות אחרים; בשבילו אין „נהלל אלא מישור בין הרים, ורוצים לדעת מה מעבר להם" [30]).

הנוער בקבוצה גדל „בתוך אוירה נוחה לו תמיד". הכל לילד — זו הסיסמא המוסכמת בכל קבוצה. הדור הצעיר הזה הוא אמנם „חזק, בעל העזה וזריז בעבודה"... אבל בשטחים הרעיוניים־עיוניים ובשטחי פעולה ארגונית הדור הזה איננו צמא כלל וכלל" [31]). כוח הביטוי שלו ורמת ההשכלה פחותים מאשר אצל הנוער הבא מחו"ל. אין הילד בקבוצה נפגש באופן בלתי אמצעי עם העני, הרעב, וגם בעצמו אין הוא מרגיש רעב. על ידי איזולציה של החולים אין הוא רואה גם את הסבל שבמחלה ואין רגש הרחמנות מתפתח אצלו [32]). מורגש בנוער יובש, אגואיזם, חוסר אידיאליזם. הם יותר מדי פכחים. החוקיות שביחסים ההדדיים, החיים ב„חברה", מביאים לידי חוסר יחס פשוט, אנושי, דרך־רעות. הגידול הקולקטיבי, לא ע"י אמו, מביא לידי מכניזציה [33]).

על רקע קוי ההתפתחות האלה ולאור מצבו של הנוער קבלה שאלת דרכו של הדור השני בארץ כמה פנים.

א. לנוער המהווה בכל דור ודור את האומה שבעתיד, את ההמשך של כל תנועה ותנועה, ישנן בדרך כלל תכונות מרי טבעיות. מצד אחד אין נסיונות החיים מכבידים עליו, הגבולות שבין הרצוי והמצוי הם מטושטשים אצלו, ועל־כן הוא מתנגד לפשרות ובהסתמכו על כוחו ובהאמינו בו, הוא רוצה לעצב את המציאות, הוא שואף לקראת נסיונות נועזים. מאידך גיסא מוצאת כל שכבה של נוער עם כניסתה לחברה עמדות תפוסות, יחסים קבועים, שכבות שהסתגרו ומתאמצות לשמור על מקומן. וכדי לבצר מקום לעצמו מוכרח הנוער להתפרץ, להשתער על הסדרים הקבועים ולשאוף לאחרים שבתוכם ימצא גם הוא את מקומו.

שני הדברים האלה: הצד הפסיכו־ביאולוגי והגורם החברתי עושים את הנוער למהפכני, למרדני, למשנה ערכין, לאקטיבי ביותר. ורק אחרי שהמציאות מעמידה אותו על גבולות־כוחו מהאי גיסא ומאידך גיסא הוא עצמו תפס כבר עמדות, שעליו להגן עליהן בפני שכבות חדשות, הוא נהפך להיות „הממשיך", משתלב במסגרת הקיום.

אולם לתכונות המרי של הדור הצעיר נחוצים רקע ואפשרויות רחבים ותוכן. ואם בשטח היהודי הצר בארצות הגולה מצאה מהפכנות של הדור הצעיר היהודי, התנגדותו לקיים, את התוכן בהעברה לשטח אחר (ארץ־ישראל, טריטוריאליזם) או למשטר אחר (סוציאליזם), הרי בארץ־ישראל חסר היה גם הרקע הרחב וגם התוכן. הארץ היא קטנה ובעלת אפשרויות מועטות, דבר הגורם גם לצמצום ההשגות והתקוות וגם לאטומיזציה. והסדרים בעצמם אינם עוד קבועים, אלא נמצאים באסטדיה של

---

30) שם עמ' 77.
31) גיטלין ב„דרכי הנוער" א', עמ' 212.
32) מבפנים, ספטמבר 1932, עמ' 40.
33) מבפנים, דצמבר 1933, עמ' 50—49, 53; מבפנים, אוקטובר 1933, עמ' 29 ואילך.

התהוות, והנוער איננו השכבה היחידה המחפשת לה מקום כניסה לעבודה ולעמדות. גלים־גלים של עולים באים לארץ שהם גם מבחינה מספרית וגם מבחינות אחרות לפעמים יותר חזקים מהנוער, וגם הם מתפרצים להכנס לחברה. קו החלוקה והנגוד בין השכבות מבחינת בואן ארצה מחפה על קו החלוקה של הדורות, ומלחמתו של הדור הצעיר (מבחינת הגיל) נתקלת במלחמתה של שכבה צעירה (מבחינת זמן בואה ארצה). בארץ, איפוא, אין הבדל הדורות נעשה רקע של הבדלים חברתיים, היכולים לגרום לידי תוקפנות והתפרצות מצד הדור הצעיר, ומשום זה גם אינו נעשה כוח המאחד את הנוער עצמו. גם מבחינת התוכן אין מקום גדול להתפרצות. בארצות הגולה, היה לגבי הבורגנות היהודית הזעירה והבינונית עם סדרי חברה ומעמדות משלה, עם יחסיה השליליים לעבודת כפיים ולעובדים, עם ה„מה יפית" ל„פריץ", לבעלי הון ולבעלי משרות, לא מעט מן המהפכנות בעליתו של צעיר לארץ־ישראל על מנת להיות שם לפועל, הבונה את עתידו על העבודה בארץ. לא כן בארץ גופא. אין פה לא בורגנות מבוססת ולא יחס שלילי לעבודת כפיים. ואם בשנים האחרונות עם הקפיטליזציה, מתבלטת המגמה של דפרודוקטיביזציה, והשאיפה לפרודוקטיביזציה נתרוקנה לא מעט מתוכנה, הרי להלכה נשארה העבודה כשלטת בישוב, נשארה הפראזיאולוגיה הבאה ומאפילה על המעשה. אין, איפוא, במעבר לעבודה בא"י משום תוכן מהפכני בשביל הנוער, שבו יהיה נבדל מהדור הקודם [34]).

ב. עצם היותו של הנוער הגדל בארץ דור שני מביא אותו לידי כפילות — לידי פסיחה על שתי הסעיפים. אין הוא ראשון ואין לו כוח היצירה של ה„דור הראשון", ואיננו עוד דור שלישי והבאים אחריו, הממשיכים פשוט את מסכת החיים. „השני", המרחק בינו לבין „הראשון" אינו מספיק עד כדי כך, שזה ישמש לו כאחד האבות. אין בו איפוא עדין החוש להמשיך את נחלת האבות מתוך הצטרפות בת חורין לשלשלת הדורות. אדרבה, הוא רואה את עצמו כעומד עדיין בראש השלשלת ועיניו רק לפניו לעומת ה„שלישי". הוא איפוא „ראשון" אבל להיות „ראשון" אינו יכול: לרוב אין בו אותה „המקוריות הגדולה, אשר היתה לראשון וגם גורלו — להיות שני — מעכב" [35]). מכאן תוצאה לשניות, לחוסר עקשנות להמשכה.

באוירה של עולים־מהגרים, ששאפו להתחדשות, לשינויים, ובינתים הרסו את כל מסורת־האבות, גדל הנוער היהודי בארץ בחוסר כבוד והערצה. גם בבית הספר אין קביעות בשיטה, בכיוון, בתוכן. חוסר מסורת, תוכן, קביעות, מורגשים גם ברחוב ובתנועות־הנוער. משום זה לא יכול היה להתגבש אידיאל אחיד וחזק. הנוער הגדל הנהו בבואה של המבוגרים; הכפילות, הראציונאליזם, חוסר קבלת מרות, שלילה של ערכים תרבותיים, כל המידות שיש למצוא אותן אצל העולים, עוברות גם ל„דור השני". [36])

---

34) וייניריב „לבעית הנוער בא"י", מאונים תרצ"ט כרך ח' עמ' 16 ואילך, 217 ואילך.

35) ד"ר ב. בן־יהודה, לבעית הנוער וחנוכו ב„דרכי הנוער", קובץ לעניני הנוער בציונות, א'. ירושלים תרצ"ח, עמ' 169 ואילך.

36) ש. לויטין, מבפנים, אוקטובר 1934, עמ' 53 ואילך. השוה גם י. קופליביץ, עמ' 15.

ג. מפאת המצב המיוחד שאנו נתונים בו, לא נעשה גם נסיון רציני לטפל בדור הבא, לנהלו בדרך מסוימת ואחידה, לחנכו שיהיה הממשיך לפעולת המבוגרים. פני הישוב מופנים לעליה ולקליטת העליה ואין הוא פנוי לדאגה לדור הבא. ב„חשבון הקרוב" אין הוא מרגיש גם את הצורך בזה. לכל תנועה וזרם יש רזרבה בחוץ לארץ הבאה וממלאה את מקומות ההולכים ואין הם „זקוקים", כביכול, לדור הגדל בארץ עצמה. מה שנעשה בשטח החינוך אינו יוצא מגדר של מקריות, — נסיונות המרבים את הערבוביה, את העדר האחידות; בכל אופן אין בהם כדי גיבוש תוכן חנוכי, אידיאל אחיד.

ד. גם עצם האידיאל שדור המבוגרים יכול היה לתת לנוער איננו תמיד מתאים בשבילו. העולים הגיעו לדרכם מתוך מרד במציאות מסוימת, כתוצאה מלחצה של אותה המציאות עליהם. האידיאל שלהם היה פרי של סביבה הרחוקה מרחק רב מהסביבה, בה גדל הדור השני, ומשום זה עלול האידיאל הזה ליהפך אצלו לשיגרה, לסיסמה בלי תוכן ממשי.

ה. הדור השני הגדל בעבודה יש לו יחס טבעי ופשוט אליה, היא נעשית על ידו בשקט וביישוב־הדעת בלי פזיזות והתרוצצות. חסרים לו היחס הלבבי העמוק אליה והאמביציה הנפשית לעשותה בשלמות גמורה, דברים שהם אופיניים לדור הראשון. הוא הנמצא בתוך „הקטנות" של ההגשמה היום־יומית שאליה שאף הדור הראשון, איננו מבין את הערך שאבותיו ראו בה. לגבו הם „חיים אפורים שלא ענין להם ולא הדר להם. שהרי כל זה ניתן להם ממילא" [37]). יש להם גם יחס פשוט ואהבה פשוטה לטבע ולכפר. ברגשות ההם, בהתקשרות לעבודה, אין משום אידיאל מיוחד, משום תהליך הבא לתת פתרון לאיזו שהיא שאלה כואבת, כמו שהיה הדבר אצל ההורים; הם רואים את העבודה כתפקיד „נורמלי", (לא כמו הדור הראשון שהרגיש בה, כשהיא לעצמה, משום הישג, משום דבר שאליו שאף) אלא שהיא „כאלו נעשית מתוך הרגל והכרח המצב" [38]) ומשום זה מתבלטת הסכנה של עזיבה בגיל שלאחרי ההתבגרות; בשעה שכוח נדידה מתחיל לפעום בקרבם, אם כתוצאה מספורי ההורים על הרומנטיקה של „הימים הראשונים", אם מתוך שאיפה לעצמאות ואם מתוך הרגשת כוח נעורים פנימי, הדוחף ליצירה, ליציאה למרחב. מתלבטים, איפוא, בשאלה: „מי יודע אם חנוכם לעבודה בלבד יוכל לעמוד להם בפני המכשולים הרבים שיעמדו על דרכם?" [39]). מה הוא הכוח שירסן אותן השאיפות שהן יכולות להביא לידי עזיבה? מה יחייב את הדור הצעיר להיות הממשיך של הפעולה, איך להביא לידי כך שהשאיפה לנדודים וליצירה תמצא לה מוצא בייסוד נקודות חדשות, בהקמת מפעלים חדשים? [40]). יש רוצים למצוא את הדרך למתן אפשרות

---

37) „תלמים", י"ב—י"ג, אדר תרצ"ו, עמ' 35.
38) אורי ב„דרכי הנוער", עמ' 197.
39) אורי ב„תלמים", י"א, חשון תרצ"ה, עמ' 10.
40) מבפנים, אוקטובר 1934, עמ' 59 ואילך.

של יצירה וחיי־רוח לדור הצעיר הזה בהבאתם לידי קונטקט בלתי־אמצעי עם הגולה [41]).

ו. גם בקיבוצים מתעוררת שאלה דומה לזו, ופה היא נוגעת לא רק בחיי עבודה ובהשתרשות בה, אלא גם בצורת החיים הקבוציים. בשביל הדור הראשון יש בצורת־חיים שתופיים משום אידיאל ששאף אליו, משום פתרון לשאלת חיים וחברה שהגיע אליו אחרי התלבטויות, אחרי שמחאתו נגד הקיים עוררה אותו להתאמצות ממשית לתקן את הדברים. אולם הילד שנולד וגדל בקיבוץ רואה אותו כמציאות פשוטה. „החיים בקיבוץ אינם אלא השלב הראשון בהתפתחותו של הילד: עם גיל מסוים נכנסים לקיבוץ". [42]) הדור הראשון הגשים ומגשים את האידיאלים מתוך מאמצים נפשיים ורוחניים ומתוך וויתור על הרבה נוחיות־חיים, אבל הדור השני מרגיש בקבוצה, שהיא ביתו, הרגשת בית מלאה. יתכן שקשה יהיה לו להחזיק מעמד בעולם קפיטליסטי העומד בניגוד לחיים האלה, אם הקיבוץ בעצמו לא יהפך אצלו להיות אובייקט של שאיפה, מטרה אשר יש להשיגה ואין משיגים אותה בנקל. ואנשי הקיבוץ מתלבטים בשאלה איך להגיע למצב שבשביל הנוער הקיבוצי יהיה הוא „החברה אשר צריך לשאוף אליה, אידיאל שהחתירה אליו צריכה ללוות את הילד שלנו בכל רגע" [43]), אם על ידי חנוך מתאים ואם על ידי זה שהכניסה לקבוצה לא תהיה דבר המובן מאליו. מתלבטים גם בשאלת אופן חנוך הדור, מה מרכז הלמודים בבית־הספר, מה מקומה של העבודה בלמודים, איך להביא את הדור החדש לידי כך שיהיה ממשיך את פעולות הדור הראשון, מתוך שיפורן והעמקתן, ש„ישכללו את צורת חיינו ולא יהרסו את הדפוסים היסודיים שיצקנו", ואף־על־פי־כן „לא יוכלו למלט נפשם מן ההכרח להעמיק תכנם ואולי גם להמיר תכנם" [44]).

למסקנות דומות לאלו בתוכן, אם כי לא בצורה, באים גם אלה החוששים למעשיות מופרזת, לראציונאליות ויובש של הנוער הגדל בקבוצה, שאיננו מתלהב לערכיה, מאחר שאינו רואה את הסבך הגורלי אשר החיים האלה באים כתוצאה ממנו. הללו רוצים למצוא את המוצא בהדגשת הערכים הרוחניים הנפשיים שבחנוך, בפתוח הדמיון. [45]).

ז. לשאלת הראציונאליות יש גם תוצאות לעצם דרכו של הדור השני לא רק בקיבוצים, אם כי שם מתלבטים בה ביחוד.

עם השאיפה לעבודה, להקמת מפעלים בני קיימא בארץ, התהווה שינוי ביחס לאדם והערכתו. במרכז הדברים הועמדה המעשיות, הראציונאליות, התועלתיות. גם את הדור החדש מחנכים ברוח זה של מעשיות, של ראציונאליזם, של הבלטת

---

41) מבפנים, ינואר 1932, עמ' 40.

42) מ. גולדשטיין ב„הדים לשאלות החברה הקיבוצית", הוצ' „השומר הצעיר", גל' 1 (10), פברואר 1937, עמ' 11־10.

43) מ. גולדשטיין ב„הדים לשאלות החברה הקיבוצית", הוצ' „השומר הצעיר", גל' 1 (10), פברואר 1937, עמ' 11—10; השוה גם הפועה"צ 1937, גל' 38—37, עמ' 10—9.

44) מ. סגל, מבפנים, יולי 1935, עמ' 30 ואילך.

45) ד. מלץ, מבפנים, אוקטובר 1933, עמ' 30 ואילך.

איש המעשה וההצלחה, ומתעוררת השאלה: האם אין חנוך כזה גורם לעזיבת העבודה והכפר? התועלתיות, המעשיות יכולה להביא למעבר „מקבוצה למושב, מהכפר לעיר, מהעבודה בעיר — למלאכה נקיה וקלה" [46]).

ח. בצד השאלות האלה מתעוררת שאלה אחרת. העבודה הקשה בתנאי האקלים שלנו, בפרט בכפר, מקום שזמן העבודה איננו מוגבל בשעות, אינה מניחה אפשרויות רבות לחיים הרוחניים — קריאת ספרים, שמיעת הרצאות, התעניינות במוסיקה, אמנות, וכו'. גם בית־הספר המרגיל את הילדים לעבודה מגילם הרך, לא נשאר לו הרבה זמן לעבודה רוחנית. דווקא בבתי־הספר המחנכים את הדור הצעיר לחקלאות מורגש מעין קרע בין החלק המעשי לבין הלימודים „ההומניסטיים". מתבלטת הסכנה שהלמודים ההומניסטיים ייעשו טפלים לגבי הלימודים החקלאיים — או שהתלמידים יתיחסו אליהם כאל דבר של מה־בכך. מתעוררת, איפוא, השאלה: איך למצוא את הדרך לשיווי־משקל בין שני החלקים של הלימודים, או ליצירת הוי תרבותי מסוים שיתן את האפשרות לנופש אחרי העבודה וביחד עם זה ימלא את החיים תוכן [47]), — יפתח את האישיות הרוחנית ויעורר צעיר וצעירה להיות מן ממשיכי המפעל מתוך בחירה. גם הנוער בעצמו מתלבט בשאלת הסכנה של הצרת האופק, ההצטמצמות בדל"ת אמות, ואיך להמנע מהן [48]).

יצירת הקשרים בין חיי העבודה ובין חיי התרבות ההומניסטית יש רואים בה את אחד העיקרים, שבהם תלויות הכשרתו ואפשרותו של הדור הצעיר להחזיק מעמד בעבודה עצמה. אם „העבודה וחיי החברה לא יהיו מוארים ומורחבים באור התורה והדעת והוד האמנות הטהורה לא יפיץ עליהם את קרניו . . . ", ישנה סכנה ש„גם העבודה וגם הליכוד החברתי יאבדו לאט לאט מזהרם ומאורם הפנימי ותיווצר מציאות אפורה, שאין בכוחה ללכד ולהסיע המונים לקראת האידיאלים של העתיד". ולכן הכרחית היא סביבה תרבותית, סגנון חיים יפה, צביון אסתיטי של חגים וטקסים.

הדור הבונה את ארץ־ישראל העובדת יונק מאוצרות תרבות עתיקים, והם שהשפיעו עליהם ונתנו להם כוחות חיוניים. מן הצורך, איפוא, „לכנס את האוצרות האלה בכל מקום ומקום, להאדיר את השפעתם על הדור הגדל ולהחדיר את פעולתם הדינמית לעולם המחשבה וההרגשה של הבנים..." [49])

---

46) ד. מלץ, ב„מבפנים", גל' ל"ו, אלול תרפ"ח (סטנסיל).

47) השוה ז. ליהמן ב„דרכי הנוער" א', עמ' 214 ואילך; ד. מלץ, מבפנים, אוקטובר 1933, עמ' 28 ואילך. שם, אוקטובר 1934, עמ' 56 ואילך. בת־שבע, שם, אפריל 1934, עמ' 81.

48) מבפנים, אפריל 1932, עמ' 39.

49) בודניק, הפועה"צ תרצ"ז, גל' 8—7, עמ' 18—17.

בַּמַּדָּע וּבַסִּפְרוּת

עַל שִׁירָתוֹ שֶׁל הִלֵּל בַּבְלִי

מאת א. אפשטיין

א.

החיים מגועשים ומטורפים. עופות־טרף ינשאו על־פני גלי זעף. חרגה החיה שבאדם ממסגרותיה וצחוק השטן מתגלגל תוך אנקת מעונים, — ואיך נקשיב להמית־לב חרישית, לתפילת־לחש של משורר לירי? אך — שערי־רחמים אינם ננעלים! יש שקט מתחת להמון משברים, ובינות למשואות־חיים וחרבות־רוח יציצו פרחי אגדה. חזיונות־אימה נסיונות־נפש אף הם, ואילו תהיות־נוער וסערות עלומים וצער־כמישה — גילויי־חיים נצחיים הם. כל שעובר בנפש — אם „חשוב" ואם „קל", חווית־זוועה או רטט שבקדושה — ומזדכך לרגש נאמן, לשיח־לב, הרי זה תמצית־חיים ומקור־יופי, וגילוים וביטוים — שירה. מבחינה זו יש לגשת אל שירתו של ה ל ל ב ב ל י [1]). דוקא הליריות הטהורה שבה והכיוון כלפי־פנים יש בהם משום „דבר־בעתו": עולם היופי שהוא חושף לפנינו משרה תקוה ובטחון כחוף־מנוחות הרומז מרחוק לפליטי־סערה. ואין כאן בריחה מן החיים ובקשת־מפלט במיצר ה„אני"; לא התעלמות מן המציאות אלא גילויה של המציאות האמתית, הנפשית, זו שהיא מתמידה וקיימת על אף כל הנדנודים והזעזועים החברתיים בני־החלוף, באשר היא אנושית־טבעית והיא — עצם החיים.

שירתו של בבלי היא שירת היחיד בעיקר, שירה לירית צרופת־רגש ובהירת־ניב. ואולם, ליריקה אין פירושה פרישות כשם שבהירות אין מובנה קלות. יש ליריקה עמוקה, כבדת־תוך ששמורים בה הדים של סערות־נפש כבושות; אף הבהירות אינה ניתנת כמתת: היא פרי חיפושים וחבלי־ביטוי קשים המלווים כל יצירה, ויש שאתה מרגיש מאחריה את פרפורי־הלב ואת כובד־המשא של החוויה. וכזאת היא הליריקה של בבלי: היא בהירה וצלולה, אך יש הד לדברים ובת־קול לצליל. כמה משיריו תוספת־משמעות להם הרומזת מעבר לנגלה ולמפורש שבהם ומתפרשת כסמל. שירתו בכלל עטויה, כדרך כל שירה אמתית, איזה ארג־צל ודוק של הזיה, משל לברכה צלולה המגלה ואינה מגלה את רמזי מעמקיה.

---

1) שירים. הוצאת „דביר", תל־אביב, תרצ"ח.

בבלי אינו גורס בשירה את הנשגב או את הפתוס הרומנטי, כשם שאין הוא מודה בזיקה תכופה לשאלות של חברה, לאום או תרבות. תאמרו: אסתיטיות, אמנות לשם אמנות. לאו דוקא. אסתיטיות בצורה — כן. ואשר לתוכן הרי אתה מוצא בשירתו הד נאמן למתרחש: יגון־היחיד וגורליות של אומה, קסמי־נכר וגעגועי־מולדת, פרפורים דתיים ומחאה מוסרית. אלא שהכל ניתן בצורה של חוויה אינדיווידואלית. לא חומר המאורע אלא בבואתו בנפש המשורר. רשמי החוץ מתערטלים מן הארעי, מתמצים להד צער אנושי והופכים גבישי שירה.

באחד משיריו הגדיר בבלי עצמו — אולי שלא במתכוון — את מהות שירתו. נזדמן לו לקרוא בכתבי משורר מפורסם. הלה שר „על יפעה וזוהר, על מרד וגבורה וקרב". הוא נאבק עם אלים ושטנים, חשף את מעמקי התהום וחתר לממלכת החזון והחלום. דברים נשגבים מאוד, וכמובן בלשון נשגבה אף היא. הדברים הקסימו, הפעימו אך לא נגעו עד הלב. המשורר נראה לו זר ורחוק. ורק כשנזדקרו לקראתו שורות־מספר פשוטות מאד שהמה בהן קול אדם וערגה אנחת־לב נאמנה, מיד הכיר בו, באותו משורר, את אחיו, את קרובו בלב ונפש („קראתי הלילה").

הרי שלפנינו מעין „אני־מאמין" ספרותי. לא נצורות ומעמקים יש לבקש בשירה, אף לא פרובלימות חובקות זרועות עולם. כל כגון אלו פרחי רומנטיקה הם. מי שנטפל ל„תהומות ופסגות" שוב אין הוא רואה את האדמה הקרובה. האדם עצמו — פלא־הוויתו וחידת־גורלו ויגון כל חייו — הריהו מקור־לא־אכזב של שירה. ואין לך „נשגב" מזה —

הנח למרומים הקרים, לאל ולנצח! —
לבך רב־תמורות חקור ושמור צעד־הימים.
אתה מקור כל הפלאות, תהום המסתורים,
צער היותך הוא עמוק מסוד העולמים
(„גצים").

יושר־הביטוי, בהירות־הניב ומיצוי האמת שברגש הם תביעות־ראשית הקודמות לכל שירה. ולפיכך זרים לו גם תעתועי־הדמיון וסילופי־הביטוי של המשוררים הצעירים האומרים להבקיע את „חומת־הסוד" ב„סלעי־מלים" כבדים. רק תפילת־לחש גאולה לנפש בה, ותוגה אלמת בכוחה להבקיע שחקים („פיטן נמהר").

השירה היא עבודה שבלב. דרושה מדה של דבקות דתית, של תומת־הרגשה ושל פשטות שבאמונה כדי שהעבודה תהיה כשרה. כל שמפרש את הסתום ומנתק את צעיף־המסתורין — תנהו ענין לחכמה, למדע, לפילוסופיה, אך סמי מכאן שירה. השירה היא מיתוס, טול ממנה את יסוד הפלא — את נשמתה אתה נוטל. מתוך גישה זו מתנגד בבלי בתכלית לכל שירה אינטלקטואלית, שהיא לו ההפך מ„לשון הרגש ומעוף חזיון". הוא קורא תגר על משוררי־המחשבה ש„באזמל־שכל חד וגא־אכזרי" הם מנתחים כל מיתוס וקורעים כל ארג־הזיה („בנתיבות חכמה"). השירה היא לו — לא בקשת התוך והברי שמחוצה לנו, כי אם השלטת הרוח היוצר שבנו על חזיונות החיים. דרך השירה היא מן הנפש ולחוץ. אף המחשבה אינה אלא חומר גלמי המקבל

תיקון וטעם וממילא גם תוך חיוני בבית־היוצר של הנפש. אין היא נעשית שירה אלא כשהיא הופכת רחש־לב וסבל אישי.

בבלי מגיע בנידון זה אף לידי קיצוניות מתמיהה, כאילו עצם הטיפול בדברי שכל ומחשבה — מות בו בשביל השירה. בשירו „אגדה" הוא מתאר גלגולי־נפש של משורר שעזב את מקורו ויצא לנוע בנתיבות־חכמה וחקר ודרש בכל מקצועות המחשבה והאמנות. וכשחזר זה אל השירה עמוס בידיעות רבות בתורת השיר ובחכמת היופי — נסתם ממנו חזון! השיר לא היה בו רוח־חיים ולב אדם לא רעד בו. פגעה בו צינת השכל ותקפיאהו . . .

תכלית השירה, לפי בבלי, היא בקשת היופי. ואילו היופי הוא „נטע־יגונים" שהדרך אליו הוא נתיב־העינויים. הוא חפש אותו, את „נטע־היופי", במחשכים, התרפק עליו על־פי תהום; הוא נעשה מקור כל עינוייו, תכלית חייו הנסתרה („נטע היופי"). ולפיכך קשות הן התביעות שהוא תובע מעצמו ומכל מבקשי־היופי: כבוש כל רגש בך, כל משאת־נפש ושעבד עצמך, לב וראש, רק לה לשירה לבדה, לפי שזו דורשת את מלוא־האדם — היא מתת־אל וקרבן־חיים כאחד („עלי"); חתום את הכאב בלבך והכנע כל רגש של מרירות והפוך את נטל־סבלך למקור־שירה אף הוא („בצער אל תשתעשע"); שמור על טהרת הניב והזהר מ„סבך אמרים כהים", התרחק מחטטנות והתלבטות כאובה, „פרי קורי דמיון חולה". כי הבהירות ויושר־הביטוי הם ראשית שירה ומקור כל אמת („מתוך צעיף השנים"). אך השירה אינה גם ענין לשעשועים ולחרוזי־נוי קלים. היא — שליחות ותעודה, מתת־ביטוי שניתנה לו למשורר לזכות בה את הרבים. וחלילה לו למשורר להתפנק כילד ולרחף על פני החיים, כדבורה זו הטסה מפרח לפרח ומוצצת את דבשם לבד. החיים הם שדה־קרב ותמיד עומד האדם בקשרי־מלחמה עם גורלו ועם יצריו. הקלות והרחיפה סימן חולשה הן, פחד מפני מורא החיים ופלצות המות, שהם הם עיקר שירת האדם („למשורר"). ולפיכך יש לינוק מכל התחומים — „ממקורות אור ותהומות־אפל", יש לקלוט את כל הקולות — קול החי בלבלובו וגויעתו וקול האדם ביגונו ומשושו, ולשם כך — להרוס את מחיצות־השוא שהקימו הדורות ביניינו ובין האדמה שהיא מקור־חיותנו ושורש־הוויתנו („ממקורות־אור"). אמנם, לפתח כל שירה רובץ היגון — צער האכזבה, כאב הביטוי, אי־היכולת להריק את כל משא־הלב. זוהי טרגיות גורלו של כל משורר. כל יצירה אינה אלא צל קלוש מעולם־התפארת שהתרקם בנפש („אך עדים אלמים אתם"), אך זוהי סגולתו של כל ביטוי נאמן ואמנותי, שתוכו עדיף על ברו, שיש לו הדים מעבר לקול ומשמעות מחוץ למובע. הכאב העצור, שועת־הדם האלמה מוסיפים כובד לדברים ויוצקים לתוכם צליל של מתכת.

כזאת היא דרכו של בבלי בשירה. הוא אחד מממשיכי המסורת הקלאסית בספרותנו, זו שמימות התנך ועד ביאליק התבטאה תמיד בחתירה מוסרית כלפי האמת האנושית וביטויה הטהור. ברוח זה הם נושאיו וכך היא טבע ראייתו. אף סמליו קלאסיים הם — סמלי טבע ודת. רגילים עכשיו לדבר על קלאסיות כעל צורה ספרותית נושנה שכבר ניטל טעמה ונפסלה מחמת שימוש. קלאסיות בשירה — טוענים — היא

שבלונה, סמליה עתיקים ומחוקים. האוירה המצוחצחת והדיקורטיבית שלה אין בה כדי רווחה לנפש המגועשה של האדם המודירני ולכל נפתולי יצריו המסובכים. ואילו שירת הסמל המודירנית (והזרמים המסתעפים ממנה) — חידוש יש בה ויש בה משום הסתערות ופריקת־רגשות. בעצם הרי כל שירה היא שירת־סמל, במדה שהיא נותנת רק צלם של דברים וצירופי־צירופיהם. הקלאסיציזם הוא צורה ישנה. כן. אבל גם השמש וגם האדמה וכל מראות הטבע ישנים הם, וכמו כן — החיים והמות וטבע האדם. אף התנך ישן הוא. הם נצחיים ולפיכך — תמיד חדשים ורעננים. קלאסיות פירושה: תפישת חיים ואמנות המדברת תמיד ללב האדם, באשר הוא אדם, מחוץ לשלטונם של תנאי מקום וזמן. יצירות קלאסיות הן אלו שקולעות ליסודות הטבע האנושי, המטפלות בנסיונות־נפש שהם חוזרים ונשנים בכל דור, ולפיכך הן תמיד מרעידות את הלבבות, וכל דור יכול מתוך גישה מסוימה לפרש אותן לצרכיו ולעשותן לרכושו העצמי. קלאסיות בתפישה ואסתיטיות בצורה אינן פוגמות, איפוא, ביצירה. כי בעצם לא הצורה עיקר ואף לא טבע הנושא מכריע בשירה, אלא — האמת שבה והפלא של גילוי־שכינה. ויסודות אלה — הקלאסי־אנושי והחזוני־שירי — הם גם יסודות שירתו של הלל בבלי.

ב.

בבלי הוא בן למשפחת חרדים טפוחי־רוחה של ליטא וחניכי מסרתה התורנית. דורות של אבות פרושים הטביעו בו את חותמם והנחילוהו מהגות לבם הקשה, מעצבם הסתום, מכובד האחריות והתביעה המוסרית שבהרגשת עולמם. אולם, פרישות של דורות — שוברה בצדה: זרמי יצר ודם שניגרו לבטלה ולא מצאו את תיקונם וכוחות־חיים משומרים שלא הורקו לצינורות עלילה — סופם להתקומם ולתבוע את עלבונם. ומכאן אותה תסיסה סתומה שבלב הבנים, אותה הרגשה מדכאה של פחד וכשלון הבאה מתוך חוסר־סיפוק, והעיקר — מתוך אי־יכולת להשיגו, כי הדרך אליו גדורה בעדם. מוטיב זה של התרוצצות והתלבטות כאובה בין "צו־הדורות", שנעשה לו לבבלי גם צו־נפש, ובין צו־האדמה העולה מתוך „רננת־דמו ונגינת־בשרו", — חותר כמעט בכל שיריו לסוגיהם ולנושאיהם השונים —

צבא דורות חנוטים בי גנוזים כנאדות חתומים.
כאורבי־מסתרים הם שומרים נתיבות־עולמי;
מבעד לוילון־הזמנים מבטם יגחני,
וקולם הרודה יצלצל כפקודה בדמי.

אין זה מוטיב חדש. מימות גורדון וברדיצ'בסקי ופיארברג הריהו מנסר בעולם־ספרותנו וחוזר ומתגלה בצירופי־פנים שונים גם בספרותנו הצעירה. מלחמה זו „בסבל־הירושה" אם שעיכבה במדת־מה את מהלך ספרותנו וצמצמה אותו בתחום צר ומסוגר, — היה בה משום הכרח ומשום צורך חיוני: היא שחררה אותנו משלטונה המכריע של זיקה זו ופתחה לפנינו שערי־עולם. ואולם אצל בבלי מתגלה מוטיב זה באור אחר — אישי־אינטימי. בבלי איננו איש־מלחמה. אין הוא הולך בראש מחנה.

אף אין הוא נאבק עם צללי הדורות — הם בדמו ובנפשו, והוא מקבל אותם כסגולה יקרה ועתיקה, כנחלת־ירושה טראגית שאין הוא יכול ואף אינו רוצה להשתחרר ממנה —

שם עתיק, שם יקר, תפארת דורות רבים
על ראשי יעיק, יכביד עלי כעופרת;
בנתיב ערפל עב יחתל את פעמי
וזהר־עד לא־לי לי ישית לעטרת — — —

יש גם רגעים של מרד. בבלי הצעיר מתקומם. בבלי הצעיר נמשך אחרי הרומנטיקה האיקונוקלסטית והוא מפזם בנוסח הדור —

מי יתן וינתק פתיל־הדורות בי לעד
ותהי כנפש אדם קדמון נפשי וכלבבו לבי,
לא ידע חק וגבול וכבלי־עבר ומסרת־אבות . . .

אך מיד הוא חוזר בו ונפשו שופעת המון תפילה לאל „מקדש נעוריו", והוא מיצר וחרד על תום־האמונה שנפגם ונידף בגלגולי־הנכר („הן אמנם כי נהרסו"). מתוך נהייה זו אחרי אמונה טהורה יצר את הדמות היפה של אביו, שהיה לו חותם־ענוה ומקור־תפארת ואוצר של חכמה ונדיבות, ושברגעי חולשה וכשלון, כשהיה עיף מנדודי־רוחו ומתעייותיו „בחצרות אל נכר", היה חש לו מפלט אל „אילן עתיק ורב־שרשים" זה ומבקש חסות לרוחו בצלו המרגיע (קבוצת השירים „לאבי").

ואף על־פי כן לא פסק הכאב. הקרע הרחיב־העמיק כפצע ישן ונטפל כהרגשת־לווי לכל מראה ולכל הלך־נפש; היה חוצץ בינו ובין הסביבה והטיל צל עגום על זהרו של עולם —

בעולם זר וקר וריק נתלבט כל הימים,
רצוצי־גו וטמאי־נפש, אובדים ונדחים — —
לא אל ולא מולדת לנו, דור יחפים,
כבינו כל המאורות כבר, חללנו כל מקדשים;
ארורים, אלמי־שיר ותפילה, כקהל נחשים
בעולם זר וקר וריק נתלבט כל הימים
(„יחפים").

באור קודר זה נראתה לו לבבלי הסביבה של ההגירה הנויורקית. כי מלבד תסביך הירושה פעל בנפשו עוד גורם אחד, שאם לא היה לו כוח של הכרעה היתה השפעתו מרובה, ביחוד בעת הראשונה לקליטתו באמריקה, שאז גם חלה תקופת יצירתו הראשונה [2]). והוא — רגש הנכר. בנידון זה היה גורלו כגורל כל משורר עברי שנתחייב גלות ונדודים בארצות־נכר והוא מתרפק על מולדת־נעוריו. ואם כי זו היתה אם חורגת זעומה שפלטה אותם מחיקה היה כאב העקירה עמוק ותוסס כפצע. כי גם בתנאים של שלטון עריץ וסביבה שוטמת היה בה, בעיירת־התחום, הרבה מן הארג הטבעי שבחיים עצמיים ומן החמימות והבטחה שבקן־משפחה. היה תום־עלומים, היו געגועי אהבה וחלומות וראשית חזון („בחדר — — שם כנור דק תלוי, בו צרור כל קול, כל הגה שנתז מלב העיירה") — היתה הרגשה של שייכות. אך הנה ניתקו

2) מנסיונותיו הספרותיים ברוסיה באו בספר רק מספר שירים, שטעם נוער להם, והכניסם כמי שחס על פכים קטנים.

כל הקשרים והמהגר הצעיר מצא את עצמו בעולם זר ומופלא, באקלים תרבותי חדש, בכרך גדול ונורא זה של נויורק, מקלט לפליטת גזעים ועממים. מיותם ונידח וכושל הריהו מתרפק על זכרונות עברו ומטפח ביקוד־געגועים את שרידי הירושה שהציל מדרך־נדודיו („במעברה לנויורק"). הרגשת כשלון זו עומדת כמחיצה בינו ובין הממש וחוסמת בעדו את האור השופע מתוך הצללים. והיא שעשתה את שירת המהגרים תלושה וערטילאית, חוורת ומעוטת־דם — היא התנועעה בתוך חלל ריק. אף בבלי בשיריו הראשונים אינו אלא מהגר טיפוסי, משורר־מקונן. השיר „בנכר" (תרע"ב) הוא דוגמא מובהקה לכך. הוא מתאר את החלל הריק שנתהווה בנפשו. הוא בודד־„לא אח ולא רע", „שמי־נכר ממעל, בני עם זר מסביב"; הוא מבקש נקודת־סעד, מחפש אחרי אל נעוריו, אך מסביב — אבן, אבן —

ואנה אלכה ? אי מקלט לנפשי ?
אי מקדש כי אמר : קום, בואה שעריו ?
נאלמים מרחקים, אין מענה בפיהם
כי מה להם ולמקדש־לבבי שחרב ? . . .

הד־נכאים זה עולה מתוך כמה משיריו של אותו פרק־זמן („על הים", „בעולם זר", „בכרך", „סירתי" ועוד). ואילו דווקא דכדוך־נפש כזה הוא שורש פורה רומנטיקה. נולדת שאיפה להתקומם, לבעוט בקדשי־תמול ולהתמכר במין שכרון־יאוש לכוחות ההרס. כשניאור בשעתו התחילו מתחרים גם בבבלי אלים ושטנים —

והיה כי מקלט לא אמצא במקדש
אז אפרש אל היכל הטומאה.
לא רב הוא המרחק בין אל ובין שטן
ללב מאמין ולנפש עגומה . . .

או —

עלי אלי, עלי אלי, בת־ליל,
את רוח האבדון ואחות השטן,
מחיק התהום, מלב האופל גיחי
ונוחי־נא עלי כצפור־ליל עלי קנה — —
נשוטה כשני רוחות־תוהו על־פני עולם
ונשיר שירת אפל, שירת ליל ! . . .

מוטיבים רומנטיים כאלה אתה מוצא בכמה משיריו („נערמים עבי זעם", „נעור אל עליון", וכדומה). יש לצרף להללו גם את שירי המות שלו, שבאחד מהם, היפה ביותר („בשערי הנצח") יש כבר הד של רזיגנציה והשלמה עם הגורל.

צליל ריזיגנציוני עולה גם מתוך שירי־האהבה. האהבה היא בכלל נעימת־יסוד בשירתו של בבלי. מלבד שירים בודדים הוקדשו לסוג זה שתי קבוצות־שירים — „צעיף יגונים" ו„על סף הסוד" — שלפי תפיסתם ולפי צלילות הטון הלירי שבהם ודקות הגוונים שבארג הרגשות יש לראותם כגרעינו המרכזי של הספר. בשירים אלה — ביחוד „בצעיף יגונים" — הובעה ביתר בהירות הרגשת עולמו של בבלי. כי האהבה אצלו היא הרגשת־יסוד, מעין אוירה החודרת את ישותו ואוצלת גם לדברים מאורה וריחה. ודוקא בספירה זו, האינטימית ביותר, יש לבקש את שרשי אישיותו ואת סוד יצירתו. שירת האהבה של בבלי צבע מיוחד לה — זה של פרחי

סוף־קיץ („תפארת צבעים בה ולהט נשמת קיץ, אף ריחות אסיף רוים וחרדת השלכת"). לא אהבת עלומים ראשונה עם תמהון־אשרה ופלא־יגונה, אלא זו הבאה עם צהרי־גיל, כשהלב המרומה ואכול־הנסיונות עדיין עורג, עם כל זאת, לצל־אושר, לקסמי הזיה, באשר היא, ההזיה, יחד עם הכאב הכרוך עמה, היא עצם היותו ותמצית־חיותו. —

אחרנו תור קיץ, שבילי־אשו שכחנו,
אך דרך האהבה הלבנה עוד פתוחה . . .

יודע המשורר שאין זו אלא השליה מדעת, או — לכל־היותר — הד־זכרון של תפארת עלומים שחלפה. ולפיכך בעצם גיל־ההתוודעות כבר חותרת הרגשת פרידה. וכן הוא מתוודה:

נגינת־פרידה אחת היו חיי כלם.
בעצם להט־יום תקדמני שירת־שקיעה,
כי כן גורלי: לעזב את שאהבה
לסגר בכלוב־בדידות עת אחבק נפש שניה.

הפגם הוא בדמו ובנפשו. אם משום שהוא נודד־רוח בטבעו, בן בלי־מולדת ובן בלי־אחיזה „סוער ומתעלם" („את בת אדמה"), ואם משום שקול־הדורות ש„אין לו פדות ממנו" משביח בו את „נגינת בשרו" וקורא לו לשוב אל דרכו הבודדה („המתק והמרי"). ואפילו ברגעי שכרון והתמסרות כשנדמה לו שנטשטשו הגבולים ונמחו כל המחיצות, ושכבת הירושה העבה אינה אלא „קלפת־מקרים" העשויה להימוג ממגע יד רכה וענוגה, כי „לשון הדם הער תחבר הנפרדים" („מעולם אחר"), — גם אז אין הוא יכול להמלט מן ההרגשה שהנסיון הוא לבטלה, כי אהבתו נולדה „בערש־האבדון" ו„ציר־כליון" שומר את צעדיה („בערש האבדון"). ויש שהוא מתמלא גם מרירות, ולתוך הרנן הלירי משתרבב צליל סטירי נוקב, הזר לגמרי לרוח שירתו —

מה מצער כל האשר שמת על אדמות! —
למרומי־עד המראתי חופש סתרי־דורות
ובחיק־חלוף מצאתי סוד כל העולמות.

ולפיכך יקר לו ביותר זכרון דמותה של אותה עלובה שנפגעה מיד הגורל כמוהו. הוא רואה בה אחות לסבל („כל חרדת־חיי אראה בך בכלי־תפארה") והוא שב אליה כאל „מבצר־הכשלון" המבטיח מרי־תנחומים ל„נפש קרועה הכתה בסערה" („בשעות נוגות").

השיר „בחצרות אל נכר" בא כאקורד אחרון לשירת הנכר והכשלון. יש לראות בו אקט של שחרור והתפרקות שהכשיר את המשורר לתפישה יותר מלאה של חיי הסביבה ולגילוי כוחות־יצירה חדשים בנפשו. הדברים נקראים כבלדה. המשורר־העלם נתעה למקדש זר והוא נפעם מתפארת הפולחן, מן הזמרה הנאדרה, מצלצלי־הפעמונים. לבו מתמלא רטט קדושה ושירה — —האין זו שירת היכל של לויים? הכהן הישיש אחוז־הצלב מדבר רתת על המשיח המעונה, על נס התחיה; חבר כמרים במנזר אורגים אגדה „על אדם־לא־אדם" — האין הוא, העלם העברי, המעונה הנצחי, הנס החי המתהלך בתוכם — „אדם־לא־אדם, אגדה ומציאות"? משתפך העוגב,

מסתערים הפעמונים, הקהל נופל ארצה, מתוודה וקורא לאלהי הרחמים והסליחות. אך לב העלם מלא חרדה ומנבא לו רע... זר הוא לעולם חנף זה; זרים לו „נכלי הכמרים", זרים לו קסמי־התפארת וחלקת הלשון של השיר והתפילה. עתר־ענן הקטורת מעלה על הלב את רבבות הקרבנות שהועלו על מוקדי הדת. הוא נזכר שהוא „עברי גא עמוס־עול דורות נע כשה בין כפירים".

כל פרשת־העינויים של הנכר, כאב הקרע, האימה והקסם שבעולם־חוץ נתפשו כאן תפישה סמלית עמוקה בציורים מרוכזים ובריתמוס שוטף המזכיר את צלצול הפעמונים. זכרונות ילדות ולבטי־נוער מתעלים להד טרגידיה של דורות. המשורר יצא מחתולי־נעוריו ונכנס לבגרות, נתעורר בו גאון אנושי. ראייתו נתרחבה ונתעמקה עד כדי תפישת האחדות שמעבר להבדלי־צורה. והשורות האחרונות הן כבר הימנון ליופי האנושי המתגלה מבעד ללבושים השונים —

הלך אנכי בעולם הרוחות,
כל שביב יפי־נפש לבבי יכניע,
מבין שירות־היכל קול אחד רק אשמע:
קול נפש האדם תפלל תדמיע.

ג.

אותה תקופה של התלבטות שעמדנו עליה למעלה (ושבעצם לא היתה אלא פרי חבלי קליטה והסתגלות) לא ארכה אצל בבלי ביותר. הוא ניחן בשתי סגולות יקרות; זיקה חיה למסורת־ירושה ששימשה לו תמיד נקודת־משען, מעין קרקע־פנים, ונפש ערה ביותר, שהיא פתוחה תמיד לקראת רשמים חדשים. עוד בעצם נכאי־הנכר כבר הרגיש כי ארץ־גלותו החדשה היא „גם לעתים יקרה" לו, והוא מודה כי

— יש שעות ושירך האדיר
יכניע גם לבי ונפשי נדחה
וברגעי שכרון מולדת לי תהיי
וחיקך הרוה — חיק אם נושא ברכה . . .

והרגש הזה הלך והתעמק במדה ששיתף עצמו לחיי הרוח ולמקורות היצירה של ארץ זו. לאט־לאט נגלתה זו לפניו בפניה האמתיים — באורה הרב וברוחה היוצר והחפשי. לא אמיריקה של המהגרים הסואנת וה„מבוזנסת", אלא זו של אמרסון ותורו, של וולט וויטמן ועדנה סנט מיליי. הוא נתעשר בגילויי־חיים חדשים, בקניני־יופי ובצורות מחשבה ושירה של הספרות האנגלית הרחבה שנצטרפו אל יסודות נפשו מבלי לפגוע באלו ומבלי לטשטש את דמותם. בניגוד לכמה מחבריו, מהגרים אף הם, שעברו ממדה למדה ונתפשו לזרמים הקיצוניים שהשתלטו בשירה באירופה ובאמיריקה, — קלט הוא רק את הקלאסי־ההומאני, זה שמקורו בשירת יוון הטראגית ובאידיאליות המוסרית שבשירת התנך. השירה המודרנית־סמלית־שכלית נשארה זרה לרוחו עד היום. אך כמשורר דק־קשב הוא מרגיש בפרפורי־הענות וברחמים הגדולים החותרים מבעד לנפתולי־הביטוי ומתחת לכפור המחשבה המיואשת. לזכרו

של א. א. רובינסון, אחד מגדולי המשוררים האמריקאיים הוא מקדיש בין השאר את השורות האלו:

משורר מת. איש גא־הבדידות, צופה טמיר,
בנתיבות־תהו פתרון תר לחידות קדומות.
ממרחק רזים השקיף על היקום הגבוך
וירא ללבב־האדם בעיני כפור עגומות — — —
משורר מת. בשפת לא־לי דבר שירו חצב,
אוירו צונן, זר ירחפו בו ערפלים,
אך זמרת רוחו שאננה חובקה מרום,
תכניע לב כתפלת אהבה בלי מלים.

השינוי שבא במהלך יצירתו התבטא, כמרומז למעלה, בזיקה יותר חיה לצבעים ומראות ובנשימה יותר רחבה ויותר שקטה בקצב־הדברים. השירים „להלן" ו„על ברכת גיאורג" כבר רמזו על כך, ובמדה יותר מרובה — שירי הים שלו (אף כי בהם הוא תופש יותר את ריתמוס התנועה מאשר את משחק הצבעים). ואילו את בטויו המובהק של כיוון חדש זה אנו מוצאים במחרוזת השירים „נגינות־ארץ" ובקבוצת הפואימות „מיסיס וודס", „סרגיוב מכפר תבור", „עלי" ועוד.

התערותו של בבלי בסביבה האמריקאית לא הפכה, כמובן, להיות אצלו רגש טבעי של מולדת. השחרור הפנימי מנכאי־הגלות עורר געגועים ישנים — למולדת ההיסטורית, זו שנרקמה בנפשו כחלק מירושת נעוריו ו„צלצלה בדמו" יחד עם קול־הדורות. מולדת זו תבעה, והחיים החדשים שבארץ ישראל העובדת הטילו חובה. ואמנם, הוא פקד אותה לא־אחת מתוך שאיפה להקלט בה ולהתערות באדמתה — „לכרות אתה ברית־לב אשר לא תופר" — ולא עלתה בידו. כאשם ונכלם הוא עומד בפניה ומתוודה:

לא נתנני אל לשבת בך כאחד מבניך
ולשאת יום וליל, יום וליל משא כל יגונך והדרך;
רק עובר אורח דל הייתי בך, רק הלך עלוב
בא לתור ולשוטט ולהסתכל ולהמוג עם הרוחות . . .
(„בבכי ממך יצאתי").

ואולם, אם הוא לא נקלט בתוכה, הרי נקלטה היא בתוך־תוכו ונחתמה בנפשו על הוד חורבנה ועל תפארת־הקדומים שלה, על חזון התחיה ועל המיתוס החלוצי המתרקמים בתוכה. „ארץ סלעים וחזיונות" זו מלאה את נפשו עד כדי „להעים את זיו העולם סביבי". היא דובבה את שירתו — ב„נגינות־ארץ".

כובד־המשמעות שבמראות־הארץ יצק גם אל תוך דבריו מין כובד שבביטוי המוסיף עמקות יתירה להגות הלירית. הד־מסתורין עתיק שופע מ„צפת", עיר־חידה זו המדמדמת בין ההרים כאגדה „לבנת־מראות" ואשר גגות־בתיה נראים „כמו מחנות מקובלים תועים על ההרים בטליות צחורות". ב„מול מי־מרום" נתגבשו הדברים יותר. רק רמזי ציורים — והם עמוקי־משמעות. רוח־קדומים מרחפת על הדברים —

יגון לבן צף ועוטה את נתיבי.
כצבא נוצר־צו נצבים הרים דומם . . .

ואולם, ארץ ישראל זו, ההיסטורית, מדכאה את המשורר בכובד החזון שבה, בעתרת הקדושה „שבעת־הימים, כבדת־הכנף". ירושלים היא הימנון קודר לקפאון־דורות. כל אבן בה טעונה חלומות ופחדים; כל נקרה וחגו — קן של בבואות וזכרונות. היא מרוממת ומדכאה. המשורר ירא אותה, את „ירושלים של מעלה". רוצה הוא „להחלץ מזרועותיה־אבן" בטרם ימוג והיה אף הוא „גרגר־אבק דק מתגלגל" באחד מרחובותיה האפלים („כעטרת זהב"). לבו לארץ־ישראל העובדת, ל„עמק" ולשאר נקודות־הישוב. שם דבק ב„בחורי עמי ובתולותיו העמלים", שם היה מהלך בטוחות והיה מרגיש עצמו כ„כובש־יורש ראשון של ארץ כנען הלזו". הוא נתמלא ממנה עד אפס מקום, עד ש„קולות המרחקים" נדמו בו מפני „נגינת ארץ קרובה". ואולם, כל עוצם אהבתו לארץ וקשר־המסתורין שבינו ובינה נתגלו לו רק בשובו לנכר. ואז שר את שירו היפה „לא ידעתי ארצי" המלא פתוס ודבקות ושפך־לב ושקצת משורותיו מעלות על הלב את „ציון הלא תשאלי".

ואף על־פי כן לא נדמו „קולות המרחקים". כמעט באותו פרק־זמן פרסם את „מיסיס וודס", אידיליה נחמדה זו שיש בה הרבה מחן המקום ומסגולות הנוף האמיריקאי. מה שמציין אותה ביחוד הוא מין רעננות שבהרגשה, איזו התרוננות של ראייה ראשונה. דומה שמבעד לערפלי היגון נגלה עליו, על המשורר, לראשונה זיוו של עולם. והנה — „פשוטים החיים וגלויים, אין סתום בהם ואין נסתר". חסד אלהים שרוי על תבל ומלואה — על האדם ועל הבהמה, על העוף ועץ־השדה כאחד. והאושר — הריהו מתגולל בכל פינת־גן, בכל קרן־הר ובכל אמת־דשא: שלח ידך וזכה בו מן ההפקר! — זוהי פילוסופית־החיים של מיסיס וודס, אשת־אכרים פשוטה ועמלה, שנסיונותיה המרובים וזקנתה המופלגת לא השחו את גווה ולא העכירו את טוהר־נפשה. ואילו את מנוחת־לבה ואת עוז־בטחונה היא יונקת משקט ההרים שבסביבה ומן — התנ"ך, „זה ספר־הספרים הקדוש", ירושת־משפחה מדורות של אבות קווייקרים. שני אלה — טבע ההרים ו„הספר הטוב" — מאל אחד ניתנו, ואל מיטיב וחנון זה „לא ידע כל כתות וריב כל מפלגה, ויתן לכל בני־האדם את שמיו הכחולים, את שדותיו ופלגיו, הריו ועמקיו". אהבת הטבע ואהבת הבריות הן יסודות נפשה של מיסיס וודס. וכאן סוד רעננותה והתערותה בחיים.

כאמור, יש כאן מדה של התפעלות. הצבעים־גדושים ומבהיקים ביותר. כנגד זה תפש המשורר תפישה נאמנה את אורח־החיים ואת הרוח הדימוקרטי של האמריקאי הפשוט, זה שלא נפגם עוד מחמת זוהמת הכרך וארס השנאה הגזעית. ציורי־ההווי שופעים חיות ומוארים בהומר רך ומלבב.

ביתר דקות עוצבה דמותו של „סרגיוב מכפר תבור". איש־אדמה זה, בן־גרים, שהיה דבק „כסלע כבד" בנחלת־שדהו אשר על גדות הוולגה, עקר ממולדתו לשם אמונתו החדשה ולשם „פלשתינה" — „הארץ הקדושה שנשבע ד' לתת לזרע אברהם". בעקשנות כבדה של בן־אכרים מדורי־דורות נצמד למולדתו החדשה ונקלט באדמתה על־אף התנאים הקשים של האקלים והסביבה („אין דבר, גם אדמה זו הצחיחה עוד תכבש!"). זוהי דמות חביבה אף־כי אקזוטית במסגרת הנוף הארץ־ישראלי. אמונתו

התמימה ב„דת אברהם", מסירותו וחרדתו לישוב („ירחם ד' על פלשתינה זו שלנו!"), סבל־נפשו וגעגועיו הכמוסים („לו שלג היה כאן, לכל־הפחות מקצת שלג"), חכמת החיים שלו („לא טוב לאכר לקרוא ספרים הרבה ועתונים"), לגלוגו כלפי אכרי הברון — „בני־המושבות המיוחסים" אשר „בשדותם ערבים יעבודו ויש גם בשבתות" וקטרוגו כלפי הדור הצעיר המדבר „בשפת־חכמים גבוהה, לא־מובנה על דברים פשוטים ומובנים", ואפילו חיתוך־דבורו הטיפוסי־רוסי, — כל אלה ניתנו בקוים חותכים ונאמנים, והדמות יצאה חטובה ובולטת, מעשה־אמן. כל הפואימה חדורה עצבות דקה מוארה בחיוך הומרי, — אותה עצבות המלפפת כל אדם מישראל בבואו לפקוד את ארצו למראה נופה העגום —

חררים ועזובים נטשו מרחבי השדות מסביב,
עגומים וערומים שבעתים לאור השקיעה המזהיבה,
רק פה ושם הבהיקו, כאיי־בשורה מפוזרים,
ערמות תבואה צנועות וברכו את ההלך ממרחקים . . .

שתי הפואימות האחרונות (ובמקצת גם „במעברה לנו יורק") יש בהן כדי להעיד שיסודות אפיים־אידיליים היו מעורים בטבע תפישתו של בבלי, כשם ששיר־החזיון שלו „עלי" מעיד גם על כשרון דרמתי־לירי. אלא שהללו לא באו משום־מה לידי התפתחות והשלמה.

עצם הנושא של „עלי" — הטרגידיה שבסילוק־שכינה — הוא טיפוסי לגבי בבלי שהוא רואה בשירה מילוי של שליחות עליונה כשם שהנבואה היא לו גילוי של שירה עליונה. הטרגדיה של עלי היא זו של משורר־נביא שנר־אלהים הולך ודועך בקרבו ושירת־חייו תמה — „אין ניצוץ־אור, אין רטט קול — וכנף הקדושה לא תרפרף עוד". אמנם הכרח־גורל הוא של זקנה. אך הנה הוא רואה את שמואל חניכו הצעיר — „זה בן האשה", פרי ברכתו לפנים — והוא עומד לרשת אותו בחייו! הוא רואה את תמהון הנער הרועד ברעד־קדושה לקול הקורא לו מחביון־לילה, את „אור־היקרות" שבעיניו, אור־חזון זה שמינה אלהים לבחיריו — ורגש עכור, ספק פחד, ספק שנאה ממלא את לבו —

אך אמנם ציר־גורלי הוא הנער,
מבשר החדלון שלח אלי! — — —
הכונה עלי! קצך הנה בא!
יורשך נכון, עומד ומחכה — —

אל רגש זה של קנאה אישית ואימת־החדלון נלווה עוד יגון נוקב של אב שלא זכה להנחיל את תעודת־חייו לבניו. ניתק חוט־הזהב של מסורת המשפחה —

אבוי, כי ארחה אחרית בית־אבותי,
כי הקיץ קץ על אילן דורות עתיק — — —
לא בני אשר יכהן פה בהיכל
ומחזות שדי יחז מול הארון — —
לא בני, לא בני — ארורה נחלת עלי!

אולם ענוותו של הנער, תום־לבו ומבוכתו הגדולה, והעיקר — אמונו במורו ומדריכו שממנו הוא מבקש פשר לחידת־נפשו, — כל אלה כובשים את לב הזקן

ומכניעים את צערו. סוף־סוף הרי שמואל אינו אלא בבואתו שלו, של עלי; הוא „כלי־הפלא" שלתוכו הריק את נשמתו, את חזון־חייו — את „שירו ואמתו". שמואל הוא ממשיך־פעולתו, ונשמתו שלו תהא צרורה בצרור־החיים של תלמידו. תנחומים אלה מעודדים את רוחו ומעוררים בו זכרונות מקדמת־נעוריו. הוא חי מחדש את חדות ההתגלות בגעת בו כנף־השכינה לראשונה. כל מראות־ההוד, שהיו טמונים בנפשו הקפואה התגלו שוב לעיני־רוחו. זו היתה התנוצצות אחרונה של נר־האלהים בטרם ישקע כליל —

במשנה־זהר אראה חיי עולם,
שלהבתם יוקדה, פורחה שבעתים.
ושירי ואמתי החבויים
דור שלם לבלבו בסתרי נפשי
על גלי־חזון לוהטים, כבירים
נשאים למרחקים לא ידעתי . . .

כזה הוא תוכן החזיון. ואף כי אין כאן אחדות של מוטיב, והמעבר מיאוש וקנאה לפיוס והכנעה הוא פתאומי, בלתי־מוכח ואין בו משום הכרח פסיכולוגי, באופן שהוא כאילו חוצה את הפואימה לשתים, — אין בכך כדי לפגום בשלמות הרושם הכללי. הפואימה כולה שופעת יופי וזרועה ברקי מחשבה וביטוי. יפים ביחוד תיאורי ההתגלות הנבואית. יש שורות שהן ספוגות חכמה ומוסר נעלה. עלי חושף לפני שמואל את סוד החזון ואת יעודה האנושי־אוניברסלי של הנבואה —

כנבל רב־מיתרים לבך יהי,
כל מיתר ירעד, יך בחליפות־צליל,
אך אחד שיר נאדרי יז מכלם,
כל נפש, נפש תשמע הד גאולה.

אך הנבואה, כמו השירה, היא תעודה וקרבן, ואין היא מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, במי שמשתעבד לה ללא־שיור —

כבוש כל ניד, כל רגש בך, כל זיע־דם
וזיק כל חפץ כבה, שביב כל חשק
והכנע לב וראש, כל יש בך
לקול הרן — כי לו אתה, אך לו!

הפואימה מסתיימת בצליל מעודד ומפייס. עוד חסד אלהים על העולם. חשכת הלילה אינה אלא מעבר לבוקר חדש ורענן. בעצם המות כבר יש רמז־בשורה לחיים חדשים. דברי עלי האחרונים:

ערפל כבד יורד על עפעפי,
שקע אשקע. ליל יעטפני.
לא הרחק מזה בקר צעיר נולד —
עוד רגע, עוד מעט יבקע אורו
וגלת אש תגיח, אש־נצחון
ושמש חדש יעל בהדרו!

אכן, „שמש חדש" עלה גם על שמי שירתו של בבלי. אף הוא נצרף ב„אש נצחון" — נצחון על עצמו, על כשלון־רוחו. יסוד החסד גבר והוא בא לכלל חיוב

החיים. ראינו זאת ב„מיסיס וודס" וב„סרגיב מכפר תבור". אך ביתר־יחוד מתגלה יסוד זה במחזור שירי האהבה השני — „על סף הסוד". בניגוד לרפלקטיביות היתרה שב„צעיף־יגונים" מורגשת כאן שלמות שברגש ורעננות שבחוויה אישית קרובה. המשורר השלים עם נפשו והוא מקבל כמתת וכחסד עליון כל נצנוץ־יופי, כל רגע־אושר. מוטיב הפרידה נארג כאן כאקורד רך המשלים את המנגינה. הדברים משרים רושם של הזדכות והתעלות של חג:

לא עוד צליל דל את לי, מנגינת־עבר חלפה,
לא זכרון דמות־נעורים רומזה ממרחקים; —
את ראשית לי, הוית אור ורוך מתגלה,
בך שרשי כל־היותי חותרים שביל מעמקים.
ואולי את גם אחרית לי ולא ידעתי,
חתימת־שיר נשגבה או תפארת שקיעה;
אם כה וכה מה טוב כי אהבה תגביל חיי —
בנתיבות יופי אצעד עוטה גגה־פליאה.

כל פרשת חייו של בבלי, חפושיו ותעיותיו ולבטי־נפשו לא היו בעצם אלא חתירה עקשנית ומתמידה כלפי „נתיבות־יופי" אלה. הוא מצא אותם בנפשו, בחזון האדם שלו, בסבל הטראגי של ירושת הדורות. דרכו היתה בודדה כדרך כל יחיד הפורש מן השיירה ושומר על מסלולו שלו. הוא קונסרבטיבי; אך ברוכה קונסרבטיביות כזו שהיא אחוזה בשרשים עתיקים עם שהיא צופה פני הדור. הוא איש־התרבות; אך מתרבות העולם נמזגה לתוך שירתו רק תמציתה האנושית, הקיים והעומד שבה. הוא איש־השפע בפרוזה, עשיר־ביטוי ורב־צירופים; ואילו בשירה מתמצה לשונו לארשת־לב חרישית זו שבשפת התהילים. ודווקא בשעה טרופה זו של חורבן־עולם והרס־יסודות, של טשטוש כל צורה ואלם קול האדם שבאדם, נעים לנו לשוב למבוע ראשון — לצורה הקלאסית, לקו הישר ולניב הבהיר — הללו שהם מציינים את שירתו של בבלי.

הַגְּנֶרָל סְמוּטְס

(בתאורו של ארמסטרונג [1])

מאת א. ראובני

א.

הגנרל יאן כריסטיאן סמוטס נודע לקהל היהודי כאיש מדינה מפורסם מדרום־אפריקה, שעמד על עריסת הכרזת בלפור ומאז ועד היום קרוב דבר הבית הלאומי אל לבו.

בעולם הגדול כרוך שמו באותו נסיון רב־המעוף לאגד את כל אומות־התרבות ולהכניסן במסגרת אחת קבועה, שתקוות רבות כל כך נתלו בו לפני כעשרים שנה וכלן נשרו אחת אחת ופנו מקום לאכזבות. לא אב אחד היה לחבר הלאומים, אבל סמוטס הוא שהרה אותו ועצב את דמותו ברוחו — ממנו ינק גם הנשיא וילסון. וכך מספר לנו ארמסטרונג: במעשה אחד מצא סמוטס קורת רוח: ביצירת חבר הלאומים. לעת בואו אל פריז כבר עמד על מושג החבר וברר במחשבתו לכל פרטיו, הלבישו צורה ממשית וידע מה חפצו. הנשיא וילסון נשא בלבו רעיונות דומים, אבל הם היו מטושטשים, תפוחים כצמר, מעורפלים, לא־מבוררים די צרכם. לויד ג'ורג' נתן לו לקריאה את תזכירו של סמוטס. וילסון, שחש בכבודו, אמר ללויד ג'ורג' בקצרה כי אין הוא זקוק לעזרה כל שהיא ממנו. ואולם וילסון, העיר לויד ג'ורג', לאחר שקרא את תזכירו של סמוטס, בלע אותו על כרעיו ועל קרבו. מאז שאל הנשיא וילסון את דעתו של סמוטס בכל השאלות הנוגעות בחבר. כל פעם שהיה זקוק לעצה הזמינו אליו, והיה מאמין בו ובוטח עליו. ושוב נחה דעתו של סמוטס. ניתנה לו תשומת־הלב שהיה רגיל לה. ניתן לו ללכת בדרכו . . . יתר על כן, הוא מצא בו, בוילסון, את מינו. וילסון היה מורה מעיקרו. על כל אלה אשר סביבו השקיף מלמעלה. הם היו בעיניו, וכמוהם אומות העולם, כעין תלמידים הצריכים חנוך ותקון. כך היו גם בעיני סמוטס, וגם בלבו היתה אותה תשוקה לתקן אחרים. מן ההכרח, היה אומר, ללמד את האנושות בינה חדשה ושטות בינלאומיות חדשות. איש מהם לא הבין כמה מרגיזה את האחרים העמדת פני עליונות זו, וכמה מעטים הם בני האדם החפצים להיות מתוקנים.

וילסון וסמוטס שניהם היו מלומדים, שניהם חבבו ספרים יותר מאנשים חיים, שניהם אהבו פסוקים נאים. הם שאלו אמרות איש מרעהו והחליפו אותן בהנאה. סמוטס השתמש ב„הגדרה עצמית" של וילסון. וילסון קבל מסמוטס את המאמר: „אירופה עומדת בסימן של חסול וחבר הלאומים הוא יורשה של הנחלה הגדולה

---

1) H. C. Armstrong, Grey Steel, Penguin Books.

הזאת". 'יורשה של הנחלה הזאת' — וילסון גלגל את המשפט בפיו והוציאו בכל שעת כשר.

„שניהם אהבו שלטון. שניהם היו אטומים, שקועים עמוק בתוך עצמם, שניהם דברו גבוהה גבוהה והלכו בקטנות ובלבד שיגיעו אל מטרתם. מה שאמר קלמנסו, בלשונו החריפה והמחללת, על וילסון, יוכל להאמר גם על סמוטס: הוא מדבר כישו הנוצרי ועושה כלויד ג'ורג' ".

„החלטת ועידת השלום על יסוד החבר היה בעיני סמוטס, החשוב במפעליה. כל שאר הבעיות — גבולות, מיעוטים, תשלומי חובות המלחמה, מניעת מלחמות בעתיד, הקמת מדינות חדשות — כל אלה ואלף דברים אחרים, התובעים את פתרונם, יתישבו לאחר זמן, עת יוכר חבר הלאומים, יתפוס לו מעמד חוקי, יהיה לחלק קבוע בסדור העולם, ואבר קבוע בחיי התרבות בימים כתקונם".

נתמנתה ועדה לעריכת התקנות שהחבר יושתת עליהן. חבריה הראשיים היו: הנשיא וילסון כבא־כח אמריקה, והלורד רוברט ססיל וסמוטס כבאי־כח הממלכה הבריטית. לויד ג'ורג' השתתף בה מעט, ואת רוב המלאכה הניח לססיל. בישיבות היה ססיל ראש המדברים. סמוטס מעט בדבורים, כמו בקבינט של המלחמה, אבל כל דבריו היו שקולים — על כן שמעוהו בכבוד. „תקנון חבר הלאומים" בצורתו המוגמרת הוא פרי השפעתו ועצתו.

כל קורא עתונים יודע עוד דבר על הגנרל סמוטס והוא — שאחרי המלחמה הקודמת עמד מדינאי זה כמה שנים בראש ממשלת דרום־אפריקה — עד שקם לו יריב חזק מקרב בני עמו, הנגרל הרצוג, שדחק את רגליו וירש את מקומו. סמוטס נשא את נפשו אל אחדות דרום־אפריקנית, בה ישכנו בשלום, זה בצד זה, שני היסודות הלבנים אשר בארץ, הבורים והאנגלים, כמו האנגלים והצרפתים בקנדה או הגרמנים, הצרפתים והאיטלקים בשויץ. ולעומתו הרצוג הוא בא־כח הזרם הבורי שלא השלים, ואינו חפץ להשלים, עם האחז האנגלים בדרום־אפריקה. הרצוג ורוב הבורים רואים את כל נגב אפריקה, מעיר הכף עד גבול אנגליה ורודזיה בצפון, אם לא הלאה מזה, כנחלתם בלבד. כל מי שאינו עמיתם נכרי הוא בעיניהם, „אויט־לנדר", בין אם הוא מהגר מקרוב בא ובין אם הוא הדור השלישי או הרביעי בארץ. חזונם — דרום־אפריקה שכלה בורית.

הזרם הזה גבר בקרב הבורים. ההגה הוצא מידי סמוטס. נדמה כי בזה נסתימה דרכו המדינית. אבל היא לא נסתימה. סמוטס נסוג לשעה ושב ונאבק, התפשר עם יריבו — ושמר את צעדיו. עברו שנים רבות. סמוטס כמעט נשתתק ונשכח מחוץ לארצו. באה המלחמה הזאת ושוב עלה שמו על דפי העתונים באירופה ובאמריקה. הרצוג בקש להתגדר בניטרליות. להלכה חפשי כל דומיניון בריטי להשתתף במלחמה, שבריטניה הגדולה נכנסה בה, או לא להשתתף. ויש גם מעשה: איך בחרה לעמוד מנגד. מובן מאליו שאילו רבו מקרים כאלה לא היה חבר העמים הבריטיים יכול להתקים בצורתו זו; או שהיה מתפרד לחלקיו או שהיה מתלכד ומתהדק מבפנים. האנגלים והבורים המאמינים בברית דרום־אפריקנית מאוחדת ומשולבת בממלכה הבריטית קמו על הרצוג ומגרוהו בכחות משותפים — והשיבו את סמוטס אל יושנו.

ארמסטרונג עזב את גבורו בשעה שזה נראה כמשלים עם גורלו ומקבל עליו להסתפק להבא במקום שני בממשלה. מאז חלפו כחמש שנים. פתאם נהפך הגלגל עוד פעם, וסמוטס בן הששים ותשע חזר והגיע אל המקום הראשון.

ב.

מעלה גדולה לספרו של ארמטרונג שהוא מגלה לנו את סמוטס בסביבתו הטבעית, מחשף את מקורו, עוקב אחרי צמיחתו ובוחן בעין חדה אותו צרוף משונה של יסודות נפשיים שהוא עילה לכל השגיו ולכל כשלונותיו. העולם הגדול ראה והכיר רק את צמרתו, את סמוטס של ועידת השלום וחבר הלאומים, והעולם היהודי — את סמוטס של הבית הלאומי. את שרשיו, המעורים בקרקע מולדתו הרחוקה, לא ראו. ארמסטרונג הלך שם, חתר ונבר והעלה מה שהעלה.

ספרו שובה דמיון הקורא לא משום שהוא עוסק באדם מפורסם בימינו. יכול אתה לספר חיי בן בלי שם — אם אתה יכול — וספורך יהיה כליל היופי או כליל העגין. ויכול אתה לכתוב ספר על אלכסנדר מקדון, אשר יקהה שני כל קורא. כדבר הזה יקרה גם סופרים מוכשרים, ולא את המושכים בעט בלבד. מורואה חבר ספר עבה על המרשל ליוטה, והנה כלו קש וגבבה, ורוח של שממון מרחפת על כל דפיו. ליוטה אינו אלכסנדר מקדון, אבל הוא איש נודע בדורו, כובש מרוקו; ומורואה אינו מקטלי קנים באגם. אלא שהלך אחר צדיות שאינן אמנותיות; והן שקלקלו את שורתו.

גם ארמסטרונג אינו נקי מצדיות, בהן שדבר אין להן לא עם ספרות ולא עם אמנות, ובהן ספרותיות שאינן אמנותיות. כי יש גם כאלה. ארמסטרונג סגל לו סגנון דופק והולם, כעין כתיבה בפטיש. ההלמות הזאת, יש והיא נראית כתכסיס ספרותי המכוון לכבוש את הקורא בהסתערות ובהפתעה, ובמדה שהיא מופרזת ומתובלת במליצות מורכבות אינה עשויה לחזק את האמון בכנותו של הכותב. ערכו של הכתוב תלוי, בסוף חשבון, בתכנו. סגנון חריף או מפואר, דוהר או מכה במקבת, אם לא יצודק בתכן הכתוב, לא יצילו מחרפת החדגוניות והשעמום. סגנון „סורר" או יוצא דפן אין לו, כשהוא לעצמו, כל יתרון מסגנון נוח או שקט, מתון או הולך במסלול. היתרון הוא רק במזיגתם האמנותית השלמה של התוך והלבוש הסגנוני.

מבחינה זו טוב ספרו האחרון של ארמסטרונג מספריו הראשונים (על מוסטפא כמאל ועל בן־סעוד). ההלל הגדול על בן־סעוד גדול יתר על המדה. אנו חשים בחללים ונקבים מבעד לפרחי המליצה ההלמותית. ומגנויי מוסטפא כמאל עולה רוח של טינה, ויש רשם כי דברי אמת ודברי רכילות משמשים כאן בערבוביה.

פגימות שיסודן בצדיות ישנן גם בספר על סמוטס. חבה יתרה נודעת מן המחבר אל שם התואר „אפור". ספרו על מחדש תורכיה נקרא „הזאב האפור", ספרו על נושא דגל האחוד בדרום־אפריקה — „פלדה אפורה". אפור מצטרף במחשבתו, כנראה, לקר ואכזרי, קשה ונוקשה Grey Wolf הולם את מוסטפא כמאל (באנגלית), ואין לומר כי Grey Steel הולם את סמוטס באותה מדה. אמנם הוא קשה ונוקשה

ויבש, אבל לא בזה סוד כחו והצלחתו; על כל פנים, לא רק בזה ולא בעקר בזה. יותר קולעת אל המטרה כותרת־המשנה, הקשה לתרגום: A Study in Arrogance איך תאמר arrogance בעברית? שחצנות? התנשאות? יהירות? הקלה בכבוד אחרים? מכל אלה יש בו, בסמוטס, מנה גדושה. ואף על פי כן, אין arrogance מספיקה. דומה הדבר כי גם כותרת — המשנה, כמו הראשית, מקורה בגנוני סגנון ובתחבולות פרסמת.

כל אדם דומה לחברו בתכונותיו היסודיות. מכאן הפזמון הנצחי: „כלנו אחים" וכל אדם שונה מחברו במזיגת התכונות היסודיות, בצרופי גוניהן ובני גוניהן. משום כך הוא יחיד במינו ועולם בפני עצמו. בסמוטס התחברו התכונות הרגילות במנות לא־רגילות: מוח עיוני חריף, ותשוקה עזה להעסיקו בהויות עולם המעשה; תאוה לשלוט, לכון לנהל את הכלל, ואדישות גמורה לפרט, לבשר־ודם; אהבה גדולה לרעיונות גדולים, כוללים, וערמה גדולה בהשגת מטרות קטנות, שהשעה הציגה על דרכו המדינית; סגולות ראש פושטים בגדוד רב־תחבולות וחסר סגולות ראש צבא. יצרי לב ומוח הצטרפו כאן לצרוף לא מצוי, העומד על בסיס נפשי מוצק סמוטס מתמיד ועבדן על פי טבעו. הוא חי בעבודתו ורק בה. מחוצה לה אינו מוצא לו מקום. כך בימים כתקונם. ובימי חרום הוא לוחם העשוי לבלי חת. במלחמת הבורים היה הראשון בכל מקום סכנה והשליך את נפשו מנגד פעמים רבות, לצרך ושלא לצרך. מורך־לב עריצים כנירון או כהיטלר, היראים לבשרם והמציגים את יראתם כחרדה „לכלי יקר", פן יאבד, זר לנפשו. ובצד הגבורה המלחמתית שוכן בקרבו רגש עמוק של אי־בטחון, מילדותו התרחק מחברה. בישנות פראית דכאה רוחו וכבלה את גופו. גרמו לה, או הגבירוה, מגרעותיו הגלויות לעין: אינו יפה מראה, אינו יפה לשון, אינו מסביר פנים, אינו נוח לבריות ואינו חביב עליהן. אין בו כל ברק חיצוני. סמוטס לא יכול להשלים עם לקוייו. כחותיו הפנימיים הגדולים התקוממו לחולשותיו. מתוך מאבק קשה נולדה תקיפותו היתרה, הנוקשה, זו ה־ arrogance שעמדה לו להתגבר על כשלונותיו הרבים ולעלות אל פסגת החיים המדיניים בארצו ואל רמות גבוהות בחיים המדיניים הבינלאומיים. בגבורתו ובמרצו, בלי כשרונות של מצביא, היה לגנרל; בהתמדתו ובעקשנותו, בלי כשרון של דברן, היה לנואם ולשליח הצבור; בחריפותו, בעבדנותו ובתקיפותו, בלי כשרון של מנהיג, נעשה לראש מפלגה מדינית, לראש המדינה, לדמות בינלאומית, והרבים הלכו אחריו ונשמעו לו, אף על פי שלא חבבוהו. אם לא היה למנהיג נערץ כ ב ו ט ה , רבו וחברו במלחמה ובשלום, היה לנגיד ומצוה.

אל תקיפותו הנוקשה, שבה פלס לו דרך ובה שלט ורדה ככל אשר הגיעה ידו, מתכונת בלי ספק כותרת־המשנה: A Study in Arrogance .

ג.

אדם המטפס ועולה בכחותיו מלמטה למעלה, אי־אפשר לו בתקיפות נוקשה בלבד. עליו להתגמש ולהתפתל. סמוטס, בהיותו ראש גדוד פרטיזני, הצטין

בתחבולותיו. וכן נודע בהמצאותיו הערומות והמחוכמות במערכות מפלגתיות ומדיניות. הוא למד את לשונו לדבר חלקות בשעת הכרח ואנס את פניו ללבוש סבר יפה. ויש שעמד במקום שדברנים גדולים ומנהיגים מוסמכים לא יכלו לעמוד בו וקנה לב המונים בנאום אחד.

מעשה אפיני, המגלה את יכלתו המפתיעה להסתגל לנסבות ולמצוא מוצא ברגע המכריע, — מספר ארמסטרונג מימי מלחמת העולם. סמוטס שהה אז באנגליה והשתתף בקבינט המלחמה. מלבד זאת העסיקו לויד ג׳ורג׳ בכמה ענינים אחרים. „יחד עם ברנס, מנהיג הפועלים, הביא לידי גמר שביתת חמשת אלפים מכוננים בקובנטרי. אחרי כן נסע לדרום־ולס, אל כורי קרדיף ששבתו ורוח רעה בקרבם. המצב היה קשה מאד. הכורים מאנו לשוב אל עבודתם. הנהלת הצי הודיעה כי אין לה מלאי של פחם אלא לשבוע אחד. אחרי השבוע לא תוכלנה אניות המלחמה לצאת אל מערכות הים. הובלת המזון, הצבא והתחמשת תשותק כלה. לא תהיה אפשרות לשלח תגברת לצרפת. באין מזון מובא מעבר לים תגוע אנגליה ברעב במשך שבועים. הגרמנים ינצחו.

„המון עצום חכה לסמוטס בטוניפנדי. פני המתקהלים בשרו רעות. אילו בא אליהם אנגלי או ולשי לא היו מקשיבים לו כלל, אבל לבן דרום־אפריקה היו מוכנים להקשיב ולשמוע מה בפיו. הם צפו לכושי. הופעת איש לבן גרמה להם אכזבה. בכל זאת הוא איש זר, חדוש. הם שקטו והמתינו לדבריו.

„סמוטס עמד רגע והשקיף על רתח אלפי אנשים מרי־נפש, ים של פנים לבנים, המביטים אליו מתחת לכומתות־בד אפורות, הנעים וזעים כמשברי גלים בפרוץ הרוח את הנחשול. מדי פעם הפרחה הלצה או שנינה; הן עברו בקהל עד קצהו, ושם נעזבו וחדלו להיות. האויר היה מחושמל. סמוטס חש בהתרגשות הדחוסה שהצטברה למטה. הוא ידע מה תלוי בהצלחתו או בכשלונו ברגע זה: מפלה או נצחון בצרפת, עתידה של אנגליה, של הממלכה, של אירופה; אולי — של העולם התרבותי כלו.

„ברגעים כאלה היה מתגלה שעור קומתו של סמוטס במלואו, והפלדה אשר באפיו נראתה בחוש. הוא לא הביא עמו נאום מוכן מראש — השראת הרגע היא תשים את הדברים בפיו. לויד ג׳ורג׳ אמר לו בצאתו מלונדון: זכור־נא כי בני עמי זמרים גדולים הם: מן הדבר הזה לא יסיח את דעתו.

„הוא נטה קצת לפניו. הקהל עמד דום, דחוס ומתוח.

„רבותי״, אמר, ומבטאו, מבטא מלמסבורי (שבדרום־אפריקה), העיד עליו כי אינו אנגלי, „באתי מרחוק . . . לא מבני הארץ הזאת אנכי . . . במולדתי שמעתי כי בני ולס הם הזמרים הגדולים בעולם. אם יש את נפשכם, שירו־נא לי תחלה, שיר משירי עמכם!״

„רגע של תמיהה והסוסים. והנה נענה איש אחד ופתח בשיר „ארץ־אבותי״, וכל ההמון הגדול זע, שורה אחר שורה, וענה אחריו כמקהלה אדירה אחת, ברגש עמוק ובהתלהבות עצומה.

„כתם השיר קמה דממה סביב. עוד הלבבות רוטטים מהתרגשות. הכעס יצא מהם. סמוטס מהר לדבר בטרם יעבור רגע הרצון.

„הלא ידעתם", אמר „כי רבבות חבריכם מחרפים את נפשם למות בצרפת, בחפירות . . . והחפירות, לא רק בצרפת בלבד הן, כי אם גם פה, בטוניפנדי . . . ואני, לבי סמוך ובטוח, כי פה בטוניפנדי תגנו על ארץ אבותיכם.

„הכורים שבו אל עבודתם. השביתה נגמרה. הציי קבל מנת פחמו והוסיף לשמור את דרכי הימים".

ד.

ארמסטרונג מעמיק חקר באפיו של איש המדינה הבורי המהולל. אין זה מחקר פסיכולוגי מפשט. ארמסטרונג אינו מרצה. הוא יודע לספר. חיי סמוטס מתגלים לפנינו במעשים, בתמונות חיות, גדושות מהומה והתרגשות. והן נתונות במסגרת רחבה. פרשת המאבק בין שני יסודות הלבנים, המתנגחים בדרום־אפריקה, נגולה לפנינו. ההתפרצות ממשמשת לבוא. אנו רואים אותה בבואה. אנו תפוסים בסערתה. אנו יוצאים ממנה בשלום יחד עם כמה מגבוריה, ובראשם בוטה וסמוטס. אנו הולכים אחריהם משיא אל דחי ומדחי אל שיא. וכן — שנים על שנים, עשרות שנים. אנו מגיעים עד קרוב לזמננו. קורות סמוטס משולבים כל הימים בקורות עמו וארצו.

הבורים נוצחו במלחמה וקפחו את עצמאותם. אולם שעת הדכאון לא ארכה. כעבור שנים מעטות הוקמה ברית דרום־אפריקה, מדינה דימוקרטית המאחדת את הבורים ואת האנגלים והעומדת ברשות עצמה, דומיניון הקשור אל הממלכה הבריטית בקשרים לא־מוחשיים, כמו כל שאר הדומיניונים. מיום הוסד הברית לא עמד אנגלי בראש ממשלתה, כי הבורים מרובים הרבה מן האנגלים בארץ, וההכרעה מובטחת להם. אבל הם מפולגים לשני זרמים מדיניים: סמוט וסיעתו הנם חסידי הברית והזיקה אל הממלכה הבריטית; הרצוג וסיעתו שואפים להפרד מן הממלכה. סיסמתם: דרום־אפריקה לאפריקנדרים, כלומר, לבורים. רוב הבורים נוהה כרגיל אחרי הסיעה הזאת. האנגלים תומכים בסיעת סמוטס.

ארמסטרונג אנגלי, קצין וסופר בריטי, במדה רבה — סופר מדיני. אין הוא מפרש את דעתו, אבל יחסו ברור: לבו נתון לכוונו של סמוטס, העולה בד בבד עם כוונה של המדיניות הבריטית הכללית ומדיניות האנגלים היושבים בדרום־אפריקה. ואף על פי כן הוא נזהר מחטוא לאמת. הוא מניח למציאות לדבר בעדה, וזו מדברת על פי רוב, גם בעדו.

הרצוג ואנשי שלומו מציגים את עצמם כלאומיים, הנלחמים לחרות עמם; ואת הצד שכנגד — כבוגדים. אולם הבורים אינם עם מדוכא בדרום אפריקה. חלקם בשלטון גדול מחלקם של האנגלים. תנועתו של הרצוג ספוגה רוח לאומנות חשוכה, והיא קשורה בקשרים אמיצים אל תנועתו הנאצית והצוררת של הד״ר מלן. מכאן הנסיון להניא את דרום־אפריקה מהשתתפות במלחמה — נסיון שנכשל.

סמוטס בורי לאומי כמו מתנגדיו. אבל הוא רואה עתיד עמו בברית של שלום בין כל הלאומים הלבנים אשר בדרום־אפריקה. הבורים עם קטן, אשר לא יוכל לעמוד

לבדו בפני הגרמנים או כבשנים אחרים מחוץ. אחוד הלבנים בפנים וחברות בממלכה הבריטית הם לטובת הבורים ולטובת יתר הלבנים. חלומו של סמוטס: אפריקה הדרומית — לבנה ומאוחדת.

ארמסטרונג מתאר את שני הצדדים בלי כחל וסרק. אין סמוטס כליל השלמות בתאורו. אבל הוא איש רב חזון ורב פעלים, משכמו ומעלה גבוה מכל יריביו ובעלי דבבו.

אך יש צד שלישי שהמחבר נמנע מלהבליטו. למעלה משליש האוכלוסים הלבנים בדרום־אפריקה הם אנגלים. מה עשו אלה בימי מלחמת הבורים ואחריה? מה מתרחש במערכותיהם היום? ססיל רודס, גדול הממון, נושא היזמה האימפריאליסטית, ולורד מילנר, האדמיניסטרטור והמדינאי המרחיק ראות, חיים לפנינו. הישוב האנגלי כאילו אינו קים. יש והוא נזכר, אך אין אתה חש בו בפעל. אין זו שכחה מקרית, כמובן. ארמסטרונג חפץ להיות אוביקטיבי, וכן הוא חפץ להבנות מאוביקטיביותו. כונתו לחזק את הכוון הרצוי והדרוש למדיניות הבריטית. הישוב האנגלי אשר בדרום־אפריקה הוא הקוץ באליה. ארמסטרונג דולג על הקוץ או מהלך סביבו בזהירות, נוגע בו ואינו נוגע. יסוד אחד חסר מן התמונה, והנה נפגמה שלמותה. במקום שהמגמה הספרותית־הפסיכולוגית באה לידי התנגשות עם המגמה המדינית נפגע הצד הספרותי ויצא מקופח.

ה.

הגנרל סמוטס הלך כל ימיו אחרי רעיונות גדולים. אחד הרעיונות שתפסו בלבו לפני עשרים ושלש שנים ולא נעזב ממנו עד היום, הוא רעיון שיבת ישראל אל אדמתו. בדבר הזה נאמנה עלינו עדותו של המחבר, הממצה את תולדות הבית הלאומי במלים קצרות ובוטות, כדרכו. אין ארמסטרונג „מחסידי אומות העולם", אלא הוא, בראש ובראשונה, חסיד הגדולה הבריטית הממלכתית. משום כך דוקא, ומשום בקיאותו וסמכותו, ראויים דבריו לתשומת לב יתרה ולאמון. וכך הוא אומר:

„בשנת 1917, לעת בוא הסתו, פשטה המלחמה את צורתה הראשונה. זה כבר חדלו הצדדים להחליף מכות, אלא עמדו נאחזים ולאים, כשני נאבקים המגיעים חזה בחזה, שריריהם המדולדלים רועדים, והם מאנסים את עצמם להמשיך, להדוף עוד הדיפה, לעשות עוד מאמץ נואש. הממשלה בקשה בני ברית בכל מקום, גדולים עם קטנים, כל מי שיוכל לעזור לה להכות גרמניה אחור: ערבים, מוסלמים מכל המינים, כורדים, יונים, ארמנים, ועל הכל — יהודים: יהודי העולם כולו, ובפרט יהודי גרמניה ואמריקה. כדי לרכוש עזרת היהודים הוציא ב ל פ ו ר , שר החיצון, בהסכמת אמריקה וצרפת, הכרזה האומרת כי אנגליה תראה להפוך את ארץ ישראל לבית לאומי ליהודים, אם תנצחנה במלחמה בעלות ההסכמה.

„רעיון הציונות, רעיון של בית לאומי ליהודים בארץ־ישראל, הוכנס אל המדיניות המעשית על ידי אציל קתולי מנורפלק, ס י ר מ ר ק ס י ק ס , שהתמחה בעניני המזרח הקרוב, והשפעה רבה ממנו על בלפור. בלפור קבל את הדבר

בהתלהבות. מילנר הסכים מיד. שכר הרבה צפוי לנו בזה, אמר, ואין הפסד בצדו. קבינט המלחמה דן בענין. ארץ ישראל עלולה להיות נקודה סטרטגית חשובה בממלכה הבריטית — מן הראוי לפתחה אחרי המלחמה. העם האחד, אשר לו כסף, מרץ וחשק לעשות זאת, הלא הם היהודים. גם משבר השעה וגם צרכי העתיד מחיבים את בריטניה לתמוך בציונות תמיכה מלאה.

„בעיני סמוטס היה הרעיון טוב מכל הבחינות. רודס חלם על אפריקה שכלה אדומה [2]). סמוטס חלם אותו חלום. ארץ ישראל מפותחה וחזקה תסייע לקיום החלום.

„יושבי דרום־אפריקה לא אהבו יהודים, אבל סמוטס נטה להם חסד מימי ׳הט פולק׳ ושלטונו בטרנסואל, ועודד עליה יהודית. בתשובה למבקריו אמר: „לא משום שאני אוהב יהודים יותר משאני אוהב עמים אחרים אני נוהג כך, אלא משום שאני אוהב צדק.“ אויביו גחכו ואמרו: הנה הוא „ג׳ני הנוכל“; זקוק הוא ליהודים, כי בידיהם ההון, והיא הדרך לשלטון ולהצלחה.

„אין ספק שסמוטס אוהב שלטון והצלחה. פעם אחת שאל אותו בלפור: „מה הוא הדבר הנוטע אמון בלב אנשים אל מנהיגים?“ — „הצלחה“, ענה סמוטס — אף על פי שדברי הימים מלאים עובדות, המכחישות זאת.

„סמוטס, היתה לו גם נטיה פרטית ליהודים; הוא אהב לראותם סביבו. רקע אחד להם ולבני עמו: הללו הולנדים בני המישור השמם, הללו יהודים בני המדבר. אותן התכונות להם: אלה ואלה אנשים חמוצים, מרים, אדוקים באמונתם, כל סדרי חייהם מושתתים על דת, שמקורה באותו הספר — בתנ״ך. אלה ואלה שומרים נקמה בנפשם, אינם סולחים ואינם שוכחים את הרע שנעשה להם. אלה ואלה הם אינדיוידואליסטים גמורים, אינם מודים ביתרון איש מרעהו, אינם מקבלים עליהם מרות או משמעת, ואף על פי כן הם מכבדים בכל נפשם את החוק ואת הכתוב.

לסמוטס מוח יהודי. אין זה מוחו של היהודי היוצר דברי נגינה ואמנות גדולים, ולא של היהודי שנהירים לו סבכי עסקים זעירים או שבילי הממון האדיר, אלא מוחו של היהודי המהרהר בפרטי פרטיהם של כתבי הקדש, ההוגה בסוגיות תלמודיות חמורות, העמל להקים מערכות פילוסופיות מלאות בקיאות ויבשות כאבק, כזו של שפינוזה. אנשים, שהלך־מחשבותיהם קשה וגשמי, ולפתע בוקעים ועולים מתוכו פסי אידיאליזם ונולדות השקפות־עולם גדולות, העושות בעובדות כמעשה ליל ירח מדברי קר בצללים, שהוא מבדיל בין אור לחושך בקו ברור, ולא כמעשה ליל קיץ חם, המלבישם רקמת גונים, המתמזגים ומשתנים. סמוטס, כמו היהודים, מסוגל להבין את ישעיהו, אף לשיש בו, ואין הוא מסוגל להנות ממעשה בשדים וברוחות או לצחוק בנקל לבדיחה קלה.

„הצד השוה שבין סמוטס ליהודים הוא, קדם לכל, ביהירותו arrogance שאינה נופלת מיהירותם המדהימה. בכל הדורות היו היהודים משתחוים ומתרפסים ונותנים שלום למדכאיהם, וכל הימים ידעו בלבם כי הם נעלים על אויביהם. הם

---

2) גונם של תחומי הממלכה הבריטית על המפות הגיאוגרפיות אדום הוא. — א. ר.

העם הנבחר — (וכמוהם ההולנדים רואים את עצמם כעם הנבחר) — אלהים בכבודו ובעצמו בחר בהם, הבדילם מיתר בני אדם, הפלה אותם לטובה, וכל יהודי יודע כי לא במקרה הוא יהודי, אלא בזכות בחירה.

„לסמוטס אותה היהירות השכלית, אותה ההרגשה שהוא עולה על אחרים, ומכאן קצר־רוחו. אין בו ענוה. אין הוא מסוגל לרדת אל דרגת האיש הבינוני, להבין ללבבו ולהשתתף ברגשותיו. התנשאות זו, כמו שהיא גורמת לרדיפות על היהודים, כן גרמה לטינה על סמוטס.

„הציונות שבתה את דמיונו. הוא עבד לטובתה בהתלהבות. מנהיגם של היהודים הציונים היה חיים ויצמן, פרופסור לחימיה באוניברסיטה של מנצ׳סטר. הוא בא אל לויד ג׳ורג׳. לויד ג׳ורג׳ אמר לו: „לך ודבר אל הלורד רדינג ואל הגנרל סמוטס״.

ויצמן התראה עם רדינג, אבל רדינג, היהודי, פגשו בקרירות והקפיאו ברוחו הכבושה והצוננת כקרח. ויצמן פנה אל סמוטס, הנוצרי, וזה קבל אותו בחם ובהתלהבות. אחד הדברים הגדולים שאנו נלחמים עליו במלחמה הזאת, אמר סמוטס, הלא הוא — יצירת בית לאומי לעם היהודי. — מאז עזר לויצמן ועבד במסירות למען הציונות.

יחסו אל היהודים ואל הציונות לא נשתנה ברבות הימים. שנים עמד בראש הממשלה בדרום־אפריקה, אחרי כן המגר, נאבק, פרש לשעה, כתב חבור פילוסופי, יצא לחוץ לארץ. ספרו קנה לו שם בחוגי אנשי המדע, והרצאותיו באנגליה ובאמריקה הגדילו את פרסומו. בשובו אל ארצו — „מצא את בית הנבחרים עוסק בהצעה להגביל את עלית היהודים. הוא נלחם בהצעה ועורר עליו משמטה חשוכה, הוא התכון לחזור לאנגליה, ומריביו שאלו, אם יש בדעתו, אגב אורחא, לקבל עליו תפקיד של מושל בארץ ישראל, והלץ קרא אחריו: „יחי מלך היהודים!״

עברו עוד שנים. סמוטס לא נשתנה, אבל הגלגל חזר והעלה אותו אל המקום הראשון במדינה. בן ששים הוא, אך עוד כחו עמו. ויתכן מאד כי בקרב הימים, בכלות המלחמה הזאת, ישוב ויעלה גם על הבמה הבינלאומית וירים את קולו כבראשונה — למען החרק הבינלאומי, למען ההתחיבויות הבינלאומיות, למען קיום ההתחיבות הבריטית והבינלאומית להשיב את ישראל אל ארצו ולכונן בה את ביתו הלאומי.

לֶקֶט אִגְּרוֹת

ב"ה ט"ו בשבט תרס"א לפ"ק,

שוכ"ט לכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ה חיים טשערנאוויטש נ"י.

אבואה שעריו בתודה על אשר כבדני במנחה ההגונה ספר תקון שבת שאזן ותקן במועצות ודעת ויען כי כעת אני אחוז בחבילי טרדין שיעורין כסדרן לתלמידי ולחברת ש"ס צריך אני לאחר קריאת ספרו הנחמד עד עת מועד בבוא יומי דפגרא (פעריען) ואיני צ"ל כי יחזה בשמחה את פני אם יכבדני בחוברת אשר הזכיר במכתבו. ולמען לא אעבור על בל תאחר חשתי בתודתי טרם אוכל לקרות ספרו.

דו"ש ומוקירו

הק' דוד צבי האפמאנן.

כ"ג ניסן ה' תרס"ג.

אדוני הנכבד והיקר,

כבדתני וגם שמחתני במשלוח מחברתך „התלמוד" אשר היא סקירה כללית במלא מובן המלה כי הרחבת דיבוריך על כל עניני התלמוד ועלתה לידך לברר וללבן מולדות התלמוד וכל דברי מוצאיו וצימוחו וגידולו, ובסגנון לשונך הזך והטהור הצלחת במעשה ידך לבאר מהותו גם להמון העם. על מנחתך היקרה הבאת עלי לשלם לך תודה והנני מודה אני לך על גמולך. רק בדבר משאלתך שאויאל לגלות לך דעתי על מהלך מחקרך ועל המצאותיו ידוע תדע אדוני כי הובשתני בענותנותך כי מי אני לבא אחר המלך ובפרט בדבר הזה אשר אתה דרשתו וחקרתו כל צרכו ואני איננני כי אם קורא פשוט אשר ללמוד הוא צריך ואם כן איננני כדי להורות הלכה לפני הרב ממני. אך מאחר שמבוקשך הוא לידע דעתי אכתוב לך דברים אחדים לא בבחינת דיין כי אם כאחד התלמידים אשר מדתם לחדד זה את זה בלימודם.

עיקר הנחתך שהתלמוד תולדה מהשקפות הנביאים (דף 206) טוב מאד ובכל עת אנו היהודים נגיד את האמת הזאת להוציא מלבן של המתנגדים ומלבן של אנשי דת אחרת שהתלמוד רוח אחת לו עם התורה והנביאים. ולפי דעתי גם בזאת הדין עמך נגד בעל ספר דדו"ד (209) אשר החכמים הבחינו בין פשט לדרש ולולי ההנחה הזאת לא מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש.

אבל מה שכתבת שהכהנים קרבו את השמרנים (298) לא ידעתי על מה מוסדת השערתך זו כי מה שנאמר בספר מלכים שכהן אחד לימד אותם הוא ראשית המלאכה וזו ברגע לא ידעו עדיין שמרה תהיה באחריתה ואדרבה הכהנים הרחיקו את השמרנים כי גם עזרא הסופר כהן היה וגם אחרי כן היתה השררה ביד הכהנים ובכל משך ממשלתם הרחיקו את השמרנים. מה צדקו דבריך בכתבך אשר בלא כנסת הגדולה אין אנו יכולים לצייר לעצמנו אופן מסירת תושבע"פ (481) והיא גם סברא שלי אשר חויתי זה שנים במכתב עת האנגלי Jewish Quart. Review ושם אמרתי גם אני שהסנהדרין רק תולדה והמשך הוא מן הכנסת הגדולה רק שינו את שמו בימי היוונים ושמחתי לראות שבכל הדברים האלו דעתך מסכמת עם דעתי אף שבודאי לא קראת מאמרי הנזכר והנה יקויים בך חכם עדיף מנביא, ואדות אשר אחדת את הכנסת הגדולה עם המעמד לא אשתף לך בסברא זו והיא לא תצלח ואם כדבריך, מדוע אמרו שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה הלא המעמדות לא פסקו כל ימי בית שני והפך הוא שעמדו בעצם תקפם בתקופתו האחרונה של הבית, גם לא נוחה דעתי ממה שכתבת (494) שרבית דרך מקח וממכר היא והסברא נותנת שגם רבית דרך הלואה היא רק לא בהלואת כסף כי אם בהלואת פירות וזה דבר ברור הוא אינו נצרך לראיה. ולעומת שטתך בו כלו אומר לך כבוד על ההשערה הנכונה שהלשון „אמרו", „שהרי אמרו" להורות על תקנה עתיקה באה (486) ונראה שכוונת אל האמת. ועל מה שאומר לך עתה תסלח לי אדוני כי לא אתאפק מלומר לך אשר מלותיך (145) „ובימי אלכסנדר מוקדון נחרש היכלם [של השמרנים] בהר גריזים", טעות גמורה היא ואדרבה אלכסנדר מוקדון נטה חוט של חסד אל השמרנים עיין נא בספר קורות הימים ומעשה החורבן ההוא אירע בימי יוחנן הורקנוס המלך הראשון מבית החשמונאים והוא ר"ל יוחנן הורקנוס נחלף בדברי רבותינו בינאי אלכסנדר ואולי עליו היתה כוונתך. גם חולק אני על מה שאמרת (291) „שנהגו ישראל בעולם להתעטף בציצית וזה היה מלבוש לאומי שלהם" הוא דבר בלתי מוחזק על פי הארכולוגיא וגם לא מסתבר וגם אינו ניכר שום רושמו, ואדרבה כמה פעמים מצאנו בתלמוד וגם באונגליון של הנוצרים שרק התלמידי חכמים לבדם התעטפו בטלית ועמי הארץ לא החזיקו במצות ציצית כל עיקר. ושבח אני חילוקך היפה בענין המלאכות הנגמרות בשבת (294) ועל פי החילוק הזה באמת יחוורו כמה דברים.

אלה הן הערותי ואם שגיתי אתי תלין משוגתי. דרך למודך אדוני ימצא חן ושכל טוב בעיני כל קורא ועליך המצוה לגמור את המלאכה ולהוציא לאור עולם כל מה שמונח באמתחתך על ענין התלמוד ולכן אל נא תאחר לשום לעינינו גם אותו החלק אשר ידבר בהגמרא. ואקוה שתזכה אותי גם בחלק שני במאמרך רק תשמע עצתי שתצוה ויתנו לך הדפסה מיוחדת בסדר נכון, כלומר שיצויינו הדפים

כהלכתם ולא בעירבוביא כאשר הם עתה. ואם תואיל לגדל חסדך עמדי אזי הראני נא גם את מאמרך על השולחן הערוך אשר אתה עתיד לחברו כאַשר כתבת. וגם אני אעשה לך כזאת אם ירחיב ה׳ את גבולי ואשלח לך מן המעט אשר חנני ה׳.

בבקשה ממך שתתן דרישת שלומי להחכם ולהאדון אשר נודע לתהלה ולתפארת בשם „אחד העם" כי גדול בעיני כבוד האיש אשר הגדיל לעשות לטובת עמו. וגם אתה אדוני רעו ומשותפו בדבר הטוב הזה יישר כוחך בעמדך לשרת בקדש.

נאם מוקירך ומכבדך

שמואל קרויס.

יצחק יעקב ריינוס
אב״ד בלידא
לשכת המזרחי

נו. 22.46

ב״ה לידא יום ג׳ לחודש כסלו תרס״ד

חבר נעלה ונכבד!

מכתבו קבלנו. ואינם צודקים הם דבריו, שאי אפשר לנו הציונים להניח למתנגדינו להסתדר ולתפס בידם הרבה מחיינו הרוחניים, שדעותינו בדבר החיים ההם שונות תכלית שינוי. גם אנחנו ידענו, כי החובה עלינו לבלתי לתת למתנגדינו להיות לראשי העם. אבל איזו היא הדרך הישרה שתובילנו אל המטרה? לעקר את האספה משרשה אי אפשר וכידוע לכת״ר. לרבות את חברינו ולבטלם — גם זה אי אפשר הוא. כי רבים אשר אתם מאשר אתנו — כמו שיאמר כת״ר בעצמו. ולו גם אפשר היה לנו להיות הרב באספה זו גם אז לא היינו צריכים לבא אליה, מפני שסוף סוף היתה האספה נקראת על שם המיסדים הראשונים והמה היו מרויחים ממנה הרבה בעיני העם. ולא נשאר לנו איפוא בלתי אם למשך מהאספה את הכחות הטובים והגדולים או אז לא יהיה לכל מעשיהם כל ערך. אם יתאספו איזו עשרות רבנים קטנים ויחליטו מה שיחליטו — אז לא תהיה להסתדרותם כל חשיבות ולהחלטותיהם כל ערך. ולמען אשר אמנם נביא את הדבר לידי כך, כי הרבנים הגדולים בל יהינו לבוא לאספה זו אין לנו עצה אחרת בלתי אם להרגיז את העתונים ולהרעיש את דעת הקהל. עד כמה שלא יבטלו מתנגדינו את העתונות ואת דעת הקהל, בכל זאת יראים הם מהן ונשמעים לקולן. ובכל אשר יוסיפו העתונים לעשות לקלס ולדראון את האספה, כן תוסיף דעת הקהל להתרגז ולהתקצף וכן יתרחקו

הרבנים ממנה. וכבר מעבירים במחנה, כי הרבנים מקובנה, לודז, מינסק וכו' משכו את ידיהם מאספה זו. ומובטחני, כי אם יוסיפו העתונים להחזיק מעמד כמו שעשו עד הנה, אז רובם של הרבנים הקרואים לא יעיזו להשתתף באספה זו. לכן אחת חרצנו, כי עלינו לעבד כמו שעבדנו עד היום והוא — להסביר לעם את האסון הנשקף לנו מאספה זו ואת החרפה אשר ימיטו הרבנים והמשתתפים על עצמם ועל רבנותם. ועל כל בעלי העט אשר במחננו לצאת המערכה וללחם במתנגדינו עד רדתם.

ביום השלישי הזה נתאסף וילנה לטכס עצה בדבר ענינים אחדים הנוגעים אל המזרחי ונתיעץ גם על אדות האספה הלזו ודבר מה נחליטה נמהר להודיע לכת"ר. — גם הר"א שפירא מגראדנא במכתבו אלינו מבטיח, כי לא ידובר באספה בשום מפלגה. אולם חושבים אנחנו למשפט, כי כל הדברים הללו לא נאמרו אלא בשביל לשכך את הציונים ואת העתונים. וכעבור זעם אז יעשו כל אשר יחפץ לבם. טיבם של הקרואים אל האספה יעיד לנו למדי, לאן פניהם מכוונים ומה מגמת חפצם.

זה עתה הגיענו מכתבו השני ודברי עצתו מצאו חן בעינינו. אנחנו נציע את דבריו לפני האספה ואם יוחלט לחיוב אז נשתדל להוציא את הדבר לאור במהרה בקרוב.

והנני ידידו הדוש"ת באה"ר ומברכו בברכת ציון,

יצחק יעקב ריינוס אב"ד דק"ל.

ווארשא ו' י"ט אדר תרס"ט.

לכבוד ידידי הרב הנכבד שלום!

ברב תודה קבלתי את הדין וחשבון של הישיבה ונהניתי ממנו הרבה בראותי כי תקוה נשקפה לחנך גם ברוסיא רבנים שיוכלו למלא את תעודתם. את הפרקים שספח מע"כ אך החילותי לקרות ולא באתי עוד לידי גמר אבל גם במה שקראתי מצאתי דברים הראויים להאמר. והנני שולח תמורתם מחברתי ע"ד אנשי קירואן שהוצאתי זה לא כבר לאור. לע"ע אינני יודע איש שיהיה ראוי ללמד דה"י לבני ישראל ועם זה שיהיה לו גם רשיון להורות בבית ספר כי הלא כבודו יודע שאנשים כאלו מעטים אצלנו, ואמנם כשאדע אודיענו.

והיה זה שלום מאתי ידידו מוקירו

שמואל אברהם פאזנאנסקי.

ב"ה ווארשא ב' י' ניסן תרפ"א.

לכבוד אדוני הרב שלום רב!

את מכתבו קבלתי ומאד שמחתי עליו אחרי שמתוכו אפשר להוכח כי הוטב מצב בריאותו אשר כפי ששמעתי היה רופף בזמן האחרון ויתן ה' ויוסיף לו כח

ועצמה וישיבו לאיתנו כמקדם. והנני להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. השערוריה אשר הקימו החסידים פה לרגלי התמנותי קמה מעט לדממה אבל עוד נודע איך יפול דבר אחרי כי המינוי צריך לאשור מפאת הממשלה והלא כבודך יודע כחם של הני בריוני במסירות ובשאר דרכים נבזים ואף כי רבים אשר אתנו בכ״ז כחם של שתי מפלגות שאחת מהן הולכת רק בדרך ישרה והשנית משתמשת בכל אמצעים שהנם לגועל נפש אינו שוה, אבל כמדומני שהפעם יצאו וידם על ראשם. העומדים בראש הנרגנים הם בעלי שלומי אמוני ישראל אשר שמם אינו נאה להם כלל כי הם נגד השלום ונכרתה האמונה מפיהם ואינם משתתפים בכלל ישראל והם יודעים לעורר שאון כאלו הם ראשו ורובו של העם ועם זה כמו כל מה שנוגע לדבר שבקדושה רק הם האפיטרופסים ומתירא גם אנכי שלא יבואו לארצנו פריצים אלו וחללוה אולם אחשוב שאוירא דא״י לא יקלוט אותם.

בדבר שני ספריך „התלמוד״ ו„שערים בתלמוד״ הנה יצאו לאור ע״י המנוח קפלן בהוצאת „הספר״ שאין לה דבר עם חברת אחיאסף, ואנכי אשתדל להתראות עם אלמנתו של קפלן ולדבר אתה על אדות הענין אף כי ששמעתי הענינים מסובכים. צואתו וכתביו עדיין לא נפתחו וכפי שמשערים מונחים שם כל הכתבים והתעודות הנוגעים לעניני הוצאותיו ומי יודע מתי יסודרו ואמנם אשתדל לעשות כל מה שביכלתי אם בכלל אפשר לעשות דבר מה. מרת קפלן דרה הרחק מאד ממשכני וצריך להתודע מתי היא בביתה וכדומה דברים קשים שגורמת לזה ישיבת כרכים ואנכי טרוד כמעט כל היום כולו בענינים מענינים שונים ומי יודע אם יעלה בידי לעסוק בזה הדבר קודם תום חג הפסח.

בשום לב קראתי את שני מאמריך הנכבדים ע״ד תקופת הגאונים בהתקופה ובמקלט (וגם לרבות מאמרך האחרון ע״ד מפרשי ש״ע האחרונים אשר ביחו, מצא חן בעיני). והנה על מאמר כבודך בהתקופה יש לי לדון הרבה. אין אני מזדה שהשאלתות נתחברו כנגד הקראים שעדיין לא היו אז בעולם אף שהאמת נתנה להאמר כי גם לפני הקראים היו כתות אשר כפרו בתשבע״פ ואמרו מאי אהנו לן רבנן אבל מדוע תחסרנה למשל בהשאלתות מצות כגון בב״ח, נטילת לולב וכדומה שלא הודו בהן מתנגדי תושבע״פ ולהפך יש פה ענינים שהקראים ושאר הכתות אינם נבדלים מהם מהרבנים כמו שאסור לדון בערכאות וכו׳ (וכבר העירותי ע״ז בקיצור במ״ס J. Q. R., N. Y. III ,422 ובכלל לא נוכל לדון על השאלתות עד כמה שלא יהיו מונחים לפנינו בשלמותם, ומהקטעים שהדפיס גינצבורג בגאוניקא שלו נראה עד כמה חסר באותם שבאו עדינו. למדרש והזהיר או השכם אין מקום בין פסקי הלכותיהם של הגאונים כי בודאי נתחבר בא״י כמו שגם כבודך העיר ע״ז ולא יצא

מתחת ידי רב חפץ אלוף (וכתבתי ע"ז בשנה העברה בהמזרחי) ואולם לעת זה נגלה מרב חפץ זה שחי בזמן אחרוני הגאונים שריד גדול מס' המצות שלו בערבית ונדפס ע"י הלפר באמריקה (וכתבתי עליו בהמזרחי שם) ואת הספר הזה מן הצורך להכניס בתולדות הפוסקים. רב האי לא היה הראשון שחבר ספרים בפסקי הלכה כי קדם לו רס"ג אבל כל ספריו של זה אבדו ובאו אך ציטטים מהם. טוב עשית כי הכנסת את רב אלפס ולפי דעתי יש מקום בתולדות כאלו גם לשו"ת הגאונים אשר הרבה מהם מכילים פסקי הלכות והבאים אחריהם סמכו עליהם נידון זה. מן הספרים ממין זה בהתקופה שבין הגאונים והרמב"ם הנה היותר חשובים שבהם הם ספר העתים (אשר לדאבון לבבנו אבד רובו), הרי"צ גיאת וס' האשכול ובודאי תופיע עליהם נהרה. תקופת הגאונים היא כמעט עודנה שדה לא עובד והרבה מטמוני התקופה הזאת מונחים באוצרי הגניזה אבל הנה באה המלחמה הנוראה ואבדה תורה הרבה ומי יודע מתי תשוב לקדמותה. אנכי לדאבון לבבי טרוד הרבה ואך מעט זמן אוכל להקדיש לעבודותי וזה מקרוב אספתי לאספה כל הנשאר ממגלת סתרים לרבינו נסים מקירואן שיודפס במ"ע הצופה לחכמת ישראל אשר יו"ל בבודאפעשט.

והנני ידידו מוקירו ומוקיר פעלו ומברכו בחג שמח

ש"א פאָזנאנסקי.

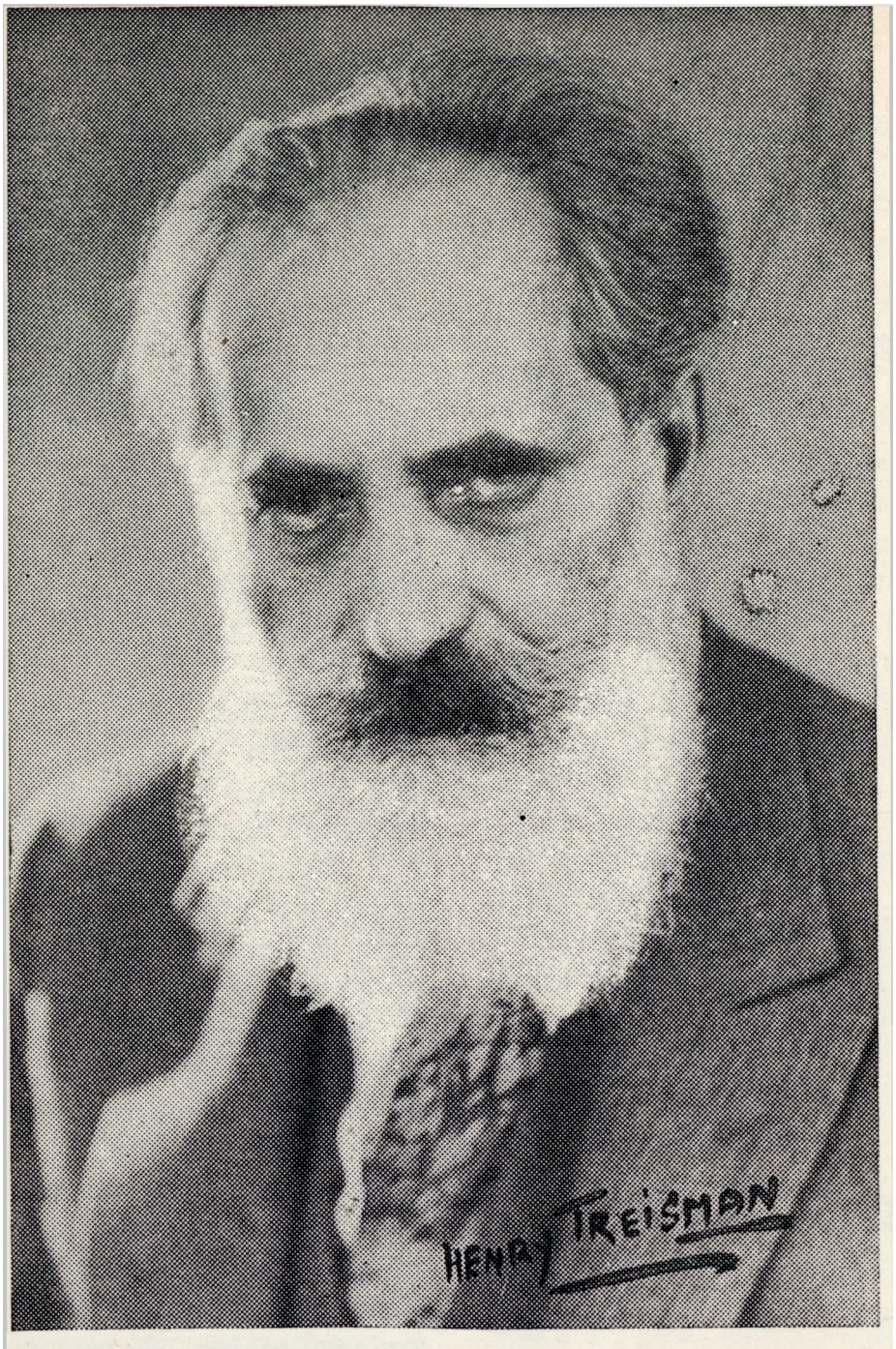
ספב. 24. 5. 30.

לכבוד צעיר ורב חכם וסופר.

בתשובה לשאלת חכם אודיעך כי הס' גנת ורד לזכר הרחיד"א הוא ס' שו"ת להר' אברהם ב"ר מרדכי הלוי ממצרים שאיננו אצלי אך הוא נמצא במוזעאום האזיאטי (אצל אקדמיא נאוק). לכן טוב יהי לפנות אל אחד ממכיריך שילך לשם ויעתיק את הנצרך לכבודך. — וע"ד דפוסי השו"ע הלא הם ערוכים בס' אוצר הספרים לבן־יעקב הנמצא בודאי גם באדעסא. ואם בדעתך לתת ביבליוגרפיא על צד השלמות אזי תפנה אל דר' שטיינשניידער בברלין או אל ה' וויענער בפה.

ושלום רב מאת מכבדך

א. א. הק. (אברהם אליהו הרכבי).

מערכת „בצרון"

מביעה את השתתפותה בצערה של משפחת הסופרים

על מות ראובן בן מרדכי ברינין ז"ל

שנפטר ביום י"ח כסלו, ת"ש

הערכה מקיפה על חייו, אישיותו, ופעולתו הספרותית
של זקן הסופרים העברים תבוא בחוברת הבאה מאת אחד
מסופרינו המובהקים.

רשימות וסקירות

ציונים

גרשון לוין ז"ל

מורשה השותתת דם הגיעה לנו השמועה, כי נפטר העסקן היהודי הציוני הותיק והעברי הנאמן ד"ר גרשון לוין ז"ל.

עם מותו מסתלקת אישיות טהורת נפש, אשר בה נתגלמו האדם והיהודי בצותא חדא, ובהרמוניה אחת, ולא אמר האחד: צר לי המקום!

בתקופת מעבר התחיל לפעול את פעולתו והימים ימי בין השמשות ברחוב היהודי, זמן של „שנוי ערכין" לפי מהלך אחד העם וזה של ברדיצ'בסקי, שבירת כותלי הגיטו ותשובה על „סף בית המדרש".

ועם נפילת כתלי הגיטו נטשו רבים מן המשכילים את נחלתנו, נסחפו „עם הזרם". אלה חזרו, ואלה נשא הרוח; גרשון לוין נשאר תקוע באהל ישראל כי שאב את חויותיו הראשונות ממקורות עברנו הרעננים והעמוקים אשר לא יחרבו ומימיהם לא יכזבו.

על פי מקצועו היה המנוח רופא מומחה והקדיש את ימיו ושנותיו להיטיב את המצב הבריאותי של שדרות העם. ולא הסתגר בחדר משכיתו ולא גבה לבבו ולא רמו עיניו, כי בקרב אחיו ישב ושמו היה קשור בכל פעולה תרבותית — לאומית חנוכית ויהודית.

כסופר הצטיין בכשרונו הרב. בספוריו ופיליטוניו הוא מוסר את זכרונותיו מזמן המלחמה, שיחותיו ופגישותיו והבהרת אישיותם של כמה סופרים ועסקנים אשר הנפטר בא עמם במגע ומשא. בכלם יש חומר עשיר ומגוון.

בשנים האחרונות פרסם על עמודי „הייגט" את ספרו האבטוביאוגרפי „מחיי" שבו תאר בקוים תוססים, בהומור חי ובטביעת עין של תלמיד חכם את הסביבה, העירה הקטנה, על אורותיה וצלליה, על אישיה וזרמיה.

בספורים אלה קנה לו את עולמו כסופר יהודי עממי, פקח ובעל לשון עסיסית שזורה בחן המיוחד העברי, מתובלת בפתגמים מהתלמוד והתנ"ך, דברי חכמים ושיחת חולין.

בחיים הצבוריים היה פעיל כלוחם נגד ה„התבוללות" בכל צורותיה, הן הגלויה והן הנסתרת — ונגד האנטישמיות. והרבה נגיעות ורדיפות גרמה לו מלחמה זו, אולם גרשון לוין לא חת ולא נרתע והרגש הלאומי־היהודי שבו לא נפגם במשהו.

הוא היה ג"כ פעיל במתן סיוע לסטודנטים יהודים ועזרה רפואית להמוני העם. ב„טאָז" מצא תקון לחייו.

וגורל חייו היה טרגי. הוא—הנוח לבריות — היה בערב יומו עד ראיה לנחשול הדמים אשר שטף את התבל. ובמו עיניו ראה את גסיסת היהדות הפולנית.

וצנועה היתה הלויתו. צנועה וטרגית. שבעה אנשים באו לחלק לו את הכבוד האחרון, לו לסופר היהודי, הרופא היהודי והאדם הטוב אשר עבד בצרכי צבור באמונה, בשלמות ואהבה.

אלכסנדר הרכבי ז"ל

בן ע"ו שנה, זקן ושבע ימים נסתלק מן העולם. מלומד וחוקר, בלשן ותלמיד חכם. והוא בודד היה בימיו האחרונים.

הרכבי נולד באחת העירות ברוסיה ונתחנך בבית המדרש של שם ועבר. למד למודי חול והשתלם בשפות לועזיות. מילדותו נתגלו בו כשרונות מחקר בלשון ובהשפעת המשכילים מהזמן הזה — אייזיק

מאיר דיק, מרדכי פלונגיאן ואליהו שרשבסקי, — התמכר כולו לשפת העם המדוברת.

אחרי הפרעות ברוסיה כאשר בחיים הצבוריים נתעוררו שני הזרמים לא"י ולאמריקה נסחף הרכבי אחרי הזרם „עם עולם". בשנת 1882 הגיע לאמריקה ובנפשו נשא את החלום להקים מושבה על יסודות שתופיים. אולם כל החלומות נשא הרוח. החברה „עם עולם" נתפוררה. והתחילו להרכבי ימים קשים, חיי עמל ותלאה בארצות הברית. אך הבלשן הזה לא נפל ברוחו, ובשקידה רבה פרסם את עבודתו הראשונה בעברית בחקר השפה האידית בשם „שפת יהודית".

בעבודתו זו הבלשנית — פרי של שנות מרץ רבות — קנה לו את עולמו בטרקלין של בוני השפה, ומטפחיה של התרבות ביידיש המודרנית ובמלוניו האנגלים — גשר גשר בין המהגר לארץ החדשה, תרבותה ושפתה.

את רוב ימיו בלה הרכבי באמריקה, כאן נהל עבודה חנוכית, התרחק מהחיים הצבוריים ומצא את תקונו במחקריו, ובנפשו הזכה עורר הערצה לאישיותו.

אדם צנוע ושוקט נפטר. חוקר ענותן. בבדידות הוציא את רוחו.

ז. ברושי.

בין הזמנים

בצל המלחמה

חודש כסלו נולד בסימן מתיחות בינלאומית. אחרי שני ירחים של שתיקה יחסית בחזית, עמד העולם כולו אחוז פחד: מאין תפתח הרעה? רגע נדמה היה, כי הקרב יתגלע בכל תקפו וזועתו: על שמי בלגיה והולנדיה נראו מטוסים חשודים מבשרי רעה, עברו ונעלמו בערפלים כשבכנפי הפלדה שלהם אצור סוד עמום . . .

שעות של צפיה ואימה חלפו על ברוסל והאג. התיעצויות דחופות של ראשי המלוכה, כנוס הקבינטים, דיונים ווכוחים. רכוז הצבא על יד הגבול, בצור ערי הספר ובהלה בקרב האוכלוסין.

וביחד עם יתר התושבים עמדו אחינו בני ישראל הנחתים שם ולבם חרד שבעתים לארצם, — שבה מצאו להם מקלט מעט — ולגורלם הם: מה ילד יום?

כשמונים אלף יהודים חיים בבלגיה. הם מרוכזים בארבע הערים אנטוורפן, ברוסל, ליד' ושרלירוא, ותופסים עמדה הגונה בחיים הכלכליים. אחרי שנות עמל ויגע, טלטולים וחבלי ההתאקלמות, הצליחו לפתח את תעשית היהלומים, העור והטקסטיל, הביאו ברכה לארץ ולדרים עליה. המהגרים הללו — תגרנים, רוכלים, פועלים, ומספר מצומצם של כורים — יצרו להם הוי מיוחד משלהם. ובישוב הזה — על כל לקוייו — מפכים חיים ציוניים־לאומיים ויהודיים בזעיר אנפין. יש בו מוסדות צדקה ותמחוי, בתי ספר, ותלמודי תורה. בזמן האחרון הגיעו לשם כחמשה עשר אלף פליטים מגרמניה שנתקבלו בסבר פנים יפות וברחמים רבים. נוסד „ועד עזרה" המטפל באחינו הנדחים ואשר תקציבו עולה לחמשים אלף דולר לחודש. וכך חיו להם אחינו בני ישראל בשקט יחסי עד שהקיץ הקץ גם למנוחתם. ומה יעשו ליום פקודה ולשואה ממרחק כי תבוא? על מי ינוסו לעזרה?

והוא הדין הישוב הסמוך לו בארצות השפלה, המעורה והמגובש — מה יהא עליו? ראשיתו של קבוץ זה נעוצה בימי הבינים, מזמן שלטון הפרנקים ומסורת הזהר חופפת עליו מיעקב טירדו, יצחק אבוהב, ר' מנשה בן ישראל, אוריאל אקוסטא ועוד הרוח שפינוזה. אחרי דורות רבים נתערבו מבחינה לשונית בין הגויים, אוהבים אהבת נפש את מולדתם, קשורים בה ויחד עם זאת נשארו בעלי תודעה לאומית־ישראלית גאה, שמרו כבבת עין על פרצופם הגזעי ועל זיקתם לא"י, לציוניות, ותרומתם לבנין המכורה, לפליטים ולצרכי עמנו האחרים, הרי היא לאין ערוך — ומה יהיה כאשר הקלגסים הנאצים ישטפו את הארץ? ואף על פי שרפתה המתיחות, עומדת עדיין יהדות בלגיה והולנדיה בפני שאלת: לאן? — — —

בתפת הנאצים

מי יתנה את גודל המצוקה, את הצער הרוחני והגופני של אחינו אסירי פולניה הנאצית? עברה וזעם וצרה ומשלחת מלאכים רעים. הקונטרס „יון מצולה" ו„ספר הדמעות" שהן מגילות תמרורים — כאל נחשבו לעומת הטרגדיה של עמנו במאה הכ'. בושה וקלון וחרפה ודראון; לא היהודי שבנו מתקומם, כי אם האדם, מעצמת יסוריו. לא עם מפונק היינו, ודרכנו בתפוצות אף פעם לא היתה סוגה בשושנים. ענויי הגוף והנפש היו תמיד מנת חלקנו. אולם כל פרשת ימי הבינים הרי הם בבואה זעירה בהשואה למעשי התעתועים וההתעללות של בני הבליעל המתנאצים.

ההיסטוריה הישראלית יודעת לספר על רבבות מעשי שוד ואונס, ועכשו — בשנת ה' ת"ש לבריאת העולם — נוספו רשימות על תביעות בושת בפהרסיא מצד ממשלה „נאורה" אל הקהילה היהודית בלודז ועירם אחרות.

בלובלין קמה „מדינת הקלון" למורת רוח היהודים והפולנים. סופרו של העתון הבודפסטי אשטי קוריר, סייר את „המדינה" הזאת ותאר פרטים מזעזעים, הלא כה דבריו: „לובלין היא כבית משוגעים גדול. העיר מלאה עד אפס מקום ממאות יהודים המובאים על קרונות כבני עדר כפותים מציכיה, סלובקיה ומיתר ערי פולניה הנאצית. הם מתגלגלים כמדמנה תחת כפת השמים ללא מחסה ומשען" . . . „רבים מהם מאבדים את עצמם לדת מתוך יאוש, . . . מימי לא ראיתי תמונת־זועה כאלו".

מחזות של ימי הבינים חזרו ונשנו לעיני השמש; נאצים למאות השתוללו בחוצות לובלין ורקדו במקהלות רקוד־שדים, אספו את כל ספרי הקדש והעלום למוקד.

המגפות האיומות שפרצו בקרב אוכלוסי היהודים אינן לא רק פרי הרעב, קר ודחקות, כי אם גם בגלל זה שהנאצים הפיצו חידקי המחלה בקרב התושבים, כדי לנסות אותם לשם תכסיסי מלחמה.

נחשול ההתאבדויות הולך ומציף את כל המדינה. ברחוב הפרנציסקנים נתכנסו משפחות אחדות בחצר אחד ושמו קץ לחייהן. הן פתחו את צנורות הגז, סגרו את החלונות והדלתות ומתו כלם.

הקהילה היהודית בבודפסט המציאה רשימה של התאבדויות עד 26 בנובמבר 1939. בורשה — 1322, לודז — 625, קרקוב — 440, טרנוב — 122, קטוביץ וקלץ — 32, לובלין — 80, בנדין — 62, צ'נסטוכוב — 45, ראדום — 30, טומשוב — 42, פיוטרי־קוב — 22, ולוצלבק — 14, סוסנוביץ — 25, קוטנה — 10. בסך־הכל 2871, מלבד אלה שמתו, מיתה בידי אדם, במחנות הרכוז.

ואם לא ידענו את המזימה הנעוה בדבר „מדינת היהודים" בלובלין, בא אחד ממנהיגי המפלגה הנאצית בפרנקפורט על מיין והכריז, כי כוונת היטלר היא לערוך טבח על מיליון יהודים, אם ארצות ההסכמה תפתחנה בפיצוץ ערי גרמניה, כלומר, על אחינו בני ישראל לשמש כ„עמוד הענן" לקבל את כל אבני הבליסטראות ולהיות מטרה לחצי האויב . . .

אלה הם רק טפין טפין מתשעה קבים פורעניות שירדו על ישראל באיזורי הכבוש הנאצי. כן, היטלר אינו יכל ליחס לו שום נצחון בחזית המערב, אולם הוא מראה את „גבורותיו" כלפי המיעוט היהודי נטול ישע — טף ונשים וזקן — המוצא לדבר, לחרב ולרעב — — —

והעולם הנאור שותק, וה„טיימס" מביא באותיות פטיט על „מקרים" כאלה. ואמריקה זו, אשר קרעה את החוזה עם רוסיה הצאריסטית בגלל רדיפות על יהודים לפני המלחמה, שמה מחסום לפיה ומביטה בשקט על שחיטה זו בסיטונות. כי עכשיו נטשטשו הגבולים, בין מזרח ומערב, אור וחושך משמשים בערבוביא. ירדנו מנכסינו וישפל האדם. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי משבר מוסרי כבד עבר בעולם.

אין מזל לגויים

מקובל כי אין מזל לישראל, והנה אין מזל גם לגויים. נסים לא קרו, והאיש אשר שם תבל כמדבר וערי הרס, נצל במערת הפריצים במינכן ממות. הפצצה לא פגעה בו. המקרה הזה עדיין ערפל חתולתו, אבל אחת ברור הוא, כי „במדינת דנמרק" תוסס דבר מה, כי כוחות החופש שנחנקו בחזק יד — ערים המה, וכל הצהרותיו של היטלר ומשרתיו, כי העם כולו עומד מאחורי גבו של „המנהיג" — בשקר יסודן. את האדם אפשר לכלוא בכלא, אולם אי אפשר לשים לצמיתות בסד את רוחו.

ואם נצל היטלר, הרי אנו — שעיר לעזאזל התמיד, — באנו על שכרנו. ההיסטוריה מספרת, כי הורדוס המשתולל צוה לפני מותו להקהיל את אצילי העם וחכמיו בקרקוס העיר יריחו ולהמית את כולם ביום פטירתו, בכדי שירבה אז מספד העם ולא ישישו למותו. והיטלר, מכיון שידע שיצטערו ישראל על הנס הזה — הוציא את פקודתו, ובני בליעל התנפלו על רובע היהודים בברלין ובנותיה, על האודים העשנים הללו, אשר נחמסו ונשדדו שבעתים ושבעה; נחשול פרעות הציף את מינכן. 4.000 יהודים נאספו שם, ו־20.000 בגרמניה כולה, בפראג ארבע מאות, ובתוכם העסקנים היהודים ד"ר קרל ריינש, פרץ שטיין ואבלס. דם ישראל נגר כמים, ואין מי שיתבע את הדם הנשפך.

על המשמר

בראשית החודש הופתע הצבור היהודי לרגל הידיעה המדאגת, כי מקדונלד עומד במרדו לבצע את מדיניותו הנלוזה כפי שנוסחה ב„ספר הלבן". בן גוריון ווייצמן טסו לונדונה, ולפי השמועה האחרונה הצליחו לעמוד בפרץ ושום החלטה סופית בדבר המסמך המביש הזה לא נתקבל עדיין על ידי הממשלה.

הידיעה הזאת אינה צריכה להשרות עלינו רוח שמחה וששון, כי קשה לדעת מראש מה הן ההפתעות הצפויות בזמן המלחמה ולאחריה. והנסתרות לא לנו ואין אנו יודעים מה צפון בחיק העתיד. אולם אחת ידענו. אם יגבר חו"ש היטלר, והיתה זאת מפלתנו הגמורה, ואם תגברנה ארצות ההסכם — גם אָז לא נוכל להתימר ולהגיד: הנה נצחונו! כי רבים המשטינים — מבית ומחוץ — שיקומו עלינו לשטן ונצטרך לקדש מלחמה נועזה לסתום פיות משטינינו ומקטרגינו, כדי שנזכה גם אנו ליהנות הנאה פורתא בסעודה המפסקת של המלחמה.

ברור, אם יבוא היום ההוא, לא נסתפק יותר „בגרוגרת דרבי צדוק", מכיון שלמדנו מפי הנסיון, כי „התורה שבכתב" שניתנה לנו בהר ורסיל והבטיחו לנו שלא תהא מוחלפת — הפכה פלסתר, וה„ככתוב" וה„שנאמר" בחוקות העמים הם באמת פסוקים יפים שלמעשה אינם מעלים ואינם מורידים ופירושם תלוי בחסדי שרים ורוזנים אשר מרמה והוות תחת לשונם.

לפני „השולחן הירק" נצטרך להתיצב במלוא הבהירות של תביעותינו החיוביות, הן ביחס לסטטוס שלנו בגולה והן של א"י. ולא בעד הצהרה גרידא תטוש המלחמה, כי אם בעד הגשמת הצהרת בלפור במילואה שקבלה תוקף על ידי עשרים שנה של עליה וכבוש והתישבות ודם נוטרים ושומרים ומעפילים.

מובן שחותכי גורל העמים לא יוכלו עכשו לגשת אל כברת אדמה זו שעל גדות הירדן כאל ענין דתי־לאומי, אשר עם נטול מולדת קשור אליו בזכרונות עבר, כי אם כאל ארץ בעלת משק מפותח ויכלת קליטה בקנה מדה רחב.

לע"ע באי" — שקט. הפרעות כמעט שחדלו. המשק הערבי נהרס, וגם אצלם מתבלטת הנטיה למנוחה. העליה נמשכת וקק"ל מוסיפה לעשות את עבודתה של גאולת הקרקע בצניעות. ושני תפקידים עיקריים מוטלים עלינו, כקיבוץ יהודי הגדול ביותר, לקראת ועידת השלום:

א) להיות מוכנים ולהמציא את האמצעים להמשכת המפעל בארץ. לבצר יום יום את הישוב מבחינה משקית וכלכלית, להגדיל

את שטח הכבושים הקרקעיים, לגאול את הגליל, לתקע יתד איתן בחולה, בבקעת שאן ובעמק הירדן, לפרץ ימה וקדמה, צפונה ונגבה. כי רק מפעלים ועבודה ויגע כפים ומאמצים חלוציים — יכריעו בגורל א״י ועתידה. וכל יום העובר עלינו ללא תוספת כח — יום שאין לו תמורה הוא. רק עליה והעפלה ובצור משקי ומרות לאומית יגבירו את עמדתנו המדינית כלפי עם הארץ ואומות העולם; ואל נשלה את נפשנו בהצהרות גרידא, כי הן אינן מהוות את הגורמים, כי אם הגורמים מהוים את ההצהרות.

ב) על יהדות אנגליה וצרפת, ובראשן יהדות אמריקה, להתאחד, כדי ליצור את הגוף האחיד המתאים שיגיש את תעצומותינו ויתבע את תביעותינו.

אולם עינינו הרואות, כי העם — שארית הפליטה — עדיין לא גויס. יש לנו יהודים באמריקה ולא יהדות. פירודים ופילוגים. כל אסון וכל תקלה וכל גזירה רעה מקיאים על חוף חיינו המתגעשים כתרפ״ט אגודות עזרה המתחרות אשה ברעותה, המעלות שאון והמולה ומדלדלות לריק כחנו ומוציאות לבהלה את כספנו ואינן גורמות כבוד לישראל.

עד מתי? — — —

„בתי ולאדק״

בתו של הסופר ומנהיג הפועלים — ולאדק, הניחה, במעמד ראשי העיר ושריה, את אבן הפנה לשכונת בתים, שיקרא עליה שם ולאדק.

עובדא זו מספרת לנו, כי אמריקה — גם עם צדדיה השליליים — היא עדיין ארץ הדימוקרטיה בעלת אפשרויות לאין קץ.

ולדאק נשא את עוונו בבית כלא ברוסיה בגלל דעותיו ומחשבותיו; ויברח משם ויבא לכאן ובעד אותן הדעות — לשנות סדר העולם ולהביא פדות להמוני העם המדוכאים — בא על שכרו, כי גבחר לעיריה, ואחר כך נתמנה לחבר „הועד״, שהוטל עליו לפקח על בתי השכון של דלי העם.

אחרי מותו של ולאדק דאגה העיריה להנציח את שמו והחליטה להקים שכונה של בתים משוכללים מיועדים לעניים.

ואולי בפעם הראשונה בחייהם זורח השמש למשכנותיהם האפלים וישמע צחוק ילדים משתעשעים על רצפה נקיה —

והשכונה הזאת תקרא על שם היהודי המהפכן והמהגר הרוסי האסיר — ולאדק.

משפטו של ראש הנאצים באמריקה

אחרי שבועות של „פרסום״ בעתונות וכוחים בבית־הדין, יצא משפטו של ראש ה„בונד״ הנאצי, פריץ קון, ועכשו הוא סמוך על שולחן הממשלה לשנתים וחצי בכלא „סינג סינג״.

עצם המשפט היה חשוב מכיון שהעמיד לראוה לצבור האמריקאי את פרצוף פניו של קון והנוהים אחריו שגלושו מאותה העיסה, אשר ממנה נלושו הנאצים בגרמניה, וה„מנהיג״ של ה„בונד״ האמריקאי קרוץ מאותו החומר, אשר ממנו קרוץ העריץ הגרמני, כי משפט אחד לכולם.

קון ה„מנהיג״ נתגלה לפני הצבור בכל מערומיו, כנפש נמבזה, גנב פשוט, אוהב בצע ורודף אחרי שלמונים. ויפה אמר השופט: „לאדם נבזה, גם הרוח וגנב דמית״.

אגב: פריץ זה החותר תחת המשטר הדימוקרטי, נהנה כאן בארץ הדימוקרטית מכל הזכויות, וניתנו לו כל האפשרויות להגן על עצמו, להעמיד לו פרקליט ולהוכיח את ישרו.

ולו נאשם בארץ מולדתו כי אז היה כבר ראשו הכרות מתגלגל באשפה ללא דין ומשפט. ומכאן תפארתה של הדימוקרטיה וחולשתה.

„ועד להגן על ילידי נכר״

ד״ר ויליאם אלן נילסון, מי שהיה מנהל מכללת סמיטה והסופר ארנסט הימינג וויי נתמנו לנשיאי תנועה שקמה באמריקה בשם „הועד להגן על ילידי נכר״.

בקשר יסודו של הועד הזה, כדאי להביא את תמצית הדברים שנאמרו בוורלד טלגרם הניו־יורקי מיום 7־12־39 :

בעין רעה מביטים תמיד על זרים. ביחוד בשנים שאינן כתקונן, מופיעים בחברה, בני אדם מרי נפש הנכונים למצא תמיד פסול במהגר ולתלות בקולרו כל צרה ותקלה. ברם לא נכון הוא הדבר הזה. מקרה פריץ קון — מוסיף העתון — הריהו יחיד במינו, יוצא דופן, כי במקומו ישנם מהגרים לאלפים ולרבבות שהביאו ברכה לארץ ; ואם אישים כאלה — כארנסט הימינגוויי ויליאם גילסון — התיצבו בראש הועד הנ״ל — ערובה נאמנה היא, שהתנועה הזאת לעמוד לימין ילדי הנכר תכה שרשים עמוקים בחברה האמריקנית, מכיון שאהבת האדם זובי האמריקניות האמתית.

על דברים מלבבים ואנושיים כאלה אין לעבור בשתיקה בשעת חירום זו.

ז. ב ר ו ש י .

ארי אבן־זהב — ששים שנה ושנה

זהו ספור על חיי ירושלים כתוב בידי מספר אמן, על רקע עברה העשיר של הארץ, משנת תרל״א ועד אחרי ימי המלחמה העולמית. תקופה שלמה בתולדות העיר ירושלים על אישיה, מוסדותיה ואורח חייה עוברת לפנינו.

הספור סובב על ציר חיי העגלונים בירושלים. אנשים נחותי־דרגא אלה מסמלים את הרצון ליהנות מיגיע כפים והשאיפה לשחרור מכבלי החיים הפעוטים של ירושלים שמלפני ״ששים שנה ושנה״. הם הראשונים להגיח מהחומות לתוך הישוב הרחב ולהביא את בשורת החדש והרענן אל העיר. דמויות פשוטות ועממיות אלה, הן גבורי הספור הנלחמים כנגד כל המקולקל והנפסד בהוי הירושלמי.

העגלונים מגיעים למלאכתם ה״בזויה״ אם מתוך אהבה או הכרח. ר׳ יצחק היה בנערותו בורח מדי פעם בפעם ולומד סייסות. בסוף ימיו ניסה ידו כמשולח ושדכן אבל נאלץ לשוב אל דוכן העגלה. ר׳ נחמן חלבן נסתתמו מקורות פרנסתו והוא כבש פניו בקרקע ו״נתעגלן״.

פרקי הספר נקראים כספורי פלאים ותאורים רבים שיסודות שונים בהם, עוברים לפנינו בסך : אהבה לירושלים, נטיה לעממיות, חוש הומור מפותח וחן פולקלורי. ואין אלה דברי ספור גרידא ; גלומים בהם עובדות ומעשים היסטוריים, שלוקטו מעתונים ומספרי זכרונות על תולדות הישוב.

אך בעיקר מצאו את מתארם הנאמן בספורו של ארי אבן־זהב חייהם הפנימיים של יהודי ירושלים על כל אורותיהם וצלליהם. הימים היו ימי ה״חלוקה״ ושלטון הכוללים והממונים, שהקפידו על מקבלי חסדם כחוט השערה. עגלוני ירושלים נלחמים נגד רבונותם הנפסדת ובהומור רב מתוארים תעלוליהם ; מעשה ולא אבו פרנסי הכוללים לערוב לקבוצת עולים יהודים מרוסיה, שקבלו רשות לשהות בארץ רק זמן קצר, כי ראו בכל עולה חדש משום מקפח חלקם ב״חלוקה״. נתעוררו העגלונים ר׳ יצחק ואברהמלי׳ משומד (בנעוריו היה עילוי, אך נקרא כך מפני שדבק בסוסים) לערוב להם. כשמלאו ימי הערבון דרשה המשטרה להביא לפניה את העולים. העגלונים דאגו לכך שאלה יתחבאו יפה ובמקומם ציוו לתפוש מספר יהודים אחרים, שהיו תושבי הארץ מכבר. דבר זה עורר שערוריה בעיר אבל לא הועילו כל ההוכחות שהנתפשים לא היו מבין העולים, כי חסרו להם תעודות אזרחות. ר׳ יצחק ואברהמלי׳ משומד, נקראו לפני בית־דין של רבנים. אבל לבסוף הוכרחו פרנסי הכוללים לפדות את היהודים, שביניהם היו כמה מנכבדי ה״חלוקה״ בכסף מלא.

העגלונים נלחמו גם כנגד קיצוניותם הדתית הנפרזת של ראשי ה״חלוקה״. קיים היה איסור על נגינה בכלי־זמר בתוך חומות ירושלים כזכר לחורבן. אך יונה העגלון חמד לו נגינה בקלרינט. הוא הסכים להיטיב את לבות הקרואים לחתונה בבית מיודעו.

„והנה עברו שני שמשים מחברת „ועד חטאים" בדרך מחנה־יהודה ושמעו את קול הנגינה. כשבאו אל המקום וראו אשכנזי מנגן על „כלי נוצץ" תפשו בשולי הכפתנים שלהם ורצו אל שכונות־האשכנזים שמעבר למחנה־יהודה בקול צעקה:

„גוואלד, יהודים, שריפה!"

בעלי־מלאכה עזבו את הסדנות, חנונים — את החנויות, נשים תפשו את התינוקות על זרועותיהן — וכולם רצו אחרי השמשים „אל מקום השריפה".

„השתגעתם!" קרא גפת זקן מפוחם לשמשים, כשראה את הנעשה.

„האם אין זאת שריפה? — הרעימו השמשים — ירושלים בוערת באש!"

כך בציורי־הווי המתובלים בהומור רך, עולה לפנינו דמותה של ירושלים. אבן־זהב אומר כולו אהבה, הוא הרבה לשיר ולכתוב על עיר זו וגם מספור זה עולה ריח של שירה. והמאורעות עצמם מאירים את דמות העיר.

הנעימה העממית שבספור אינה גורעת מערכו אף כמלוא נימה. אדרבה, היסודות הפולקלוריים שבו ערבים לקורא ומזכירים במידת־מה את כוחו של מנדלי, אנו נתקלים בביטויים ערביים עסיסיים, בשירי עם בעברית, יידיש ולאדינו ובמנהגי ירושלים הישנה. כל אלה מוסיפים גוון מיוחד לדברים.

בספור מורגש קצב התפתחותה של העיר ירושלים. הדליז'אנסים, שבהם הובילו העגלונים את נוסעיהם, פונים מקום למסלות ברזל ולבסוף נדחים מפני האבטובוסים. עם תום פרשת העגלונים יורדת עלינו הרגשת תוגה כבדה.

„ששים שנה ושנה" הוא שלב נוסף בסולם התפתחותו האמנותית של ארי אבן־זהב.

י. קבקוב.

ספרי חי. רות

חי. רות, פרופ. לפילוסופיה בקתדרא על שם אחד־העם באוניברסיטה העברית, הגיש לנו שני ספרים פופולריים להבנת המחשבה היהודית והיוונית: „ילקוט הדעות והמדות", ו„מורה דרך בפילוסופיה היוונית". מגמתו של פרופ. רות בשנים האחרונות היתה לעזור ביצירת ספרות פילוסופית עברית, ועל כן ערך גם את סדרת ספרי המופת הפילוסופיים המוצאת על ידי האוניברסיטה העברית.

ב„ילקוט הדעות והמדות" ניתנו פרקים ממקורות המחשבה והמוסר היהודיים החל מבן־סירא וכלה בהרמן כהן. המלקט דלג במתכוון על התקופה התלמודית כי רצה לדון בעיקר ממקורות משניים. בדברי ההקדמה הקצרים יעיר פרופ. רות כי „כל אחד ירגיש, ובצדק, שהחסרתי הרבה". פיסקה זו מעידה שהמלקט עצמו הרגיש שלא הושגה המדה האפשרית של שלמות. הספר משקף בייחוד את הצד המוסרי והעיוני של היהדות ואין בו הד, למשל, לתנועות הקבלה והחסידות. אך הדברים שניתנו לוקטו בהבנה ובהבחנה והם מאירים באור יקרות את הדעות והרעיונות העיקריים של המוסר היהודי.

הספר פותח בליקוטים מהספרות החיצונית ובהם יש מלבד הדגשת אמונות ומצוות שונות גם מוטיבים כלליים. בליקוטים מספרות המחשבה והמוסר של ימי הבינים עובר מרכז הכובד מהכלל אל הפרט, בפרקים אלה מוקדש מקום רק לדעות פילוסופיות מופשטות, בייחוד תורת הרמב"ם, מוסבר היחס בין פילוסופיה ודת ומוארת תורת המוסר היהודי, שדרשה ענווה וצניעות. בפרק מיוחד הוא מביא ליקוטים מתוך הספרות היהודית שצמחה כתוצאה מתנאי החיים הקשים הגלותיים בימי הבינים. הלב מזדעזע למקרא כמה דברים המתאימים היטב לימינו אלה.

נקשיב למשל, לתלונת ר' שאול מורשירה (בעל „גבעת שאול"), הקובל כנגד מארת הגלות: „זאת היא סיבת כמה הריגות וגרושים בגלותנו. כי כאשר נכנסנו לארץ אחת בעירום ועריה מגורשים מאחרת, חננו אלהים, ונקנה עושר ונכסים; ויהי כי מתו הראשונים אשר ידעו התחלת בואם שם איך היתה, וחיו בשלום,

נתגאו ויהבלו בהבלים וגאוה עד אשר גרשום יושבי הארץ ההיא . . . "

הילקוט מסתיים בפרק, שבו מובאים עיקרי דעותיהם של הרמב"ן, רנ"ק, שד"ל והרמן כהן על יסודות היהדות. החומר בספר מסודר יפה לפי סעיפים ולבסוף ניתן מפתח למקורות של כל סעיף וסעיף, שלוקטו מתוך חמשים ספרים בערך.

בספרו השני, הדן במחשבה היוונית, לא בא פרופ. רות להרצות את תולדות הפילוסופיה היוונית, כי אם להמציא לידי הקורא ולמעיין במקורות מורה דרך תמציתי. ויש בו בספר הרבה יתרונות העוזרים לו למלא את תפקידו זה.

ראשית, סידור הדברים הוא נאה. לצורך הסברת הרעיונות היסודיים של המחשבה היוונית מתחיל פרופ. רות את ספרו בסוקרטיס, ומטפל בפילוסופים שקדמו לו וחוזר לדון בדורו. פרופ. רות מתעכב בספרו על דעותיהם של הפילוסופים היוונים הראשונים, ועל שיטותיהם של סוקרטיס, אפלטון ואריסטו. יש לשבחו על שהרבה בהבאה מקורות בתוך הפרקים ככל האפשר כי באופן זה נכנס הקורא אל ספרות הפילוסופיה היוונית. פרופ. רות מעיר על הבעיות העיקריות הכרוכות במחקר המחשבה היוונית — השאלה אם היה אפלטון בעל אסכולה מחשבתית מיוחדת או רק סופר גאוני, אם חלק אריסטו על אפלטון רבו או המשיך את שלשלת דעותיו — אך הוא מסתפק בנגיעה קלה בהן בלבד אגב הסברה פופולארית של הדברים.

ב„מורה הדרך" מוסברות יפה שלש הגישות של הפילוסופים היוונים אל העולם: הגישה הגשמית של הקודמים לסוקרטיס, הגישה המתימטית של אפלטון ופי׳תאגורס והגישה הביולוגית של אריסטו. הראשונים ראו ביסודות טבע שונים את המפתח להבנת העולם. כנגד נטיה זו התקומם סוקרטיס, שהתעניין בעיקר במהות הדברים. הוא הנו בעל ההגיון והמוסר התר אחרי הגדרות נכונות למושגים והניח בכך יסוד לשיטה פילוסופית. את היסודות שעליהם הצהיר סוקרטיס מבחין פרופ. רות לאור שיטותיהם של אפלטון ותלמידו אריסטו. דברי אפלטון מחולקים לשלש תקופות ופרופ. רות מצטט מתוך השיחות שנכתבו על ידו בכל תקופה ותקופה להראות על דרך מחשבתו ועל שיטתו בתורת הצורות. אף על פי שאריסטו חלק על תורת הצורות של רבו מוסר המחבר את תמצית דעותיו כאחד הממשיך את תורת רבו ועל ידו — את דעות הפילוסוף היווני הראשון בעל שיטה משוכללה — סוקרטיס.

שני ספרים שהעניק לנו פרופ. רות מהווים חלק מ„ספרית מס למדע פופולרי", שכבר הופיעו ממנה כחמשה־עשר ספרים במקצועות שונים. וברכה רבה בהרצאתם הפופולארית והמדוייקה ובחיצוניותם הנאה.

י. קבקוב.

תקוני טעויות דפוס במאמר שמואל י. פייגין שבחוברת ב׳

עמוד 159, שורה 11 כתוב „שמסירוח", צ"ל: „שמסירות".
עמוד 160 שורות 10־9 כתוב וכו׳ כגל, צ"ל: „וכ"ו רגל".
עמוד 162 שורה 4 כתוב „לכל אלה", צ"ל: „לכל אל".
עמוד 165 שורה 6 כתוב „בשלה", צ"ל: „בטלה".
עמוד 165 שורה 12 כתוב „ותיקים", צ"ל: „עתיקים".
עמוד 165 שורה 32 כתוב „וזהו גם שם", צ"ל: „וגם זהו שם".
שאר הטעויות הקלות יוכל הקורא לתקן מעצמו.

בית מסחר הספרים של

טויזנר

200 ברודוויי מזרחה, נ. י.

נמצאים אצלנו למכירה ספרים חדשים, עתיקים, סדרים שלמים וספרים יקרי־מציאות בודדים.

המחירים נמוכים. השרות מדויק.

השגנו ספריה גדולה

של ספרים שונים וחשובים.

TAUSNER BOOK STORE

200 EAST BROADWAY

New York, N. Y.

Tel. ORchard 4-1868

HOTEL FURST

Open All Year

FALLSBURG, N. Y.

כ ש ר

• Dietary Laws •

• Strictly Observed •

——:o:——

Telephone: Fallsburg 60

——:o:——

בית מסחר הספרים של

הרב אלעזר האמער

Readers Guide & Library Supply Co.

המקום הכי יפה בין בתי מסחר הספרים.

• אנו מצטיינים ביחוד במכירת תרגומים של תלמוד, מדרש וזוהר בהוצאת "Soncino Press" וספרי „החברה היהודית להוצאת ספרים". וכל מיני ספרים בעברית, אידית ואנגלית. הכתובת:

2542 BROADWAY NEW YORK, N. Y.

Tel. RIverside 9-4520

BESTFOOD
Vegetarian Restaurant

225 WEST 36th STREET

under the management of
V. TOFILOWSKY

Also Catering to Parties and Bakeries
open until 9 P. M.

אכלו אצל „ב ס ט פ ו ד" לבריאות

גברים בגילים שונים

„סקול"

טוניק בטבלאות מרגיע את העצבים, מחזק את הגוף ומונע עיפות.

3 קופסאות — 2.50 דולר.

STANDARD PHARMACY CO

נוסד בשנת 1885

327 BOWERY NEW YORK

Telephone ORchard 4-3232

לסובלי שבר

נמצא אצלנו חגורות שבר, גרבי־גומי, חגורות־בטן, וכל מיני חגורות.

$3 — $2
$7 — $5

ולמעלה

הזמנות מתמלאות בדיקנות לכל ארצות הברית

STANDARD TRUSS CO.

327 BOWERY NEW YORK

Bet. 2nd and 3rd Sts. Tel. ORchard 4-3232

GRamercy 5-3337 נוסד 1892

גבינה כשרה

מתוצרת חוץ ומתוצרת ארצות הברית, כגון: גבינה שויצרית, גבינה שויצרית גרוייר, גבינה הולנדית, גבינה אמריקאית, מינסטר, בריק וכו'.

הזמנות מתמלאות ע"י הדאר.

D. MILLER

13 Essex Street New York, N. Y.

הזכירו נא את „ב צ ר ו ן" בפנותכם אל בעלי המודעות שלנו!

כתבי חיים שטרנבוך (רב צעיר)

תולדות ההלכה

כרך א' — מבוא כללי, תקופת התנ"ך $3
כרך ב' — תקופת בית ראשון עד יסוד המעלה $3
שני הכרכים ביחד $5

בשערי ציון

קובץ מאמרים בעניני ארץ־ישראל והציונות $2
בשערי ציון יחד עם שני הכרכים של תולדות ההלכה $6.50

קצור התלמוד

מסכת ראש השנה 40 סנט
מסכת יומא 40 סנט
מסכת סוכה 40 סנט
מסכת בבא קמא 50 סנט

לפנות אל:
TOLEDOTH HAHALAKAH PUBLICATION COMMITTEE
620 Riverside Drive New York, N. Y.

חדשים גם ישנים

נתקבלו:

1) ספר הישוב — פרופ. ש. קליין
2) ארץ יהודה (מימי העליה מבבל עד חתימת התלמוד) — מהנ"ל
3) מנורות חנוכה מאת נארקיס
4) חקרי מקרא — פירוש חדש על ישעיהו, מאת דוד ילין

SOLOMON RABINOWITZ
48 CANAL STREET, NEW YORK Tel. CAnal 6-5042

„מאזנים"

יצאה חוברת ד־ה (נ־נ"א) כרך ט,
תשרי־חשון, ת"ש

התוכן:

פי שנים (ספור) — ש"י עגנון
הנפילים (ב־ג) — יעקב כהן
קרנים על הים — א. שטיינמן
זיגמונד פרויד (ספור ביוגרפי, המשך) — יוחנן טברסקי
על הרצון (מסה) — ר. זליגמן
שירים — מרדכי טמקין
ערבית (ספור) — יהודה בורלא
חמש פגישות עם המות (שירים) — ש. שלום
עניני מקרא א' — יחזקאל קויפמן
גלגולי אירוס — צבי ווישלבסקי
קוים לפילוסופיה של ברגסון — נתן רוטנשטרייך
פרצופים — תרג' ראובן גרוסמן
פילוסופיה של המלחמה בספורי ז'ול רומין — א. ראובני
מחקר ושירה (ציון לנפש ישראל דודזון) — מ. א. זק
מתוך יומן (א־ג) מעולם אחר — ד. שמעונוביץ, ש. צמח

●

נח פינס — יעקב פיכמן; ח. א. זוטא — ר' בנימין; נחום צמח — י. פ.

●

שירת המקרא ושירת ספרד — יעקב פיכמן; מדות של ישראל והגיון של יון — א. י. א.; רץ ומהלך — ש. י פינלס; אדם בטבע — א. ברודס; נסיון ביבליוגרפי — ג. אלקס; מחכמת רומי — י. ברזילי.

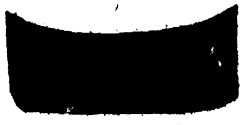
●

משהו (א־ז) — ר' בנימין; ספרות ודיקטטורה — י. סערוני; המותר להפוך כל ספור למחזה — עמנואל בן גוריון; בשולי היריעה (א. ב.) — פלאי.

Patronize our advertisers and kindly mention "BITZARON"!

יינות כרמל
מבוקבקים בייקבי
ראשון לציון
אצל הסוכנות
הראשית
לארצות הברית
י. מ. קובלסקי

PALESTINE HOUSE
10 West 28th Street New York
LExington 2-6263

SECOND AVENUE BATHS
Second Ave. Corner 1st Street
New York, N. Y.
ALgonquin 4-9018-19

• לבריאות ולמרגוע •

אמבטיות
מודרניות וגדולות ביותר
רוסיות וטורקיות

Keep "Regular"
with
EX-LAX
The Chocolated
Laxative

דרישות

דרושים סוכנים ל„בצרון" בערי השדה.
לפנות אל:
BITZARON,
1141 Broadway, N. Y.
MUrray Hill 6-7680

מורים עברים בני תורה והשכלה בניו־יורק או בערי השדה, יכולים להשתכר שכר נאה בעבודה תרבותית־לאומית שקטה בשעות־הפנאי. לפנות אל:
Box R2 c/o BITZARON,
1141 Broadway, N. Y.
MUrray Hill 6-7680

מורה עברי, מומחה במקצועו, מקבל שעורים פרטיים בשכר לא־רב. לפנות אל:
Box R4, c/o Bitzaron,
1141 Broadway, N. Y.

Patronize our advertisers and kindly mention "BITZARON"!

בצרון

ירחון עברי באמריקה

העורך: חיים משרנוביץ (רב צעיר)

חורבן מרכזי-היהדות הגדולים באירופה, עמידת ארץ ישראל במזל מלחמה, והפרעת הקשר הנורמלי שבין היישוב היהודי באמריקה ובין שאר יישובי ישראל, מטילים עלינו משנה-חובה לכונן בתוכנו מבצר רוחני, משכן למחשבה עברית, למדעי היהדות וליצירה ספרותית בלשון-קדשנו.

זה תפקיד „בצרון" וזו תעודתו.

„בצרון" הולך ומרכז סביבו את טובי כוחותינו היוצרים, בוני התרבות העברית, בכל העולם. „בצרון" יהווה אוצר של מדע עברי-מקורי ושל ספרות יפה, בעלת שיעור-קומה, יונקת מעברנו הכביר, משקפת ההווה, והרת-עתידות. לעולם יהא „בצרון" שואף שמאמרים פובליציסטיים שבו יהיו פופולריים וחתומים בחותם ספרותי-מודרני.

„בצרון" ישמש מקור עידוד חמרי ורוחני למלומדים וסופרים, נוטרי כרם העברית במצוק ובמצור, בארץ ישראל ובגולה.

כדי לאפשר לכל עברי נאמן לחתום על „בצרון" ולעשות את הירחון קנין עממי העולה על כל שולחן יהודי, העמדנו את דמי חתימתו על המיעוט האפשרי — שלושה דולרים לשנה (מחוץ לארצות הברית — ארבעה דולרים).

חתמו על „בצרון" לכם ולשאריכם ולידידיכם!

יהי כל בית עברי, כל בית-ספר עברי וכל בית-יועד ציוני

מקום לקריאת „בצרון"

"BITZARON", 1141 BROADWAY, NEW YORK, N. Y.

Please enter my subscription for one year.

☐ I am enclosing $3.00

☐ Send me bill.

NAME.....

ADDRESS.....

CITY.....

I recommend as a possible subscriber:

NAME.....

ADDRESS.....

CITY.....

Please send BITZARON to:

NAME .....

ADDRESS .....

CITY .....

☐ *Bill him*

☐ *Bill me*

☐ *I am enclosing* $3.00

SIGNED.....

ADDRESS .....

CITY .....

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Editor: PROF. CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)

"BITZARON" (meaning STRONGHOLD) is a monthly Journal, designed to serve as an organ of original Hebrew scholarship and literature in America and the world at large. At this time, when large Jewish centers, ancient reservoirs of our tradition and culture, are being disrupted before our very eyes, the value of such an organ, flourishing in the United States cannot be too strongly emphasized. It is a concrete contribution towards the fulfillment of our supreme duty to save, conserve and advance the spiritual heritage of our people in this last haven of safety, America.

The Hebrew tongue, as the bearer of our tremendous sacred and secular literature, the creator of our spiritual values and the matrix of Israel's cultural accomplishments in the future, should rightly be considered first in the process of salvage and entrenchment. "BITZARON" will gather about it the foremost Hebrew scholars and writers of the world. Besides the moral encouragement it will offer to our scattered creative forces, it will be of tangible material benefit to men of talent in Europe and Palestine who are exposed to the vicissitudes of the times.

The volumes of "BITZARON" will constitute a manifold monument of scientific and literary works, instinct with power and beauty. While maintaining high scholarly and artistic standards, "BITZARON" will strive for popular, readable form.

The subscription for "BITZARON" has been set at only $3.00 per year ($4.00 outside of U. S.). Let no Hebrew home, no Jewish school, library or meeting place, lack its monthly copy of "BITZARON".

•

BITZARON

P. O. B. 173, Madison Square Station
New York, N. Y.

Subscription Dept.